

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

ՅՈՒՅԱԿ

ՀԱՅԵՐԷՆ ՁԵՌԱԳՐԱՅ

ԱՐՔՈՒՆԻ ՄԱՏԵՆԱԳԱՐԱՆԻՆ Ի ՄԻՒՆԻՍԻՆ

ԿԱԶՄԵՑ

Հ. ԳՐԻԳՈՐԻՍ Վ. ԳԱԼԵՄԲԵԱՐԵԱՆ

ՄԻՒՆԻՍ, ՈՒՆԻՍԵՆ

ՎԻԵՆՆԱ 1892

ՄԻՒՆԻՍԻՆ ՏՊԱՐԱՆ

CATALOG

DER

ARMENISCHEN HANDSCHRIFTEN

IN DER K. HOF- UND STAATSBIBLIOTHEK ZU MÜNCHEN

VON

P. GREGORIS DR KALEMKIAR

MITGLIED DER MECHITHARISTEN-CONGREGATION.

WIEN 1892

MECHITHARISTEN-BUCHDRUCKEREI.

Գինն է Փր. 1.20

Հայերէն ձեռագրաց ծանօթ ամէն ժողովածոյից ընդհանուր եւ լիութի ցուցակ մը հրատարակել ձեռնարկած է Միաբանութիւնս։ Այս ձեռնարկութեան ծրագիրը կամ՝ ցուցակաց նկարագիրը կրնայ տեսնուիլ առաջիկայ տետրով։ Ըստ այսմ՝ հետզհետէ լոյս կը տեսնեն ուրիշ տետրեր ալ, որոնք կը կազմեն ուրոյն յատորներ՝ իւրաքանչիւր երկիրներու համեմատ, որ քազմաթիւ հայերէն ձեռագիրներ կը գտնուին։

Ամէն տետր ունի նաեւ համառօտ նկարագրութիւն մը ձեռագրաց՝ եւրոպական լեզուաւ մը, եւ այս՝ եւրոպացի գիտնոց համար։ Բաց աստի կը ջանացուի ձեռագրաց գրերուն, զարդերուն ու նկարոց ճշգրտապատկերները դնել, ուր կարելուր կ'երեւայ։ Թէ ինչ ինքամբով յօրինուած է գործը՝ կրնայ տեսնուիլ իւրաքանչիւր կտորէն։

Ձեռնարկութիւնս պիտի շարունակուի առանց ընդհատութեան ըստ կարելոյն։ Ա. Հատորին Ա. Տետրն՝ Վիեննայի Կայսերական մատենադարանի ձեռագրաց ցուցակն արդէն լոյս տեսած է։ Այսմ՝ լոյս կը տեսնէ Միւնիխի Արքեպիսկոպոսի մատենադարանին ձեռագրաց ցուցակը։ Եստ տեղերու ձեռագրաց ցուցակը կազմել յանձն առած են նշանատու ազգային գիտնականք։ Ասոնց մէջ կը յիշենք Մեծ. Պր. Մատ, ուսուցչատէտ հայերէն լեզուի ի Համալսարանին Փեթերսպուրկի, որ կը կազմէ նոյն բաղարի այլեւայլ հաստատութեանց մէջ գտնուած ձեռագրաց ցանկը։ Այս մասը մասամբ լրացեալ լոյս կը տեսնէ այս տարի։ Բրիտանիոյ Բազմ. հայ ձեռագրաց ցանկը յօրինել յանձն առած է Գեր. Ս. Պարոնեան, որ ծանօթ է հայ ձեռագրաց նկատմամբ այլեւայլ նման աշխատութեամբք։ Իսկ Հռովմայ մէջ գտնուած ձեռագրաց ցանկը կը յօրինէ Գեր. Յովհ. Վ. Միսրճեան, ուսուցչատէտ հայերէն լեզուի յՌաբանեան դպրոցի, եւն։

Այսպիսի գործոյ մը կարելութեան հետ՝ յայտնի են նաեւ նիւթաւան մեծամեծ դժուարութիւնքն ու տալազրական շատ մեծ ծախքերը։ Կը յուսանք որ այս ամէն նկատմամբ նպաստողը չեն պակսիր, մասնաւոր այնպիսի ազգային հաստատութիւններէ, որոնց նպատակն է հայ մատենագրութեան զարգացման օժանդակել։

Կը ջանացուի մեր գործակցաց թիւը հետզհետէ ստուարացնել։ Ամէն տեղեկութիւնք ձեռագրաց թէ՛ այս կամ՝ այն տեղ գտնուած եւ թէ՛ անհատաց ունեցած՝ ըլլայ նաեւ սակաւաթիւ հաւաքածոյից նկատմամբ՝ սիրով եւ շնորհակալութեամբ հանդերձ կ'ընդունուին։

Միջիթաքեան Միաբանութիւն ի Վիեննա։

Հայերէն ձեռագրաց ծանօթ ամէն ժողովածոյից ընդհանուր եւ լիուլի ցուցակ մը հրատարակել ձեռնարկած է Միսրանութիւնս։ Այս ձեռնարկութեան ծրագիրը կամ՝ ցուցակաց նկարագիրը կրնայ տեսնուիլ ստաջիկայ տետրով։ Ըստ այսմ՝ հետզհետէ լոյս կը տեսնեն ուրիշ տետրեր ալ, որոնք կը կազմեն ուրոյն հատորներ՝ իւրաքանչիւր երկիրներու համեմատ, ուր քազմութիւ հայերէն ձեռագիրներ կը գտնուին։

Ամէն տետր ունի նաեւ համառօտ նկարագրութիւն մը ձեռագրաց՝ եւրոպական լեզուաւ մը, եւ այս՝ եւրոպացի գիտնաց համար։ Բաց աստի կը ջանացուի ձեռագրաց զբերուն, զարդերուն ու նկարաց ծճարտապատկերները դնել, ուր կարելոր կ'երեւայ։ Թէ ինչ իմամքով յօրինուած է, գործքը՝ կրնայ տեսնուիլ իւրաքանչիւր կտորէն։

Ձեռնարկութիւնս պիտի շարունակուի սուանց ընդհատութեան ըստ կարելոյն։ Ա. Հատորին Ա. Տետրն՝ Վիեննայի Կայսերական մատենադարանի ձեռագրաց ցուցակն արդէն լոյս տեսած է։ Այժմ՝ լոյս կը տեսնէ Միւնխէնի Արքանի մատենադարանին ձեռագրաց ցուցակը։ Շատ տեղերու ձեռագրաց ցուցակը կազմել յանձն սուած են նշանաւոր ազգային գիտնականք։ Ասոնց մէջ կը յիշենք Մեծ. Պր. Սառ, ուսուցչապետ հայերէն լեզուի ի Համալսարանին Փեթերսպուրցի, որ կը կազմէ նոյն քաղաքի այլիայլ հաստատութեանց մէջ գտնուած ձեռագրաց ցանկը։ Այս մասը մասամբ լրացեալ լոյս կը տեսնէ այս տարի։ Բրիտանիոյ ըզըր հայ ձեռագրաց ցանկը յօրինել յանձն սուած է Գեր. Ս. Պարոնեան, որ ծանօթ է հայ ձեռագրաց նկատմամբ այլեւայլ նման աշխատութեամբք։ Իսկ Հռովմայ մէջ գտնուած ձեռագրաց ցանկը կը յօրինէ Գեր. Յովհ. Վ. Միսրճեան, ուսուցչապետ հայերէն լեզուի յՈւրբանեան դպրոցի, եւն։

Այսպիսի գործոյ մը կարեւորութեան հետ՝ յայտնի են նաեւ նխթանական մեծամեծ դժուարութիւնքն ու տպագրական շատ մեծ ծախսերը։ Կը յուսանք որ այս ամէն նկատմամբ նպատուղը չեն պակսիր, մանաւանդ այնպիսի ազգային հաստատութիւններէ, որոնց նպատակն է հայ մատենագրութեան զարգացման օժանդակել։

Կը ջանացուի մեր գործակցաց թիւը հետզհետէ ստուարացընել։ Ամէն տեղեկութիւնք ձեռագրաց թէ՛ այս կամ՝ այն տեղ գտնուած եւ թէ՛ անհատաց ունեցած ըլլայ նաեւ սովորաթիւ՝ հաւաքածոյից նկատմամբ՝ սիրով եւ շնորհակալութեամբ հանդերձ կ'ընդունուին։

Միջիմարեան Միսրանութիւն ի Վիեննա։

Մ Ա Յ Ր Յ Ո Ւ Յ Ա Կ
ՀԱՅԵՐԷՆ ԶԵՌԱԳՐԱՅ

ՀՐԱՏԱՐԱԿԱՆ

Ի ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱՐԱՆՈՒԹԵՆԷ

ՀԱՅՈՐ Բ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ

ՑԵՐ Ը

Յ Ո Ւ Յ Ա Կ ՀԱՅԻՐԷՆ ԶԵՌԱԳՐԱՅ
ԱՐՔՈՒՆԻ ՄԱՏՆԵՐԴԱՐԱՆԻՆ Ի ՄԻՈՒՆԽԵՆ

HAUPT-CATALOG
DER
ARMENISCHEN HANDSCHRIFTEN

HERAUSGEGEBEN VON DER

WIENER MECHITHARISTEN-CONGREGATION.

BAND II.

DIE ARMENISCHEN HANDSCHRIFTEN IN DEUTSCHLAND.

HEFT I.

CATALOG DER ARMENISCHEN HANDSCHRIFTEN

IN DER K. HOF- UND STAATSBIBLIOTHEK ZU MUENCHEN.

ՅՈՒՑԱԿ
ՀԱՅԵՐԷՆ ԶԵՌԱԳՐԱՅ

ԱՐՔՈՒՆԻ ՄԱՏԵՆԱԳԱՐԱՆԻՆ Ի ՄԻՒՆԻՍԷՆ

ԿԱԶՄԵՑ

Հ. ԳՐԻԳՈՐԻՍ Վ. ԳԱԼԵՄԿԻԱՐԵԱՆ

ՄԻՍԻԹ. ՈՒՅՏԷՆ

ՎԻԵՆԱ 1892

ՄԻՒԹԱՐԻՍՏԱՆ ՏՊԱՐԱՆ

CATALOG
DER
ARMENISCHEN HANDSCHRIFTEN

IN DER K. HOF- UND STAATSBIBLIOTHEK ZU MÜNCHEN

VON

P. GREGORIS D^R. KALEMKIAR

MITGLIED DER MECHITHARISTEN-CONGREGATION.

WIEN 1892

MECHITHARISTEN-BUCHDRUCKEREI.

Z
6605
.A7
1114
Vol. 2

10-3-35-78242
NCF

Kurze Uebersicht
der
Armenischen Handschriften
in der
k. Hof- und Staats-Bibliothek zu München.

Die an orientalischen Handschriften reiche Sammlung von Johann Albert Widmanstad wurde der Grundstock wie der hebraeischen, arabischen etc., so auch der armenischen Handschriften der k. Hof- und Staatsbibliothek zu München. Die erwähnte Sammlung, erworben von Herzog Albert V. (1550—79) der die Bibliothek gegründet hatte, enthielt schon drei armenische Handschriften, die bis heute zu 21 angewachsen sind. Die noch von Widmanstad rührenden sind: Cod. Arm. 3, 5 und 6; und auf dem Cod. Arm. 5 ist sogar angegeben, dass es im Jahre 1539 in Rom für J. A. Widmanstad von einem gewissen Bischof Johannes geschrieben wurde. Die drei tragen bis heute das allgemein gebrauchte Zeichen der k. Hofbibliothek zu München (Ex electorali Bibliotheca Sereniss.^{rum} Vtriusq; Bauariae Ducum). Dazu kamen im Jahre 1739 zwei Handschriften (Cod. Arm. 2 und 7) von der Bibliothek eines gewissen S. J. Johannes. Bis zum Jahre 1858 sollen die Cod. Arm. 1, 4 und 8 in die Hofbibliothek eingekommen sein. Im Jahre 1858 wurde die Handschriftensammlung E. Quatremère's von dem König Maximilian II. angekauft. Darunter waren 12 armenische Handschriften Cod. Arm. 9—20, wie die auf den Deckeln nur mit Bleistift geschriebenen Anmerkungen bezeugen. Diese zwölf Handschriften haben den geringen Werth der alten Sammlung gar nicht erhöht, indem sie nur die eigenen Handschriften der Armenisten P. S. Lourdēt, J. Zohrab und E. Quatremère's selbst enthielten. Zuletzt im Jahre 1879 wurde Cod. Arm. 21 aus Venedig um 50 Fr. angekauft.

Die Uebersicht der Geschichte dieser Sammlung berechtigt schon zu dem Schlusse, dass kaum einige der Handschriften einen literarischen und kunsthistorischen Werth haben könnten.

Die älteste Handschrift ist aus dem Jahre 1278, die neueste aus dem Jahre 1827. Leider können wir das Datum einzelner Handschriften nicht verificiren aus Mangel an sogenannten Nachschriften oder Memoranden. Wir können jedoch bestimmt sagen, dass 2 (Cod. Arm. 1 und 3) aus dem XIII. Jahrhundert, 3 (Cod. Arm. 6, 8 und 21) aus dem XV. Jahrhundert, 1 (Cod. Arm. 5) aus dem XVI. Jahrhundert und 2 (Cod. Arm. 2 und 7) aus dem XVII. Jahrhundert stammen. Die Uebrigen aus dem XVIII. und XIX. Jahrhundert.

Lassen wir sie nun hier nach der Reihe folgen:

Jahrhundert	Datum	Nummer
XIII.	1278	1
	1283	3
XV.	nach 1401	8
"	"	21
"	1427—32	6
XVI.	1539	5
XVII.	1662	[22]
"	nach 1601	2
"	1673	7
XVIII.	nach 1701	17
"	1764—80	14
"	1775	13
"	1770—99	16
"	1770—99	15
"	1785	20
"	1791	4
"	1792—8	19
XIX	1801—20	10
"	1820	11
"	1820	12
"	nach 1801	18
"	" "	9

Diese Sammlung bringt zu unserer Kenntniss die Namen einiger armenischen Copisten und Miniaturenmaler. Die Copisten sind: Johannes Erzbischof und Bruder des Königs Hethum I. († 1270) (Cod. Arm. 1), Gregor der Eremit (Cod. Arm. 3), Melkon der Diacon (Cod. Arm. 4), Martiros Bischof (Cod. Arm. 5), die Wardapeten (Doctoren) Mkrtitsch, Johannes und Zacharias (Cod. Arm. 6) und Gregor der Goldarbeiter (Cod. Arm. 7). Die Miniaturenmaler aber sind: Basilius (Cod. Arm. 1), Johannes, Abraham Wardapet, Erzbischof Mkrtitsch und Sargis aus dem Kloster Zagawank. Folgende Städte sind als Abschreiborte der Handschriften angegeben, u. zw.: das Kloster von Grner in Kilikien (Cod. Arm 1),

Salerno in Italien (Cod. Arm. 3). Constantinopel (Cod. Arm. 4), Rom (Cod. Arm. 5), das Kloster von Medzoph in Armenien (Cod. Arm. 6) und Warschau (Cod. Arm. 7). Die übrigen bleiben unbestimmt.

Bis die erwähnten 21 Handschriften ihren Ruhestand in der k. Hof- und Staatsbibliothek zu München gefunden haben, sind sie durch die Hände verschiedener Herren gewandert. Als solche sind benannt: Erzbischof Johannes, Fürst Smbat, Sir Oschin und dessen Verwandte, die Kirche vom hl. Basilus in Cypern (Cod. Arm. 1), S. J. Johannes (Cod. Arm. 2 und 7), Gregor der Eremit (Cod. Arm. 3), Melkon der Diacon (Cod. Arm. 4), J. A. Widmanstad (Cod. Arm. 3, 5 und 6), Ordenspriester Nerses (Cod. Arm. 6), Gregor der Goldarbeiter (Cod. Arm. 7), Bischof Johannes (Cod. Arm. 8), E. Quatremère (Cod. Arm. 9–20), J. Zohrab (Cod. Arm. 10–16), Georg Ter-Hohannessian (Cod. Arm. 14), P. S. Lourdet (Cod. Arm. 19 und 20) und Ter-Lazar (Cod. Arm. 21).

Dr. Joachim Sighart hat die drei besten Handschriften (Cod. Arm. 1, 6 und 8) dieser Bibliothek aus dem kunsthistorischen Gesichtspunkte besprochen.¹⁾ Ihm folgte im Jahre 1875 ein vollständiger, jedenfalls kurz gefasster und nicht in jeder Hinsicht vollkommener Catalog dieser armenischen Handschriften von Prof. Dr. J. H. Petermann.²⁾ An diese schliesst sich unser ausführlicher Catalog.

Aus der hier im Neu-Armenischen verfassten Beschreibung wollen wir die unentbehrlichsten Daten anführen:

Cod. Arm. 1. — 304 Blätter³⁾ (18 × 12,8 cm.), leere Blätter Bl. 1, 2 a, 7 b, 10 a—13 a, 295 b, 296 b, 297 a, 298 b, 299 a, 300 a—304 b. — Text: in 2 Columnen 12,5 × 3,5 cm. — Zeilen: 19. — Pergament: weiss und gut geglättet. — Einband: Holzdeckel mit Rothlederüberzug, zierlich goldgepresst, mit Goldschnitt. — Zustand: gut, hie und da an Miniaturen und unteren Rändern beschädigt. — Schrift: Rundschrift (armenisch) schön und regelmässig, von Fehlern nicht ganz frei, Anmerkungen und Nachschriften von fremden ungeübten Händen. — Titel und Initialen: buntfarbig (Menschen-, Thier-, Vogel-, Schlingeninitialen). — Randverzierung: 206 Miniaturen (in Gold, Blau, Roth, Gelb und Weiss). — Arabesken: 4 Stück Bl. 14 a, 102 a, 155 a und 238 a. — Bilder: von vier Evangelisten, Bl. 13 b, 101 b, 154 b und 237 b, in schönster Ausführung. — Datum: der Copie. Malerei und Einbindung 1278. — Schreiber: Erzbischof Johannes Königsbruder, Abt des Klosters von Grner (in Kilikien). — Maler: Basilus. — Buchbinder: Arakel Hnasandentz. — Schreibort: das Kloster von Grner. — Besitzer: Erzbischof Johannes selbst und Andere. — Nachschriften: Bl. 8 a, 100 b, 101 a, 152 a, 153 a, 154 b, 237 a, 293 b, 294 a, 295 a, 297 a, 299 b.

Evangeliar, copirt mit Vervollständigkeit aus verschiedenen alten Handschriften. Enthält: 1. den Brief von Eusebius an Carpianus (Bl. 2 a—3 a); 2. die Canonen (Bl. 3 b—7 a); hier aber sind die Arkaden ausgeblieben, wenn auch der Raum frei steht; 3. das Inhaltsverzeichniss des Evangeliums Matthaei (8 a—9 b); 4. die Evangelien-Concordanz; 5. das kurze Vorwort zum Evang. Matth. (10 a); 6. Evangelium Matthaei (Bl. 14 a—99 b); 7. Inhaltsverzeichniss (101 a) und 8. Evang. Marci (102 a—152 b); 9. Inhaltsverzeichniss (152 b—153 b); 10. kurzes Vorwort (153 b—154 a); 11. Evang. Lucae (155 a—237 a); 12. Inhaltsverzeichniss (237 a); 13. kurzes Vorwort, unterbrochen (237 a); 14. Evang. Joh. (238—294 a); 15. Nachschriften und 16. unter dem Texte überall die Parallelstellen.

¹⁾ Armenische Miniaturen: Sitzungsberichte der k. bayerischen Akademie der Wissenschaften, Jahrg. 1866, II. Sitzung vom 22. Dec. 1866, S. 555—561.

²⁾ Armenische Handschriften: Catalogus codicum manu scriptorum Bibliothecae Regiae Monacensis. Tomi primi Pars quarta, Monachii MDCCCLXXV (1875) p. 120—129.

³⁾ H. Petermann in seinem Cataloge nummerirt die leeren Blätter nicht, daher der Nummerunterschied zwischen ihm und uns.

Cod. Arm. 2. — 249 Blätter (17,8 × 13,8 cm.), leere Blätter: 1—3 b, 55 b—58 b, 92 a, 109 a—110 b, 145 b—149 b. — Text: 15,3 × 12 cm., theils in zwei theils in einer Columnen. — Zeilen: 22. — Papier: theils ungeglättet und grob und theils gut geglättet. — Einband: Pappband Halbfranz. — Zustand: gut. — Schrift: Cursiv (armenisch), unregelmässig. — Datum: Schreiber und Schreibort: unbekannt, wahrscheinlich aus dem XVII. Jahrhundert, in Italien geschrieben. — Besitzer: der letzte S. J. Johannes im Jahre 1739. — Nachschriften: fehlen.

Sammelbuch, enthält 1. religiöse Abhandlungen (Bl. 4 a—55 a); 2. Abhandlung über die himmlischen Bewegungen und die Ausgestaltung des Menschen von Joh. Erznkatz (Bl. 59 a—91 b); 3. Canon der Beerdigung der Laien (92 b—108 b); 4. Astrologische Wahrsagerei (111 a—123 a); 5. Auszüge aus der Genesis (124 a—136 a); 6. die Nachkommen Adam's (136 b—137 b) und 7. die heiligen Stätten Palästina's (138 a—145 a).

Cod. Arm. 3. — 287 Blätter (16,4 × 11,5 cm.), leere Blätter: 1—3 b, 285 a—287 b. — Text: 13,5 × 9 cm. — Zeilen: 15. — Papier: grob und dunkelbraun. — Einband: Holzdeckel mit reichgepresstem Weisslederüberzug (europäische Fabrication). — Zustand: gut, hie und da von Motten angefressen und verwischt. — Schrift: unregelmässige und grobe Rundschrift. — Randverzierung: einige, roth und grob gearbeitet, ebenfalls die am Anfang gemalte Arabeske. — Datum: 1283. — Schreiber und Besitzer: Gregor der Eremit. — Schreibort: Salerno (Italien) im armenischen Kloster zum heil. Apostel Matthaeus. — Nachschriften: zahlreich, n. zw.: Bl. 9, 43, 53, 66, 83, 95, 100, 104, 134, 148, 188, 191, 195, 254, 271 und 282 a—284 a. — Auf dem Rücken mit der Tinte geschrieben: Arm. Lectiones Ecclesiae in gundum (?) Armen. Auf dem Deckel: Lectiones Ecclesiasticae Armenor. Bl. 148 a enthält am Rande einige griechische Wörter.

Sammelbuch, enthält: 1. Leben und Aussprüche der heiligen Väter (Bl. 4 a—22 b und 148 a—253); 2. verschiedene Gebete von den Heiligen: Gregor, Ephrem der Syrer, Mechithar Gosh, Anania und Anastasius; 3. J. Chrysostomus über das jüngste Gericht (253 b—271 b); 4. Ueber den Rock Christi und 5. Nachschriften.

Cod. Arm. 4. — 137 Blätter (16,2 × 10,8 cm.), leere Blätter: 1—3 b, 132 b—137 b. — Text: 12 × 7,6 cm., theils in zwei, theils in einer Columnen. — Zeilen: 26. — Papier: stark. — Einband: castanienbrauner Lederband. — Zustand: gut, die Tinte in einander geflossen. — Schrift: regelmässige Cursivschrift. — Datum: 1791. — Schreiber und Besitzer: Melkon der Diacon. — Schreibort: Constantinopel. — Nachschriften: Bl. 127 a.

Die Correspondenzen des Magisters Gregor Pahlavuni, 78 Stück, dazu zwei Lobgesänge desselben Gregor auf das heil. Kreuz.

Cod. Arm. 5. — 58 Blätter (13,8 × 9,9 cm.), leere Blätter: 1—7 b, 19 a—55 a, 57 a—58 b. — Text: 11,5 × 7,5 cm. — Zeilen: 16. — Papier: stark und grob. — Einband: Pappdeckel mit Weisslederüberzug (europäische Erzeugung), worauf gepresst das Bild der Gerechtigkeit, unlesbare lateinische Inschriften, Rückseite: Bayerisches Wappen mit der Inschrift: A.H.B. SDNQC.N. — Zustand: gut. — Schrift: grosse Rundschrift. — Datum: 1539. — Schreiber: Bischof Martyros. — Nachschriften: Bl. 18 b, 19 a, 56 a und 57 a. Bl. 8 a enthält: Rmus. Martyrus Murad Archiepiscopus Armeniae, h. c. Locorum Carahamith (cara civitas) et Mardin scribebat Jo. Alberto Widmestadio cogn^{to}. Lucretio Romae XXVI Oct. MDXXXIX. Bl. 8 a enthält das Siegel des erwähnten Bischofs.

Sammelbuch, enthält: 1. Auszüge aus vier Evangelien (Bl. 9 a—15 b); 2. Pater noster (15 b—16 a); 3. Trisagion; 4. Credo und 5. Nachschriften.

Cod. Arm. 6. — 314 Blätter (13,4 × 9 cm.), leere Blätter: 2 a—3 b, 30 b, 34 b, 38 b, 42 b, 48, 86, 96 b, 120 b—122 a, 157 a, 268 a, 291 b, 301 b, 307 b, 313 b—314 b. Am Ende zwei Pergamentblätter, beschrieben

(Martyrologium) mit Mediäval-Uncialen. — Text: 10×6 cm. — Zeilen: 19. — Papier: gut geglättet und stark. — Einband: Holzdeckel mit castanienbraunem, zierlich gepresstem Lederüberzug, die inneren Seiten mit alten Leinwandstücken überzogen. — Zustand: gut. — Schrift: kleine regelmässige Rundschrift. — Titel und Initialen in Farben (Thier-, Vogel-, Fisch-, Schlingeninitialen). — Randminiaturen: 21 Stück, einfach. — Arabesken: Bl. 5a, 14a, 21a, 35a, 39a, 43a, 49a, 64a, 87a, 97a, 101b, 123a, 158a, 183a, 215a, 256a, 269a. — Bilder: Bl. 63b der heilige Athanas, von einer fremden Hand, Copirung des Bildes auf Bl. 157b; Bl. 67a, Christus beim Abendmahle, ebenfalls ungeschickte Copirung des Bildes auf Bl. 122b; Bl. 69a, ein armenischer Priester celebrirend, unschön; Bl. 122b, Christus bei Tisch, schön; Bl. 157b, der heilige Athanas, schön, mit der Unterschrift des Malers: Johannes; Bl. 182b, der heil. Chrysostomus, schön; Bl. 214b, der heilige Basilus; Bl. 268b, der heilige Gregor, der Illuminator. — Datum: des ersten Theiles (Brevier) 1432, des zweiten (Liturgicon) 1427. — Schreibort: des Breviers: das Kloster Medzoph's (nördlich vom Wan-See in Armenien), des Liturgicon: das Kloster Urz's in Sünikh (Armenien). — Schreiber: die Wardapeten Mkritsch, Johannes und Zacharias. — Maler: die Wardapeten Johannes und Abraham, dann Erzbischof Mkritsch und ein gewisser Sargis aus dem Kloster Zag (in der Nähe von Erivan). — Besitzer: der Ordenspriester Nerses, dann Warden und Sargis. — Nachschriften: Bl. 4b, 34a, 47b, 77b, 118a, 120a, 132a, 213a, 286a, 300a. Auf dem Bl. 1a steht die Bemerkung: Ao. Dni. 1427 geschrieben, Armenisches Liturgicon, 1427. Auf dem Blatt 4b: Joannis Alberti Widmestadij Pmpt. Romae IX aprily MDXXXVIII.

Der Codex besteht aus zwei Theilen: Der I. Theil (Bl. 4a—120a) ist armenisches Brevier, enthält die neun Tagzeiten. Der II. Theil (Bl. 123a—284b) ist armen. Liturgicon, u. zw. (in armen. Sprache) Liturgik 1. vom hl. Athanas; 2. vom hl. J. Chrysostomus; 3. vom hl. Basilus; 4. der Lateiner und 5. vom hl. Gregor Illuminator. Am Schlusse sind Gebete von Mechithar Gosch, Johannes Garnetzi, vom hl. Chrysostomus, Warden Wardapet etc. und Nachschriften.

Cod. Arm. 7. — 448 Blätter (10,2×7,3 cm.). — Text: 7×5,3 cm. — Zeilen: 11. — Papier: gut geglättet und stark. — Einband: Holzdeckel mit Lederüberzug. — Zustand: am Ende Naht gelockert. — Schrift: Cursiv, unschön und fehlerhaft. — Datum: 1673. — Schreiber: Gregor der Goldarbeiter. — Schreibort: Warschau. — Besitzer: der Schreiber selbst. — Nachschriften: Bl. 1a, 95a, 433a.

Psalterium, einige Gebete am Schlusse geschrieben.

Cod. Arm. 8. — 209 Blätter (9,8×7 cm.). leere Blätter: Bl. 1—3b, 208b—209b. — Text: 6,5×7 cm. — Zeilen: 23. — Pergament: weiss und glatt. — Einband: Holzdeckel mit Braunlederüberzug, zierlich gepresst, Lederschnüre, innere Seiten mit Seide gefüttert und darauf Pergament aufgeklebt. — Zustand: gut, die Blätter zwischen Bl. 27 und 28, 107 und 108, 131 und 132, 192 und 193 fehlen. Der Schnitt tintenfleckig. — Schrift: regelmässige, kleine Rundschrift. — Text und Initialen zierlich in Gold und Buntfarben. — Randverzierung: 45 Stück, buntfarbig, sehr schön. — Arabesken: Bl. 10a, 63a, 110a, 121a, 127a, 155a. — Bilder: Bl. 9b ein Bischof im griechischen Messkleide, die Hände ausbreitend. Dasselbe Bild kommt im Bl. 109b vor, nur die Hände eingezogen. Ausser diesen Bildern sind am Rande Bl. 32a Jesus, zwei Kinder segnend; Bl. 70b Joseph aus Arimathäa; Bl. 106b Jesus, der vorne stehende Aussätzige verwischt; Bl. 107a dasselbe; Bl. 165b der König Manasses; Bl. 202b hl. Nerses Klayetzi. Alle Bilder sehr schön. — Datum: fehlt, aber nicht älter über das XV. Jahrh. — Schreiber und Schreibort unbekannt. — Besitzer: später Bischof Johannes. — Nachschrift: Bl. 208a.

Breviarium.

Cod. Arm. 9. — 47 Blätter (25×18,8 cm.). — Text: 19,5×14 cm. — Zeilen: 24. — Papier. — Einband: nur geheftet in 6 Heften. — Zustand: gut. — Schrift: Currentschrift (*ḫḫwḫḫ*). — Datum, Schreiber und Schreibort unbekannt, wahrscheinlich J. Zohrab, Ende des vorigen oder Anfang dieses Jahrh. — Besitzer: E. Quatremère. — Nachschriften fehlen.

Sammelbuch, enthaltend allerhand Abschriften aus den armenischen Geschichtsschreibern über Kreuzzüge.

Cod. Arm. 10. — 19 Blätter (18×12,5 cm.). — Text: 13,5×8,5 cm. — Zeilen: 22. — Papier. — Einband: Pappband. — Zustand: gut. — Schrift: Cursivschrift. — Datum 1800—1820. — Schreiber und Besitzer wahrscheinlich J. Zohrab. — Schreibort: Venedig und Paris. — Nachschriften: Bl. 18b.

Moses Chorenatzi's Lobrede bei der Gedächtnissfeier der hl. Riphime, abgeschrieben aus einer sehr alten Homilien-Sammlung der Mechitharisten-Bibliothek zu St. Lazzaro, und verglichen mit dem Cod. 88 der Bibliothèque nationale zu Paris.

Cod. Arm. 11. — 142 Blätter (24,6×19 cm.). — Text: 19,5×14 cm. — Zeilen: 45—50. — Papier. — Einband: Pappband. — Zustand: gut. — Schrift: Currentschrift. — Datum, Schreiber und Schreibort: unbekannt, jedenfalls in diesem Jahrhundert von J. Zohrab, geschrieben in Paris.

Sammelbuch, enthaltend: 1. Verzeichniss der armen. Handschriften der Bibliothèque nationale zu Paris (Bl. 2a—76b); 2. Brief des Bischofs Stefanus Siünetzi als Antwort auf den Brief des Patriarchen Germanos von Cpl. (Bl. 83a—90b); 3. einige Homilien des M. Chorenatzi (Bl. 91—97); 4. des Philosophen David Lobrede auf den Protomartyr, den hl. Stephanus (98a—99a); 5. Wardapet Elisaeus' Rede über das Vater unser, über das Gedächtniss der Verstorbenen und über die Mönche (Bl. 100a—106a); 6. des J. Chrysostomus Rede über das Leben des hl. Gr. Illuminator (Bl. 108a—119b); 7. Korin's Lebensgeschichte des hl. Mesrob (Bl. 120a—125b) und 8. Brief Abgar's, abgeschrieben aus einem sehr alten Homilienbuch der Bibliothèque nationale zu Paris.

Cod. Arm. 12. — 89 Blätter (25,5×18,5 cm.). leer sind 4 Blätter. — Text: 18×11,5 cm. — Zeilen: 29. — Papier. — Einband: Pappband. — Zustand: gut. — Schrift: cursiv. — Datum, Schreiber und Schreibort: wie Cod. Arm. 11. — Besitzer: E. Quatremère.

Sammelbuch: enthaltend: 1. des Priesters Samuel Sammlungen aus den Schriften der Historiker (Bl. 2a—37b); 2. des Joh. Sarkavag (Diacon) Ueber die 40 Märtyrer von Sebaste, aus vier Handschriften (Bl. 58a—70b) und 4. des Ward. Gregor Homilie auf das hl. Pascha, aus zwei Handschriften (Bl. 71a—88b.).

Cod. Arm. 13. — 86 Blätter (18,5×12,7 cm.). leer sind Bl. 1a, 17a—18b, 49a—51b, 81a—86b. — Text: 13,5×8 cm. — Zeilen: 21. — Papier: grobes. — Einband: wie die Cod. Arm. 11 und 12. — Zustand: gut. — Schrift: cursiv. — Datum: 1775. — Schreiber: J. Zohrab. — Schreibort: Venedig, St. Lazzaro. — Besitzer: E. Quatremère.

Sammelbuch, enthaltend: 1. Brief des Fürsten Sahak Ardzruni an den seligen Wardapet Moses Chorenatzi (Bl. 2a—2b); 2. Antwort desselben Briefes (Bl. 2b bis 16b); 3. Homilie des Katholikos Zacharias auf die Geburt Christi (Bl. 19b—39a); 4. Homilie des hl. Petrus, Bischofs von Siünikh auf die hl. Jungfrau Maria (Bl. 39b bis 44a); 5. Homilie des hl. Aristaces auf das achttägige Fest von Epiphania (Bl. 44b—48b); 6. Vorrede zu den Büchern der Könige (Bl. 51a—53a); 7. Julianus, Bischof von Halicarnass, zu dem Buche Hiob (Bl. 53a—54a); 8. Tod der sechzehn Propheten (Bl. 54b—62b); 9. Lobrede des seligen M. Chorenatzi zur Gedächtniss der hl. Riphime (Bl. 63a—80b).

Cod. Arm. 14. — 83 Blätter (22×15,7 cm.). — Text: in zwei Columnen. — Zeilen: 50—55. — Papier. — Einband: wie bei Cod. 11, 12 und 13. — Schrift: cursiv. — Zustand: gut. — Datum: 1764—1780. — Schreiber: Georg Ter-Hohannessian. — Schreibort: Conspel. — Besitzer: G. Ter-Hohannessian und J. Zohrab. — Nachschrift: Bl. 82a, b.

Altarmenisches Wörterbuch, mit längeren Erklärungen und Citaten.

Cod. Arm. 15. — 403 Blätter (39 × 25 cm.). — Text: in zwei Columnen. — Papier: grobes. — Einband: Frzbd.; am Rücken: „Zohrab, Dictionnaire arménien.“ — Datum und Schreibort fehlen. — Schreiber: J. Zohrab. — Besitzer: J. Zohrab und E. Quatremère.

Altarm. Wörterbuch von **Ů—Ů**, mit längeren Erklärungen und vielen Citaten. Dazu medicinische Namen aus Asar Sebastatzi und Amirdolwath. Am Schlusse naturhistorische Namen mit griechischen und lateinischen Benennungen.

Cod. Arm. 16. — Das armen. Wörterbuch von Mechithar Abba's (gedr. Venedig 1749—69). S. 205 bis 1088, durchschossen und mit handschriftlichen Notizen und Citaten von J. Zohrab.

Cod. Arm. 17. — Lateinisch-armen. Wörterbuch von A—V, wahrscheinlich aus dem XVIII. Jahrhundert.

Cod. Arm. 18. — Rivola, Dictionarium armenolatinum, Paris 1632, durchschossen, mit handschriftlichen Notizen und Erklärungen von der Hand des E. Quatremère.

Cod. Arm. 19. — Drei Folio-Bände, Armenische Bibel in's Lateinische übersetzt und mit vielen Notizen bereichert von M. Lourdet: I. Bd., Pentateuchus, übersetzt i. J. 1793. II. Bd., Libri Josue, Judicum, Ruth, Regum, übersetzt i. J. 1794/5. III. Bd., Libri Paralipomenon, Esdrae I. II., Nehemiae, Tobiae, Judith, Esther, Machabaeorum I. II., bis zum Verse 29 incl. übersetzt i. J. 1796/8.

Cod. Arm. 20. — Biblia Sacra Armeno-Latina in Supplementum ad Sacra Biblia Polyglotta Waltonis. Genesis Tomus I^{us}. Auctore Petro Simone Lourdet. Parisiis An. R. S. H. MDCCLXXXV. Sehr rein geschrieben, mit Notizen.

Cod. Arm. 21. — 560 Blätter (22 × 15 cm.), leere Blätter: 1a, 2a, 3b, 4a, 5b, 6b, 7a, 182b, 186a und 219a. — Text: 14 × 9,5 cm. in zwei Columnen. — Zeilen: 20. — Papier: stark, gut geglättet. — Einband: Lederband mit Holzdeckeln. — Zustand: gut, die Miniaturen hie und da beschädigt. — Schrift: grosse Rundschrift. — Randminiaturen: 200 Stück in Aquarell gemalt. — Arabeske: Bl. 1a, 2b, 3a, 4b, 5a, 6a. Bl. 8a vergoldet, 84a von einer fremden

Hand, nicht im orientalischen Styl. — Bilder: Bl. 7b, 83a, 136b und 219b die vier Evangelisten. — Datum. Schreiber und Schreibort unbekannt, wahrscheinlich aus dem XV. Jahrhundert. — Besitzer: waren verschiedene Personen. — Nachschriften: Bl. 1b, 2b, 135b, 283b, 284a, b. Evangeliar.

Wir fügen hier bei die Beschreibung einer schönen arm. Handschrift, die im Besitze des Antiquitätenhändlers Gottlob Hess in München (Arcostr. 1) sich befindet.

Cod. Arm. 22 (1). — 367 Blätter (13,6 × 9,5 cm.). — Text: 9,5 × 5,8 cm. — Papier: gelblich. — Schrift: schöne Rundschrift. — Zustand: gut. — Einband: Holzdeckel mit Braunlederüberzug, zierlich gepresst, in der Mitte des rechten Deckels steht ein verfälschtes Siegel von Mathias Corvinus, des Königs von Ungarn. Die Fälschung hat Csontos János, Bibliothekar des Nemzet-Museums in Budapest, mit Hilfe der Wiener Mechitharisten entdeckt und im „Magyar. könyv-szemle“ (I—IV, 1888) veröffentlicht. — Randminiaturen: 83 Stück, buntfarbig, schön. — Arabeske: Bl. 5a, 14a, 59a, 112a, 139a, 210a, 226a, 235a, 249b, 290a, 311a, 339a. — Bilder: Bl. 4b Joachim und Anna, Bl. 116b Einzug Jesu in Jerusalem, Bl. 137b Die Frauen am Grabe, Bl. 209b Die Apostel in Coenaculum, Bl. 242b Verklärung Christi. Ausserdem am Rande sind 17 Bilder verschiedener Heiliger gemalt. — Datum: 1662. — Schreiber: Wardan. — Miniaturenmaler: Sahak aus Wan. — Schreibort: Dorf Surs (Armenien). — Besitzer: Bischof Mesrob. — Nachschriften: Bl. 360b—363b, 364a.

Hymnarium der armen. Kirche.

Die Zierleiste sammt der Arabeske und Zierinitiale (S. 3) ist aus dem Cod. Arm. 1 der Hof- und Staatsbibliothek zu München, Bl. 14a, entnommen, aber um ein Viertel vergrössert. Die Zierinitiale auf S. 7 hingegen ist aus einer armen. Bibel, gemalt i. J. 1375, Eigenthum der Mechitharisten-Bibliothek zu Wien (Cod. Arm. 14).

Յ Ո Ւ Յ Ա Կ

ՀԱՅԵՐԷՆ ՉԵՌԱԳՐԱՅ

ԱՐՔՈՒՆԻ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻ Ի ՄԻՒՆԽԷՆ

ՅՈՒՑԱԿ

ՀԱՅԵՐԷՆ ՉԵՌԱԳՐԱՅ

ԱՐՔՈՒՆԻ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻ Ի ՄԻՒՆԻԷՆ

Ըսաւոր մատենադարանաց մէջ, ուր
այլեւայլ ազգաց ձեռագրաց ժողո-
վածոյք կը գտնուին, նշանաւոր է նաեւ Միւնխենի
Արքունի եւ Պետական Մատենադարանն (Hof-
und Staatsbibliothek): Հազիւ երեքուկէս դարու
հնում թիւն ունի այս մատենադարանն, եւ այս կարծ-
միջոցի մէջ ստուար թուով (30.000) ձեռագիր
եկած գումարուած է այս տեղ: Հայերէն ձեռա-
գիրք եւս, որ Եւրոպայի գրեթէ ամէն նշանաւոր
մատենադարանաց մէջ առաւել կամ՝ նուազ
թուով ներկայացուցիչներ ունին, կան այս տեղ
թուով 21, սկսեալ Ժ. Գ. դարէ մինչեւ մեր դարը,
թէ եւ ասոնցմէ հազիւ ինը հատը (թ. 1—8, 21)
միայն կարելի է յատկապէս «ձեռագիր» անուա-
նել: Մնացեալ 12ը վերջին երկու դարերու գրու-
թիւնք եւ ընդօրինակութիւնք են:

Թէ երբ եւ ի՞նչ աղբիւրներէ գումարուած են այս 21 ձեռագիրք
Միւնխենի Արքունի մատենադարանին մէջ, ծանօթ չէ մատենադարանի
պատմու վարչութեան, եւ չկայ գրաւոր յիշատակարան: Սակայն մատե-
նից վրայ շատ տեղ ըստ պատահման նշանակուած տեղեկութիւններէն
կարող ենք ստուգութեամբ որոշել այս ժամանակը եւ նոյն աղբիւրները:

Միւնխէնի Արքունի եւ Պետական մատենադարանը հիմնարկած է Ալբերտոս Ե. դուքսն (1550—79), որ եւ մեծամեծ ծախքերով ձեռագիրներ եւ տպագրութիւններ ձեռք բերաւ: Այս ժամանակն էր Ալբերտոս վիտմանշդատ, (երբեմն դեսպան Պաւարիոյ՝ ի Հռոմ), որ արեւելեան ձեռագրաց հարուստ ժողովածու մ'ունէր, զոր Ալբերտոս դուքսն իւր մատենադարանին համար գնեց: Վիտմանշդատի ժողովածոյն եղաւ ինչպէս արաբական եւ եբրայական ձեռագրաց նախաբունն, նոյնպէս նաեւ հայ սակաւթիւ ձեռագրաց ժողովածոյն սկիզբն: Եւ արդեամբ, ինչպէս ցուցակիս մէջ պիտի տեսնենք, Թ. 3, 5 եւ 6 ձեռագիրներն իրենց վրայ կը կրեն վիտմանշդատի ստորագրութիւնն, մինչեւ յայտնապէս կը նշանակուի Թ. 5. ձեռագրոյն վրայ, թէ իրեն համար գրուած է նոյնը 1539 ին ի Յովհաննէս եպիսկոպոսէ ի Հռոմ, եւ կ'երեւայ թէ վիտմանշդատ երեքն ալ ի Հռոմ ձեռք բերած է: Այս երեքն Միւնխէնի ընտրական մատենադարանին կնիքը (Ex electorali Bibliotheca Sereniss. Vtriusq; Banariae Ducum) կը կրեն, ինչպէս նաեւ նոյն ժամանակի ուրիշ ամէն ձեռագիրը: Ուրեմն Թ. 3, 5 եւ 6 ձեռագիրը 1550—79 տարիներու մէջ մտած են Միւնխէնի մատենադարանը:

Ասոնցմէ ետեւ՝ 1739էն ետքը յիշեալ երեքին եկած յարած են Յովհաննէս անուն եւրոպացոյ ժողովածոյքէն երկու ձեռագիրը եւս (Թ. 2, 7): Այս ժամանակներու մէջ, մինչեւ 1858, մտած պիտի ըլլան անշուշտ այս մատենադարանն երեք ձեռագիրը՝ Թ. 1, 4, 8:

Յամին 1858 Մաքսիմիլիան Բ. Թագաւորին հրամանաւ Է. Քաղրմէրի (Erneste Quatremère) ձեռագրաց հարուստ ժողովածոյքն Միւնխէնի Արքունի մատենադարանին համար գնուեցաւ: Այս առթիւ Քաղրմէրի գրատունէն Միւնխէնի մատենադարանն անցան 12 ձեռագիրը՝ Թ. 9—20: Քաղրմէրի այս ժողովածոյքը կը կազմեն Լուրտէ հայագէտ Գաղղիացոյն, Յովհ. Վ. Զօհրապեանի եւ իւր գրութիւններն ու ընդօրինակութիւնները. — ձեռագիրներ՝ որոնք Միւնխէնի սակաւթիւ ժողովածոյից յարգն ոչինչ իւր կ'աւելցընեն եւ այս պատճառաւ մեր այս ընդհանուր տեսութեան մէջ անցողակի միայն կը նկատուին: Կարելի է որ Թ. 17 Քաղրմէրի ժողո-

վածոյքէն չըլլայ, վասն զի վրան չէ նշանակուած, ինչպէս միւս 11ին վրայ մատիտով նշանակուած է: Իսկ Թ. 21 ի մասին մատենադարանին ձեռագրաց գերմաներէն ցուցակին մէջ նշանակուած է, թէ 1879 ին 50 Քրանքի գնուած է վենետիկէ: Այսպէս ստուգութեամբ կարող եղանք փոքր ի շատե կարկատել այս ժողովածոյիս պատմութիւնը:

Այս ժողովածոյին հետ՝ նկատելու արժանի կը համարինք ի Միւնխէն Կ. Հէս հնագրաւաճառին քով (Gottlob Hess, Arcostr. 1.) գտնուած Շարակնոցն, զոր տէրն Պրէսլաւ (Breslau) քաղաքը աճուրդի մը ժամանակ գնած է, եւ պատրաստ է 3000 մարքի չնչին գնով վաճառել:

Միւնխէնի հայ ձեռագրաց ժողովածոյքն ըստ պատահման՝ եւ ոչ մասնաւոր ընտրութեամբ եղած ըլլալուն, հազիւ մի քանին միայն հին մատենագրութեան եւ գեղարուեստի համար նշանակութիւն ունի: Մեծագոյն մասը նոր գրականութեան կը հայի, եւ առ հասարակ ամբողջն՝ բաց ի մէկ երկուքէն, չեն այնչափ կարեւոր իւրեր: Այս ձեռագրաց ամէնէն հնագոյնն է 1278, իսկ ամէնէն նորագոյնն 1827: Դժբախտաբար ամէն մէկ ձեռագրի ժամանակը ճշդիւ չենք կրնար որոշել, յիշատակարան պակսելուն. միայն կարող ենք ստուգութեամբ իմանալ՝ որ երկուքն (Թ. 1, 3) ԺԳ դարէն է, երեքն (6, 8, 21) ԺԵ դարէն, մէկը (5) ԺԶ դարէն, երեքը (2, 7, եւ ձեռագիր Հէսի) ԺԷ դարէն: Մնացեալք ԺԸ—ԺԹ դարէն են: Ասոնցմէ մէկ քանին կը ձայն աւորող: Այս ամէնը կարգի դնելով կրնանք հետեւեալ ժամանակագրական տախտակը կազմել.

Դար	Ցարի	Թիւ Զեռագրին
ԺԳ	1278	1
"	1283	3
ԺԷ (Քրիստոսապէս)	1401 էն ետեւ	8
"	1401 էն ետեւ	21
"	1427—32	6
ԺԶ	1539	5
ԺԷ	1662	[22] (Հէսի)
" (Քրիստոսապէս)	1601 էն ետեւ	2
"	1673	7

¹ Գերմաներէն Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft քաղրի մէջ (1886, II. Heft, S. 315—319) կը յիշուի հայերէն ձեռագիր մը, որ կը գտնուէր ի Միւնխէն Սիմէոն Սապօրեան Մուսագմաղ Յունի քով: Այս ձեռագիրն, ինչպէս կը ծանուցանէ Պր. Սա. Սապօրեանց, այժմ Պերլիէի արքունի մատենադարանի սեպհանուութիւն է:

Դար	Տարի	Թիւ Չեռագրին
ԺԸ (Մերձաւորագէտ)	1701 էն ետեւ	17
"	1764—80	14
"	1775	13
"	1770—99	16
"	1770—99	15
"	1785	20
"	1791	4
"	1792—8	19
ԺԹ	1801—20	10
"	1820	11
"	1820	12
" (Մերձաւորագէտ)	1801 էն ետեւ	18
"	"	9

Այս ժողովածոյն պահած է մեզի քանի մը գրչաց եւ ծաղկողաց յիշատակը: Այս գրիչք են՝ Յովհաննէս Արքեպիսկոպոս արքայեղբայր (թ. 1), Գրիգոր միայնակեաց (թ. 3), Մելքոն սարկաւագ (4), Մարտիրոս եպիսկոպոս (5), Մկրտիչ, Յովհաննէս եւ Զաքարիա վարդապետք (6), Գրիգոր ոսկերիչ (7) վարդան (ձեռգ. Հէսի): Իսկ ծաղկողք են՝ Վասիլ (1), Յովհաննէս ոմէ եւ Աբրահամ վարդապետ, Մկրտիչ արքեպիսկոպոս եւ Սարգիս Չափավանեցի (6), եւ Սահակ վանեցի (ձեռգ. Հէսի):

Վերջիշեալ գրիչք գրած են սոյն ձեռագիրներն հետեւեալ քաղաքաց մէջ՝ Ս. Ուխտն Գուներոյ (1), Սալերոն (Salerno հար. Իտալ.) (3), Կ. Պոլիս (4), Հռոմ (5), Ուխտ Մեծոփայ (6), Վարշա (7), եւ երկիր Մոկաց որ կոչի Սուրս (ձեռգ. Հէսի). միւսները կը մնան անծանօթ:

Մինչեւ որ այս 21 ձեռագիրք Միւնխէնի արքունի մատենադարանը հասան, այլեւայլ տեւրանց ձեռքէն անցած են: Այս տեարք յիշեալ ձեռագրաց՝ եղած են հետեւեալք. Յովհաննէս Արքեպիսկոպոս, Իշխան Պարոն Սմբատ, Սիր Աւշին, ազգականք սորա, Ս. Բարսեղ եկեղեցին ի Կիպրոս (թ. 1). Յովհաննէս ոմէ (2, 7). Գրիգոր միայնակեաց (3). Մելքոն սարկաւագ (4), Վիտմանշդատ (3, 5, 6). Ներսէս կրօնաւոր (6). Գրիգոր ոսկերիչ (7). Յովհաննէս եպիսկոպոս (8). Քաղրմէր (9—20). Յովհ. Վ. Զոհրապ (10—16), Գէորգ Տէր-Յոհաննէսեան (14). Լուրտէ (19, 20). Տէր Ղազար (21), Տէր Մեսրոպ (ձեռագ. Հէսի):

Միւնխէնի մատենադարանի հայ ձեռագրաց երեք հատին վրայ՝ (թ. 1, 6, 8) գեղարուեստական տեսակիտէ գրեց առաջին անգամ 1866ին Տր. Յովակիմ Սիկհարդ¹: Այնուհետեւ Միւնխէնի Արքունի մատենադարանին ձեռագրաց ընդհանուր ցուցակին մէջ՝ 1875ին Բեդերման առաջին քսան հայ ձեռագրաց գերմաներէն ցուցակը հրատարակեց²: Ասոնց կը յաջորդէ մեր մանրամասն ցուցակը:

¹ Dr. Joachim Sighart, Armenische Miniaturen: Sitzungsberichte der bayerischen Akademie der Wissenschaften, Jahrg. 1866, II, Sitzung vom 22. Dez. 1866, S. 555—561.

² Catalogus codicum manu scriptorum Bibliothecae Regiae Monacensis, Tomi primi Pars quarta, Monachii MDCCCLXXXV (1875) p. 120—129: Armenische Handschriften, beschrieben von Herrn Prof. Dr. J. H. Petermann in Berlin.

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՏԱԽՏԱԿ ՁԵՌԱԳՐԱՑ

Թ. Նիւթ	Մեծութիւն	Գիր	Ժամանակ	Գրիչ	Տեղ	Տէր	Բաժանորդութիւն
1 մագաղաթ	Թուղթ 304 (18x12.8 սմ.)	բլւրգիր	1278	Թուլ. Արքայեղարար	Ս. Ուսան Գանձար	Թուլ. Արքայեղարար	Աւետարան
2 Թուղթ	249 (17.8x13.8)	ձարգիր	Ժ. Գար	անյայտ	անյայտ	Ս. Թ. Թուլ. Գանձար	Ժողովարար
3 "	287 (16.4x11.6)	բլւրգիր	1283	Գրիգոր Գրիգորեան	Սալեւնայ	Գր. Գրիգորեան	"
4 "	187 (16.2x10.8)	ձարգիր	1791	Մելքոն Կարապետ	Կ. Պոլս	Մելքոն Կարապետ	Թուղթ Գր. Մալիւար
5 "	57 (13.8x9.9)	բլւրգիր	1539	Մարտիրոս Եղ.	Հռոմ	Մարտիրոս Եղ.	Ժողովարար
6 "	314 (13.4x9)	"	1427—32	Միլտիլ Եղ. Կար	Ուսան Մեծօր Եղ. Կար	Մեծօր Կարապետ	Ժամանակագիր Գր. Կարապետ
7 "	448 (10.2x7.3)	ձարգիր	1673	Գրիգոր Կարապետ	Աւետարան	Գր. Կարապետ	Սաղմոսարան
8 մագաղաթ	209 (9.8x7)	բլւրգիր	Ժ. Գար	անյայտ	անյայտ	Թուլ. Կարապետ	Ժամանակագիր
9 Թուղթ	47 (25x18.8)	ձարգիր	Ժ. Գար	"	"	Թուլ. Կարապետ	Ժողովարար
10 "	19 (18x12.6)	ձարգիր	"	Թուլ. Կարապետ	Աւետարան	Թուլ. Կարապետ	Ս. Կար. Մեծօր. Ս. Կար.
11 "	142 (24.6x19)	ձարգիր	"	"	"	"	Ժողովարար
12 "	89 (25.5x18.5)	ձարգիր	"	"	"	"	"
13 "	86 (18.5x12.7)	"	1776	"	"	"	"
14 "	83 (22x16.7)	"	1780	Գրիգոր Տէր. Թուլ.	Կ. Պոլս	Գրիգոր Տէր. Թուլ.	Բաւարան
15 "	403 (39x26)	ձարգիր	Ժ. Գար	Թուլ. Կարապետ	անյայտ	Թուլ. Կարապետ	"
16 "	—	—	"	"	"	"	"
17 "	334 (16.5x10.5)	ձարգիր	"	անյայտ	"	"	"
18 "	—	—	—	—	—	—	"
19 "	(35.5x23)	—	Ժ. Գար	Աւետարան	Աւետարան	Աւետարան	Աւետարան
20 "	(24.5x18.6)	—	1785	"	Փարիզ	"	Գրիգոր Տէր. Կար.
21 "	285 (22x16)	բլւրգիր	Ժ. Գար	անյայտ	անյայտ	անյայտ	Աւետարան
22 "	367 (13.6x9.5)	"	1662	Աւետարան	Սուրբ Գր. Կար.	Սուրբ Գր. Կար.	Հարանդ

1. ՅԻԵՏԱՐԱՆ

Cod. Arm. I. — 216 = 1278.

Եծ-Ութիւն 18x12.8սմ.: —
ԹՈՒՂԹԻ 304, էջ 582: —
ԳՐՈՒԹԻՆ ԵՐԿԱԻՆ. ԽՐԱՅԱՆ-
ՀԻՐՆ՝ 12.5x3.5սմ.: — ՏՈՂԹ 19:
— ՆԻԻԹ, մազաղաթ սպիտակ եւ
փայլուն: — ԿԱԶՄ ին զործ, փայ-
տեայ, կարմիր կաշի, ոսկեզօծ՝ ինչպէս նաեւ կտուրքը:
— ՀԱՆԳԱՄԱՆԻ մաքուր. շատ քիչ տեղ միայն մանրա-
նկարք եւ թերթերու վարի մասը մնասուած: — ԳԻՐ քո-
լորդի մանր կանոնաւոր, տեղ տեղ գրչի վրիպակներ,
օտար ձեռքերէ յիշատակագրութիւններ: — ԽՈՐԱԳԻՐԻ,
ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ եւ ՍԿԶՐՆԱՏԱՐԻ ԵՐԿՆԱԳՐՆԻ կամ ոսկի
(մարդագիր, կենդանագիր. թռչնագիր, անգղացագիր):
— ԼՈՒՍԱՆԱՅԱՆԻ 206 հատ շքեղ (ոսկի, կապոյտ,
կարմիր, դեղին, սպիտակ) մանրանկարք: — ԽՈՐԱ-
ՆԱԶԱՐԻ 4 հատ շքեղ, այն է՝ ԹՂ. 14ա, 102ա, 155ա,
238ա: — ՊԱՏԿԵՐ ԶՐԻՍ Անտարանշաց, ԹՂ. 13բ, 101բ,
154բ, 237բ (Երկնագրի եւ ոսկի) շատ յաջող. աստիճ-
ինապէս եւ առ հասարակ մանրանկարքն արաքական-
մաւրիտանական նկարագիր ունին: — ԴԱՏԱՐԻ ԹՂ.
1. 2ա, 7բ, 10ա — 13ա, 295բ, 296բ, 297ա, 298բ
299ա, 300ա—304բ: — ԺԱՄԱՆԱԿ Ժողովման, գրութեան
եւ կազմի 216: — 1278: — ԳՐԻԶ Թովաննէս Արքայ-
եղբայր Արքեպիսկոպոս սուրբ Ուխտին Գոնեթոյն: —
ԺԱՂԿՈՂ Վասիլ կամ Բարսեղ: — ԿԱԶՄՈՂ Առաքել
Հնազանդեց: — ՏԵՂԻ գրութեան անշուշտ Ս. Ուխտին
Գոնեթոյ (Կիլիկիա): — ՏԵՐ Թովաննէս Արքեպիսկոպոս,
Իշխան Պարոն Սմբատ. յետոյ հետգնետէ՝ Սիր Աշին,
ազգականը սորա, Ս. Բարսեղ եկեղեցին ի Կիլիկոս:
— ԹԻՇԱՏԱՆԻԳՐՈՒԹԻՆԻ ԹՂ. 8ա, 100բ, 101ա,
152ա, 153ա, 154բ, 237ա, 293բ, 294ա, 295ա, 297ա,
299բ: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՆԻԿԱՆ ի յիշատարանս: Գրա-
տան ձեռագրաց գերմաներէն ցուցակը կազմողը թէ
այս եւ թէ յաջորդ ձեռագրաց գրուած է շերտին թուա-
համար դրած է, քայց ոչ՝ ղատարկներուն. ուստի մեզի
համար անգործածական է:

1. Այս խորանշարդին գրեթէ մէկ քառորդ աւելի
մեծցուած զնկատիւ նմանահամութիւնը գործոյս սկզբը
դրած ենք հանդերձ սկզբնագրով: Իսկ այստեղ գրուած
սկզբնագիրը վերջնայի Միթրեանց մատենադարանին
թ. 14 Աստուածաշնչէն է, ծագեալ յամի 1375:

* Մատենա է Աւետարան:

1. Եւսեբի Կարպիանոսի եւն թղ. 2բ—3ա:
3բ—7ա Կանոնք: Աստից վրայ կամարաղարդը չկան,
թէ եւ տեղ թողուած է:

2. Գլխակարգութիւն Մատթէի թղ. 8ա—
9բ. ասկէ ետեւ Համաձայնութիւն. եւ թղ. 10ա
Նախագրութիւն (Համառօտ) Մատթէի: Աւետա-
րան ըստ Մատթէի թղ. 14ա—99բ:

3. Գլխակարգութիւն Մարկոսի թղ. 101ա:
Նախագրութիւն չիք, վասն զի տեղ չէ մնացած եւ
Գլխակարգութեան շարունակութիւնը Մարկոսի
պատկերին ձախ եղբրք գրուած է: Աւետարան ըստ
Մարկոսի, 102ա—152բ:

4. Գլխակարգութիւն Ղուկասու, թղ. 152բ
— 153բ: Նախագրութիւն (Համառօտ) Ղուկասու
թղ. 153բ—154ա: Աւետարան ըստ Ղուկասու
155ա—237ա:

5. Գլխակարգութիւն Թովհաննէս 237ա:
Նախագրութիւն 237ա կիսատ թողուած առ ի չգոյե
տեղւոյ: Ասկէ եւ Մարկոսի Գլխակարգութեան
կ'երեւայ՝ որ պատկերներն նախ նկարուած են: Ա-
ւետարան ըստ Թովհաննէս 238ա—294ա:

ԹԻՇԱՏԱՆԻԳՐՈՒԹԻՆԻ ԹՂ. 8ա. Մատթէի
գլխակարգութեանց տակ՝ օտար ձեռքէ «Չկարգ հա-
մարցն կանաչ գրով ի գլխի առա գացես:» Եւ ար-
գեամբ կանաչ թանաքով ամրող մասերին մէջ
այս ձեռքէ նշանակուած են գլուխք:

2. Թղ. 9բ. Մատենի գրչէն մանրագիր. «Եր-
ջանկացդ պարու հայցեմ յիշել զեղկելի ոգիս ի բարին
քրիստոս զԹՅՏ. եպիսկոպոս, եւ զձեռքն իմ եւ Ա-
ստուած զմեզ յիշեցէ:»

3. Թղ. 100բ. Մատենի գրչէն մանրագիր.
«Բազմամեղ եւ գառապարտ ոգւոյ գրողին սորա եւ
ստացողին յահաննէս եպիսկոպոսի թողութիւն խնդրե-
ցէք ի քրիստոսէ տեսողը սորա:»

4. Թ.Պ. 101 ա. Օտար գրչէ. «Գաւառիկայ գլխի աստ՝ կանաչ գրով գիտ զԹիւ մասանցն»:

5. Թ.Պ. 152 ա. Մատենի գրչէն, մանրագիր «Չեղկելի ոգիս զյոհ. եպ. զարքանդայր Հայոց, զգրող սորա եւ զստացող՝ որք ժառանգէք զսա կամ գաղափարէք՝ յիշեցէք զծնողսն մեր եւ զքնաւ զարմնն միաւք հանդերձ. զի յոյժ տաժանիմ յուղղոյն գիւտ. եւ զձեզ տէր յիշեցէ, ամէն»:

Այս «ամէն» բառէն ետեւ՝ ինչպէս նաեւ Թ.Պ. 294 ա եւ 299 բ յիշատակագրութիւններէն ետեւ մենագիր մը կայ, Յովհաննու Արքեպիսկոպոսի ձեռքէն զոր կարելի է թերեւս «Լէօ» կարգաւ, որ զեղբորդին կարելի է ակնարկէ:

6. Թ.Պ. 153 ա. Օտար գրչէ. «Ի Ղուկասու գլուխս, կանաչ գրով տեսցես զստա եղեալ Թիւս»:

7. Թ.Պ. 154 բ. Մատենի գրչէն, մանրագիր: «Չյոհ. եպ. յիշեցէք ի քրիստոս»:

8. Թ.Պ. 237 ա. Օտար գրչէ. «Չաստանաւր կար. մրադեղով Թիւսդ՝ յառաջիկայ գլխիս կանաչով գտցես»:

9. Թ.Պ. 293 բ. Մատենի գրչէն, մանրագիր. «Չոր գտանես ի լուսանցն անդէ եւ ոչ պակաս. բայց յը. տեղի»:

10. Թ.Պ. 294 ա. Մատենի գրչէն մանրագիր. «Իշկելոյս ոգո յոհ. եպի. եւ իմնցն Թողութիւն խնդրեցէք ի քրիստոսէ. զի յոյժ տաժանեցա յուղղոյն գիւտ»:

11. Գլխաւոր յիշատակագր. Թ.Պ. 295 ա. Օտար բայց ժամանակակից գրչէ, այն է՝ Վասիլ Ժաղկոզէ, թերեւս Յովհաննու Արքեպիսկոպոսի մահուանէն ետեւ գրուած, մեծ բոլորգիր: «Շնորհիւ տեառն եւ ողորմութեամբ, կատարեցաւ սուրբ աւետարանս, ի յընդիւր աւրինակէ, ի վայելումն աստուածասէր իշխանին պր. սմբատա. որդոյ հանգուցեալ եւ բարեպաշտ իշխանին պր. կոստա. եւ հանգուցեալ մաւրն իւրոյ տիկին շահանգիստին, եւ հանգուցեալ եղբարցն, պր. բուկարան, եւ պր. կոստանդ. Գրեցաւ սուրբ աւետարանս, ձեռամբ սուրբ եւ ընտրեալ աստուածաշնորհ արքեպիսկոպոսին սուրբ ուխտին գաներոյն տէր յահաննէսի որդի աստուածասէր եւ բարեպաշտ իշխանաց իշխանին հանգուցեալ ի քրիստոս պր. կոստանդեայ Թագաւորա. հաւրն. գրեցաւ սայ ի հայրապետութիւնն տեառն յա. կորայ, եւ ի Թագաւորութիւնն հայոց աստուածասէր եւ բարեպաշտ Թագաւորին Լեւոնի գրեցաւ ի մեծ Թուակ. հայոց 211 (1278): Արդ որ ընթեռնոյք կամ աւրինակէք, յիշեցէք զմեզ, եւ զծնողսն եւ զեղբարսն մեր, որում քրիստոս միոյն հարկաւ մատիկ, ձեզ ողորմեսցի, սրում աւրհնեալ յաւիտեանս ամէն, եւ զին զգալմամբս վաս. զստին գրիչս որ ծաղկեցի զսուրբ աւետարանս յիշեցէք ի քրիստոս ամէն»:

12. Թ.Պ. 296 բ. Կոր գրչէ. «Քրիստոս՝ աստուած քո սուրբ ծնաւողին բարեխաւութեամբ ողորմեայ ոիր աւշին հոգւոյն պայսնոց որ ստացաւ զսուրբ մ աւե.

տարանս քրիստոսի ի մանն հոգւոյ իւրոյ եւ ի յիշատակ իւր եւ ծնաւողաց իւրոց եւ որդեկաց իւրոց Թորոսի եւ վառկայ եւ երկոց գոտերաց իւրոց եւ ամառնայն իւրոյ ակացի: Յերեմ անգեալ աղաչեմք զհանգիւպաւորդ այնմ ուրբ աւետարանին եւ զվայելաւորդ մեզաց Թողութիւն հայոցեցէ յաստուծոյ ոիր աւշին վան զի հանգիւպեցաւ կալումն սորա ի վերուստ ի յեղիպոսս ի գալն մեծ խանին խաղանին եւ իւր ուղեղ յետմեացքն գնեցին զսուրբ աւետարանս քրիստոսի ի յիւր հոգոյ մասնէն ի յիշատակ հոգոյ իւրոյ եւ ծնաւողաց իւրոց մեզաց Թողութիւն հայոցեցէ յաստուծոյ յսրոց ընդ միոյն հարկաւ պատիկ քրիստոս ձեզ հասուցէ: Արդ եղև տուրեւաւորութիւն սուրբ աւետարանին ի մեծ Թղիս 211 (= 1292): Եւ ի Թագաւորութեան Լեւոնի որդւոյ Թորոսի եւ ի կրանաւորութեան յահաննէսի եւ ի հայրապետութեան գրիգորի հայոց գիտապետին»:

13. Թ.Պ. 297 ա. Կորագոյն գրչէ. «Քրիստոս աստուած քո սուրբ ծննդին բարեխաւութեամբ ողորմեայ վահրամայ որդոյ պրն. աստեղի եւ ծննդաց իւրոց եւ ամենայն զարմից եւ քաւրն իւրոյ տիկին Թիֆանէ: Չի պարգեւեցին զաւետարանս սուրբ աստուածածնին սուրբ բարեպաշտ եկեղեցոյն յիշատակ, որ է ի կիպուս բարեպաշտ Թիֆանէ իւրեանց զերկնից զարդաւորութիւնն եւ ամենայն հաւատացելոց ի քրիստոս. եւ նմայ փառք յաւիտեանս ամէն: Յայոմն ժամանակի պարգեւեցաւ սուրբ աւետարանս ի Թվայրեւորութեան Հայոց ԹՃԹԻ (= 1468) ամի: Չգրող յիշատակարանին (այսինքն Խոյ Խոյնի Կ, Կոր Կ Կոր Կ) Մարտիրոս յիշեցէք ի քրիստոս»:

14. Թ.Պ. 299 բ. Հին՝ կիւրեւայ մատենի գրչէն. «Ո՛հ զմեզաւք գառապարտեալ կազմից սորա զառաքել հնազանդեցն, եւ զծնաւորն իմ եւ զհարազատսն իմ. հանգերձ ծննդոյք՝ եւ ամենայն զարմիք, եւ զուսուցիչն իմ զարգիս քահ. զհանգուցեալն ի քրիստոս, աղաչեմ յիշել ի տէր ի Թվ. 211. կազմեցաւ սայ»:

15. Թ.Պ. 299 բ. Բոլորովին նորագոյն գրչէ. «Ո՛հ զմեզաւք ներկեալ անձն զգրիգոր աղաչեմ զձեզ յիշել ի տէր եւ աստուած զձեզ յիշէ ամէն»:

Գաներոյ գիւղն եւ Ուխտն է ի Կիլիկիա, մերձ ի Կոստանդնուք, ուր ծնած եւ ապա առաջնորդ եղած է Յովհաննէս (Հեթմոյ Ա.) Արքեպիսկոպոսն († 1289): Յովհաննէս ուրիշ շատ ձեռագիրներ ալ գրած եւ գրել տուած է, որոնցմէ շատերը մինչեւ մեզ հասած են: Չեւագիրն ծաղկող Վասիլ կամ Բարեպաշտ նոյն անձը կիւրեւայ, որ Յովհաննու ուրիշ գրութեանց մէջ ալ մասն ունի: (Հմմտ. Ալիշան, Այբբագր, 1890, էջ 144—147, 533—4): Աւետարանին գիրք ճշգրիտ նոյն է Ալիշանի (անգ. էջ 146) նմանահանութեամբ յառաջ բերած՝ Յովհաննու ուրիշ մէկ գրութեան հետ: Իսկ գլխաւոր յիշատակարանն (11) նոյնպէս յառաջ բերուած է նմանահանութեամբ յԱյբբագր, էջ 424:

2.

ԺԱՂԱՎԱՅՈՑՔ

Cod. Arm. II. — ԺԷ ԴԱՐ — 1601 Է ԵՄԵԼ:

ԹՈՒՂԹԸ 249, ԷՂ 471: — ՄՆԾՈՒԹԻՒՆ 17.8×13.8սմ.: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ ԹՂ. 4ա — 15բ, 34բ — 249բ միասին 15.3×12սմ. Իսկ ԹՂ. 16ա — 34ա երկ-սին 15 × 5.5սմ.: — ՏՈՂԸ 22: — ՆԻԻԹ, ԹՈՂԹ 1—58 և 91—249 կոշտ և անհարթ. Իսկ ԹՂ. 59—90 փայլուն ամուր: — ԿԱՋՄ կիսակաշի՝ Թղթապատ խաւաքարտ: — ՀԱՆԳԱՄԱՆ ԼԱԼ: — ԳԻՐ ՆՈՍՐԳԻՐ տեղ տեղ կարմիր: — ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. 1—3բ, 55բ—58բ, 92ա, 109ա—110բ, 145բ—149բ: — ԺԱՄԱՆԱԿ, ԳՐԻՉ, ՏԵՂԻ անյայտ. — ՏԷՐ, ՎԵՐՋԻՆ անգամ S. J. Johannes 1739 ին: — ՅԻՇԱՍՏԱՅԱՐՈՒԹԻՒՆԻ ԶԻՐ: — ՏԵՂՆԿՈՒ-ԹԻՒՆԸ ԹՂ. 4ա Bibl. Ell. S. J. Johanni in pibus (?) 1739. ԹՂ. 39ա — ՏՈՒ ՄԱՐԺՈՅ և արեան. քաղաքացիք Թրով Թուֆանքով Թափուր ելանն: «Չվնդի (venite) եան ասն և Ի ֆառա (Parocial, Pfarrei, ժողովրդա-պետական) եկեղեցին հաւաքին»:

Ս՝ Կատեան և Ժողովոյն յորում կան՝

1. ԹՂ. 4ա—15բ: «Բացառապատճիւն իսկ-ականի ճշմարտութեան սակա խառնման ջրոյ ընդ գինւոյ ի սրբաշնութեան պատարագի առ եղբարս մեր վաճառական հայկազին ճշմարտաւերս և բա-րեպաշտ: Յաւանք ԲՎՏանէն վարդապետէ հա-մառատակի վերաբաղեցեալ և շարագրեցեալ առ ի գերակի ըմբռնում անդեաց: Կը սկսի՝ «Ե-նուն Հօր» ևւն. «Արք եղբայրք տոհմին հայկականի և որք ի ձեզ երկիւղածք տեառն լուարուք զբանո իմ:» Գրողն և կաթողիկոսայ. կը վերջացնէ «Իսկ մէք փառաւորեցուքն սուրբ զրիգոր լուսաւորին ասաց»:

* 2. ԹՂ. 16ա—34ա: «Պատմութիւն Հայ-ոց: Արգ զինի համարձման Տեառն մերոյ յիսուսի քրիստոսի յերկինս»:

Ի պատմութիւն դարձին Արգարու, (Թուղթք Արգարու) Տրդատա, երթ ոտրա ընդ Ս. Գրիգորի ի Հառմ:

* 3. ԹՂ. 34բ—45ա: «Տումար Գրիգորեան սուրբ փոփէն Յաւթանական»:

* 4. ԹՂ. 45բ—55ա: «Վասն մկրտութեան: Յորժամ քրիստոսն առնէն...»:

* 5. ԹՂ. 59ա—91բ: «Եւրապայ երկնային շարժմանց. նուաւտ յոհնէ: Ամենայն զք որ է ծնունդ... Ըստ որում և և նուաւտ յոհնէն եղնկացի աշակերտ հոգեւոր հօրն և սուրբ վարդա-պետին վարդանա. սպառնալ սուրբ զրոյ բանի թվին 21Գ (= 1284) պատահեաց զալ ի կողմանս առ-առաւմապա թաղաւորութեանս աշխարհիս վրաց

ի հաշակոյր և ի մեծ մայրաքաղաքս ի տփիսիս, փայտակարան կոչեցեալ ի գիրս պատմողաց...»:

* Բ. ԹՂ. 60ա: «Եւրապայ երկն. թէ քանի են երկինք և որպէս իմաստութեամբ յանգոյից եղեն յաստուծոյ»:

* Դ. ԹՂ. 61ա: «Եւրապայ կակարդ, երկնից և շրջապայութեան նորայ, թէ որպէս է»:

* Զ. ԹՂ. 62բ: «Վասն ծովու և ամենայն ջուրց»:

* Ը. ԹՂ. 66ա: «Եւրապայ շորս եղանակաց տարոյն»:

* Լ. ԹՂ. 67բ: «Վասն Ի Գօտեաց»:

* Կ. ԹՂ. 68ա: «Եւրապայ օգոյն որ է հողմն որ ասի քամի»:

* Զ. ԹՂ. 69ա: «Եւրապայ ձինի և անձրեւ»:

Եւ այլ օգրեւարանականք:

* Ը. ԹՂ. 71ա: «Վասն մարդոյ կազմու-թեան»:

* Ժ. ԹՂ. 80բ: «Եւրապայ մարդոց կազմու-թեան ամենայն անդամաց»:

* 6. ԹՂ. 92բ—108բ: «Կանոն զամենայն նշեցեալսն ուղարկել առ ի քրիստոս»:

* 7. ԹՂ. 111ա—123ա: «Տարեցոյց և տա-նուտեղացոյց ամենայն պատահարաց»:

* 8. ԹՂ. 124ա—136ա: «Գիրք արարածոց աշխարհի ի սկզբանէ արար Աստուած»:

* 9. ԹՂ. 136բ—137բ: «Եւ գիտութիւն լինիցի ծննդոց նախահարցն: Աղամա մինչեւ ցնոյ ժա»:

* 10. ԹՂ. 138ա—145ա: «Այո են ամենայն տնօրինականք տեառն... քրիստոսի ի սուրբ և աստուածաբանակ մայրաքաղաքս յեմ»:

11. Կողմն վրայ. «Աստի իմանամք զգայու-թիւն ըզմարտութիւն և զանմարտութիւն մարդ-կան...»:

Ա ի չգոյէ յիշատակարանի՝ կարելի չէ այս գրքութեան վրայ մանրամասն տեղեկութիւն ու-նենալ: Բովանդակութենէն թերեւ կարելի է հետեւցնել թէ գրիչն ըլլայ Յովհաննէս Հովմ-ար ԺԷ դարու կիսէն ետեւ այս կարգի ուրիշ հրատարակութիւններ բրած է, և կամ տոտր նման մէկը: Գրքութեան տեղը կ'երեւայ Եւրոպա և աւելի Իտալիա, վասն զի գրքութեան առաջին մասն Հայ Հռոմէական կուղղութիւն և վերջի-շեալ Տեղեկութեանց մէջ լատին եկեղեցին կակ-նարկուի:

3.

ԺՈՂՈՎԱԾՈՅՔ

Cod. Arm. III. — 21, Բ = 1283.

ԹՈՒՂԹՈՒՔ 287, էջք 562: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 16:4×11:5սմ.: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ 13:5×9սմ. միասին: — ՏՈՂԷ 15: — ՆԻՒԹ ԹՈՒԹ ԽՈՐՀԱԳՆՆ ամուր եւ կոշտ: — ԿԱԶՄ փայտեայ, կաշեպատ, սպիտակ (լատին հին գրոց կազմով) վրան եւրոպական պատկերներ դրոշմուած՝ արծաթագործեամբ: — ՀԱՆԳԱՄԱՆԻ մարտը, տեղ տեղ ցնցակեր եւ շնչեղ: — ԳԻՐ կոշտ անկանոն եւ տգեղ բոլորգիր: — ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ քանի մը տեղ բոլորովին կոշտ՝ կարմրագոնով. Նոյնպէս սկզբան խՈՐԱՆԱԶԱՐԴՔ: — ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. 1ա—3բ, 285ա—287բ: — ԺԱՄԱՆԱԿ ԶԼԲ = 1283: — ԳՐԻԶ եւ ՏԵՐ Գրիգոր միասնակեայ: — ՏԵՂԻ «ի Սայլեռն ընդ հոփանեալ սուրբ մանթիոսի առաքելոյ ի Տունս Հայոց»: — ՅԻՇԱՏԱԿԳՐՈՒԹԻՒՆԻ ԲԱԶՄԱԹԻՒՆ. ԹՂ. 9, 43, 53, 66, 83, 95, 100, 104, 134, 148, 188, 191, 195, 254, 271 եւ 282ա—284ա: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆԻ. կողին կոնակը Թամարով գրուած՝ Arm., Lectiones Ecclesiae. in gundum (?) Armen. կողին վրայ՝ Lectiones ecclesiasticae Armenor. ԹՂ. 4ա վարը՝ Jo. Alb. Widmestadij. ԹՂ. 148ա կզերքը քանի մը յունագիր աղաւաղ բառք: Վերջին կողին ներքին երեսը կայ տպագիր զինանշան մը՝ այս արծաթագործեամբ՝ Ex Electorali Bibliotheca Sereniss. Vtriusq; Bavariae Ducum. Այս նշանն կազմուած է ուրիշ նշանի մը վրայ, որ տակէն կ'երեւայ:

Մատենան է Ժողովոյ: Կը բովանդակէ՝

- * 1. ԹՂ. 4ա—9ա: «(Բա)նք եւ կատարումն սուրբ Հարցն: Եղբայր ոմն է Հարց ցարբայ անտոնիոս եւ ասէ...»
- * 2. ԹՂ. 9բ—11բ: «Ասաց արբայ անտոնիոս առաջի աշայ...»
- * 3. ԹՂ. 12ա—16ա: «Վասն ժուժկալութեան ոչ միայն ի կերակրոց այլ եւ յամենայնէ...»
- * 4. ԹՂ. 16ա—22բ: «Խրատք աւգոստակաբ վասն զգուշութեան ի պոռնկութենէ...»
- 5. ԹՂ. 23ա—28բ: «Աղաւթք սուրբ գրիգորոյ: Աղաւթք քրիստոս փրկիչ աշխարհի...»
- 6. ԹՂ. 27բ—37ա: «Տեառն եփրեմի ասացեալ յաղագս ապաշխարութեան եւ զղջման...»
- 7. ԹՂ. 37ա—43ա: «Աղաւթք նորին ասացեալ: Եւ գիտեմ տէր զի...»
- 8. ԹՂ. 43ա—53ա: «Աղաւթք Մխիթարայ սուրբ վարդապետի գոշ կոչեցեալ: Հաւատամ յամենասուրբ երրորդութիւնդ...»
- 9. ԹՂ. 53ա—66ա: «Երգ աւրհնութեան հոգւոյ արթնոց եւ մաղթանք մաքուր մտաց: Աւրհնեալ է ամենասուրբ երրորդութիւն...»
- 10. ԹՂ. 66ա—74բ: «Աղաւթք եփրեմի ասացեալ: Աստուած անսկիզբն, Աստուած անճառ...»
- 11. ԹՂ. 74բ—83բ: «Նորին, Տես Տէր զառապանս իմ...»

- 12. ԹՂ. 83բ—104բ: «Խոստովանութիւն Հաւատացելոց ուղղափառաց: Քրիստոս սրգի առաւծոյ արարիչ եւ տէր...»
 - 13. ԹՂ. 105ա—114բ: «Սրբոյն Անանիայի ասացեալ վասն համբերութեան: Արդ յորժամ մարգն շնորհս առնու յաստուծոյ...»
 - 14. ԹՂ. 115ա—124բ: «Նորին վասն խոնարհութեան:»
 - 15. ԹՂ. 124բ—133բ: «Նորին վասն խորհրդոց սգեշահ: Նախ եւ առաջին քան զամենայն...»
 - 16. ԹՂ. 133բ—148ա: «Աղաւթք պաղատանաց Անաստաս քահանայի ասացեալ: Տէր իմ Յիսուս Քրիստոս սրգի Աստուծոյ...»
 - 17. ԹՂ. 148ա—180ա: «Վարք եւ ճգնութիւն սուրբ Հարցն: Եղբայր ոմն ճգնաւի եկն յատարուս:»
 - 18. ԹՂ. 180ա—188բ: «Ճառ արբա Մովսիսի վասն սխակալութեան: Եթէ դք առցէ յուշ:»
 - 19. ԹՂ. 189ա—191բ: «Ի Թղթոյն Մովսիսի միայնակեցի որ առ Ամեն բան խրատու:»
 - 20. ԹՂ. 191ա—195ա: «Խօսք Եպիփրեայ միայնակեցի: Առ ծերն:»
 - 21. ԹՂ. 195ա—197բ: «Բանք ամբարտաշեալ: Ի մեծ գարունն քրիստոսի:»
 - 22. ԹՂ. 197բ—202բ: «Խրատ վասն աղաւթից. Զինչ եւթն անգամ աւրհնեալ:»
 - 23. ԹՂ. 202բ—203ա: «Կիրաղի եպիփրայոսի: Երկնչիմ ի մահուանէ:»
 - 24. ԹՂ. 203ա—253բ: «Ողբ սուրբ Հարցն ասացեալ. վայ քեզ անձն իմ:»
 - 25. ԹՂ. 253բ—271բ: «Տեառն յահանուս սկեբերանի յաղագս հանգերձեալ գառաստանին: Պարտապան եմք:»
 - 26. ԹՂ. 271բ—282ա: «Եղապս պատմութեանն տեառն. Ոգոստոս Թագաւորեաց:»
- ԵԻՇԱՏԱԿԳՐՈՒԹԻՒՆԻ ԲԱԶՄԱԹԻՒՆ եւ ամբողջ գործոյն մէջ, ինչպէս ԹՂ. 9, 43, 53, 66, 83, 95, 100, 104, 134, 148, 188, 191, 195, 254, 271, 282: Յաւանք կը բերենք փայն հեռեւեալ երեքն. Գրեմիւս ասոց նման կրկնութիւններ են:
- 1. ԹՂ. 148. «Տէր աստուած շնորհեալ այժմ եւ ի հանգերձ(եւ)ուսն մեզոց Թագութիւն ասացողին որոք եւ որ գամենն յիշեողիք եւ զգրիգորն փայնակեցն որ գրեաց յիւր ինչոց զայս գրգո:»
 - 2. ԹՂ. 254. «Տէր յիսուս ողորմաւ ասացողին գրիգորի միայնակեցի եւ ծնողացն նորա վարդի եւ մաւր կռաղղի եւ քուր իմ վանանի եւ կռանին եւ ամենայն ներեցելոց իմ:»

3. Գլխաւոր յիշատակարան գրչին: Թղ. 283ա 284ա. «Փառք եւանձնեա տէրութեն... Գրեցաւ աստուածայնորդ սուրբ հարց մեր սուրբ կրօնաւորացն խոշորատեսակ եւ անյարմար գծիւ ձեռամբ ամենամեղ եւ անպիտան գրչի գրիգորի ի յաշխարհիս Փռանկաց ի սպլլեռն ընդ հովանեաւ սուրբ մաթէոսի առաքելոցն մաթէոսի ի տունն հայոց առ գրանն որոյ կղծեի. յամբ յորում էր թուականն հայոց 218 (= 1283): Արդ ազաւեմ չլինել մեղագիր խոշորութեան եւ անյարմարութեան գրիս, զի արուեստաւոր ոչ էի. բայց կարի խիստ բանիւ գրեցի յընտիր եւ ի լուս տւրիմակէ: Արդ գրեցաւ սա ի խնարհ հոգի որ եւ վասն սիրոյն քրիստոսի յանձն առեալ զաւարտութիւն եւ զպանդխտութիւն որ եւ ընդ այլ բաղում բարեգործութիւնն աստուծաւ եւ զայն գեղեցիկ կտակ ի յիշատակ հոգւոյ իւրոյ եւ ամենայն ընտանեաց իւրոց կենդանեաց եւ մեռելոց, որ պահեցէ յամենայն փորձութենէ յերեւելոց եւ յաներեւելոց բարեխառնութեամբ եւ սուրբ առաքելոցն եւ ամենայն որոց: Արդ եւ անարժան ծառայոյ քրիստոսի գրիգոր միակեցի ստացաւ զհոգեկեցոյց հարցն որոց եւ յիշատակ հոգւոյ իմոյ եւ ննջեցելոց իմոց եւ ետու գրել զսա ի հալալ արգեանց իմոց: Արդ յերկիր ան-

կեալ ազաւեմ զամենեւեան ոգեհեծ պաղատանաւ որք կարգայք եւ աւագիք ի սմանէ կամ գաղափար առնուք յիշեալիք ի սուրբ եւ ի մաքրոյփայլ յաղաւթն ձեր զբաղմամբն գրիգոր եւ զհայրն իմ վարդ եւ զմայրն իմ եւ զեղբարսն իմ եւ զքորս զկենդանիս եւ զհանգուցեալս ի քրիստոս եւ զամենայն ընտանիս իմ եւ զսիրելիս, զի ի ձեռն արժանաւոր աղաւթից ձերոց ընկալցուք մասն եւ բաժին ընդ սուրբն ամենայն ի քրիստոսէ աստուծոյ մերոյ յահել առաւր յապագայի յորժամ բանք ողաւին եւ գործք թագաւորեն: Յիշման արժանի արարէք եւ զանարժան գրողս որոյ զգրիգոր եւ որ զմեզ յիշեն սրտի մտաւք յիշեացէ քրիստոս զնոսա իւր առաւ սղորմութեամբ եւ երկնից արքայաւթիւն արժանի լինի եւ ինքն աւրհնեալ յաւիտեան ամեն: »

Սոյլոս է Սալեռնոյ (Salerno) հարաւային Իտալիոյ: Այս յիշատակարանէն կը տեսնուի որ Հայք արդէն 1283ին այս տեղ վանք ունէին, այն է «Տուք Հայոց» (կամ «Հայտուն» ինչպէս կը կոչուի Բիզանի Ս. Անտոնի վանքը: Վիեննայի կայսրին. գրաւան թ. 1 հայ ձեռագրին մէջ, տ. Մայր ցուց. հայ. ձեռագր. Ա. 1890, էջ 7: Մասթէոս Առաքելոյն նուիրեալ:

4.

ԹՈՒՂԹԶ ԳՐ. ՄԱԳԻՍՏՐՈՍԻ

Cod. Arm. IV. — ՌՄԻ = 1791:

ԹՈՒՂԹԶ 137, 128 259: — ՄՆԾՈՒԹԻԿՆ 16:2x10:8սմ.: — ԳՐՈՒԹԻԿՆ 12x7:6սմ. միասին: Միայն Թղ. 127բ—132ա նրկսիւն 12x3:7սմ.: — ՏՈՂԶ 26: — ՆԻԻԹ ամուր եւ անյարմար: — ՎԱԶՄ կաշեկազմ մոյզ զոնով: — ՀԱՆԳԱՄԱՆԻ մարուր. թուղթ թանաք ծած: — ԳԻՐ ՆՈՒՐԳԻՐ ԿԱՆՈՆԱՆՈՐ: — ԼՈՒՍԱՆՑԻ ԿԱՐՄԻԱԳԾՈՎ: — ՎԵՐՄԱԳԻՐԻԸ եւ ՍԿՋՐԱՆԳԻՐԻԸ ԿԱՐՄԻՐ: — ԴԱՍԱՐԿ Թղ. 1ա—3բ, 132բ—137բ: — ԺԱՄԱՆԱԿ ՌՄԻ = 1791: — ԳՐԻԶ եւ ՏԵՐ ՄԻՆՈՐՆ սարկաւազ: — ՏԵՐԻ Կ.ՊՈԼԻՍ: — ՅԻՇԱՍԱՆՎԱԳՐՈՒԹԻԿՆԻԸ Թղ. 127ա:

Մատենան է Թուղթ Գրիգորի Մաթիստոսի: Թղ. 3ա, ճակատ մատենին. «Գրիգորի Մատիստոսի քաջ Պաւստիկոսի եւ ներհան Սոփեստոսի բանաստար եւ պանդխտ հիւ թղթոց օրինակ զորս ի խրատ բանեղինաց եւ զայլս յողջոյն Տիր սիրելեաց, հիւսեցեալ ի յաճ հաւատարման: Եղև օրինակեցեալ յամի տեառն 1790 Դեկ. 4. ձեռամբ շնչին մեղքոն գպրի, եւ եթ սարկաւազի: »

* 1. Թղ. 3բ—13բ: «Պատասխանի թղթ յիւ կաթուղիկոսն Ասորոց ի ժամանակին յորժամ էր գուքս ի վասպուրական եւ ի Տարսն: Ձկնի բառնալոյն զՄանիքեցիսն յաշխարհէն Յունաց: Եւ ի Թոնդրկաց մնացեալսն նոցա կործանեալ ազգն չոգան առ կաթուղիկոսն Ասորոց ի քաղաքն Ամիթ: Ձի թերեւս խաբէութեամբ հաւանեցուցեն զնա:

Ձոր նորա գրեալ թուղթ ի Գրիգոր Մաթիստոսն ՅԱՐՀԱԿՈՆԻՆ: Եւ այս է պատասխանին: Զյաւէտ ծառայեցելոյ... »

2. Թղ. 14ա—16բ: «Պատասխանի թղթոյն թուայնեցեաց մնացելոցն ի նորոց մանիքեցոց թոնդրակեցեացն: Որք եկեալ էին առ կաթուղիկոսն Ասորոց եւ կամէին խաբել զնա: Գողացեալք ի գայլէն Սմբատայ... »

3. Թղ. 16բ—17բ: «Բան իմաստասիրական զոր տոացեալ է Մեծի փիլիսոփային Գրիգորի Մատիստոսի Պաւստիկոսի յիւր անուն: Գամագրական գեղանամ, շահացեալ քեզ... »

4. Թղ. 17բ—18բ: «Առ հոգեւոր տէրն Պետրոս Հայոց կաթուղիկոսն ի ժամանակին յորում ի կապանաց իւրոց վերստին յաջորդեաց յաթուռ իւր խնդրեալ ի Գրիգորէ զգիր սրբոյն Եփրեմի Հաւատոցն զոր ընթեռնոյր մինչ ի բանտին էր: Թէպէտ եւ ըստ գեղեցիկ խնդրոյ քում... »

5. Թղ. 18բ—20ա: «Առ որդին Աշոտի պատասխանի մինչ զհօրէն իւր գրէր բանս կեղեքականս: Եւ բնաւորեալ եմ ի խրատատու... »

6. Թղ. 20ա—38բ: «Առ Աբրահամ ամիրայն վասն հաւատոց Գրիգորոյ որդւոյ Վասակայ ասացեալ: Զըղաւէտ զտեղնումն... »

7. Թղ. 38բ—39բ: «Պատասխանի թղթոյ ումմն կրօնաւորի. զոր գրեալ է յաղագս վախճա- 2»

նեղյ ու մեմն յաղգականաց իւրոց: Որ բազում եւրախտանօք վերաստացեալ էր զնա, եւ զկնի այնորիկ ապերախտութիւն եւ փորձութիւն ի նմանե եղեալ անտես արարեալ: Զկնի մահաւանն այսպիսի զրեաց պատասխանի: Զտառ քո դամբանական...»

8. Թղ. 39բ—40բ: «Աւաշակերտս իւր Բարսեղ եւ Եղիսէ յաղագս խնդրոյ զրոցն Արիստոտելի: Թէպէտ եւ զնախուստ զնուիրականն...»

* 9. Թղ. 40բ—41բ: «Թաղաքս նաանց բան կատականս առ Եփրեմ եպիսկոպոս Բջնոյ: Ընկալայ զնաունս...»

10. Թղ. 41բ—44բ: «Աւ կաղ վարդապետն զոր ի տօն Աստուածայայտութեանն կոչեալ զնա: Որք կապակցութիւն առ միմեանս դաւանեալ...»

* 11. Թղ. 44բ—46ա: «Աւ նոյն Մամիկոնեանն ոսկս ծառոյն զոր խնդրէր ի պէտս սեղանոյ: Կամիմք իմանալ զծայրագոյնդ ծառէ...»

12. Թղ. 46ա—47ա: «Աւ նոյն Մամիկոնեանն: Խոստացար երբեմն մեզ նպաստ առաքել...»

13. Թղ. 47ա—49ա: «Աւ նոյն Մամիկոնեանն զոր կոչեալ ի տօնին աւակառեաց եկեղեցւոյն: Զբաղմունն անձկութեան տենչանաց քոց...»

14. Թղ. 49ա—54ա: «Պատասխանի թղթոյն տեսաւն Թովհանիսի սիւննեաց արքեպիսկոպոսի յաղագս Վահրամայ Տօրեղօր իւրոյ կատարման մարտիրոսութեամբ: Զաստուածապետականին յիսուսի...»

15. Թղ. 54ա—56ա: «Պատասխանի Կաթուղիկոսին յաղագս Գաղկայ որ ասէր թէ խորհին կորուսանել զքեզ: Եւ արդ ծառայից փոքր ի շատէ...»

16. Թղ. 56ա—60բ: «Պատասխանի տեսաւն Պետրոսի Հայոց կաթուղիկոսի ոսկս տրանջոյ զորդւոյն Աշոտի մինչ կինն վախճանեցաւ: Եկն էհաս աւետաւորս տառ...»

17. Թղ. 60բ—63բ: «Պատասխանի սրբազան եղբարցն սուրբ ուխտին Սանահինն որ գրեալ էին թուղթ օրհնութեան ի Միջագետս եւ մեղադրականս ոսկս ոչ զրեւոյ թուղթ առ նոսա: Զսրբազանից եւ զի մարմնի անմարմնոցն...»

18. Թղ. 63բ—64բ: «Պատասխանի առաջնորդի սուրբ ուխտին Մարմաշինոյ Լիաթենեսի: Զաստուածապատիւ Տօրդ...»

19. Թղ. 64բ—68ա: «Պատասխանի Սարգսի վարդապետին եւ սղբս ի վերայ արամեան նահանգի: Զայսպիսի աղէտ տարակուսանաց...»

20. Թղ. 68ա—71բ: «Պատասխանի Տեսաւն Պետրոսի Հայոց կաթուղիկոսի ի ժամանակի քանզի խնդրեաց յաշակերտաց իւրոց զմանս զԲառիլն եւ զԵղիսէ: Զվսեմականն մականունութիւն...»

21. Թղ. 71բ—74բ: «Պատասխանի թղթոյն Արրահամի ամիրայի, զոր խնդրեաց մի վասն իմաստասիրութեան եւ մի վասն հաւառոյ: Հարկաւորեցայ ի բարձրագոյն...»

22. Թղ. 74բ—77բ: «Աւ վարդապետն Սար-

գիս ի ժամանակի հալածանաց զրեաց ի մայրաքաղաքն Անի: Գիտեմք զի սէր հոգւոյն ստիպէ...»

23. Թղ. 77բ: «Պատասխանի Սարգիս վարդապետին: Ընկալայ զգիր քոյ...»

24. Թղ. 77բ—78բ: «Աւ Անանիայ դարձեալ սակս ձմերայնոյ սաստկութեանն: Զնախուստ բաղախոհութեան մերում...»

25. Թղ. 78բ—79ա: «Թնանիայ գողով յուղւոյ երկուցեալ ի հոսանուտ հողմոյ յաւառս ձմերայնոյ: Կամիմ յայտմ տախտակի...»

26. Թղ. 79ա—79բ: «Աւ Անանիայ Հայրն Տիրուայ: Որդի Պարմինիդայ...»

27. Թղ. 79բ—80ա: «Աւ երաժիշտն Դոնիէլ: Զմտաւ ածի պոսփիւռ ի փռնոս...»

28. Թղ. 80ա—81ա: «Աւ Դանիէլ յաղագս քնոյ: Մի ոք զմեզ աղարակէ...»

29. Թղ. 81ա: «Աւ ոմն իշխան որ խոստացեալ էր կաթսոյ եւ հեղգայր առաքել զնա: Կաթսոյ յեռանդեան տեսանէր...»

30. Թղ. 81բ—82բ: «Թաղաքս նկարագրութեան սրբոյ եկեղեցւոյն սրահի դաւթի զբեաց զայսոսիկ եւ սակս Մանիքեցւոց: Բաղմաց մուրեալ ի մնոսի...»

31. Թղ. 82բ—83բ: «Աւ ոմն որ խորհուլթեամբ ջանայր եւ կեղծաւորէր: Բաւարդան ոմն...»

32. Թղ. 83բ—84բ: «Աւ կարծեցեալ ոմն գիտնական զոր եւ յոյժ ազէտ գտեալ եւ զգիրս արտաքին եւ զաստուածաշունչն արտուղի մեկնէր: Ի Տրաքոնացին Բիւռոս...»

* 33. Թղ. 85ա: «Նորին առ Վէտան Վահրամ սրգին իւր: Վարժողական ներարամագրութիւն...»

34. Թղ. 85ա—86ա: «Նորին առ հեղգս ոմանս յաշակերտացն որք ուսանին զիմաստասիրութիւնս: Մրդուզ փանայք ծրգեալ ծեքեալ...»

35. Թղ. 86ա—86բ: «Աւ Գաղիկ որդի Աբասայ յաղագս գիտնական կրօնաւորին Գրիգորի Հնծացւոյ: Ես բնաւորեալ եմ...»

36. Թղ. 86բ—87ա: «Աւ Կիւրակոս յոյն դպիր: Եղիմոզ վայելական...»

37. Թղ. 87ա—87բ: «Աւ ոմն որ իմաստասիրէր ոչ ուղղապէս: Ոմն անուն Պենտակլէս...»

38. Թղ. 87բ—88բ: «Աւ ոմն սարկաւազ տեսաւն Պետրոսի ի ժամանակի խաղմի խուժանին ի վերայ յարուցեալ: Զգիր քո շնորհազարդ...»

* 39. Թղ. 88բ—89բ: «Թաղաքս կրօնաւորի ումեմն զոր Շապուհ անուանեն: Ահաւագիկ եկն էհաս...»

40. Թղ. 89բ—91բ: «Աւ Պառուեւս պատարիկն եւ աշխարհագիր սակս բարեխօսութեան վաճառականի ումեմն ի Մելիտինոյ Ետտիօլ անուն: Զծայրագոյն յոգնեաւեակ...»

41. Թղ. 91բ—93բ: «Աւ հայր Անանիայ: Թէպէտ եւ աստուածային...»

42. Թղ. 94ա—94բ: «Աւ հայր Սոսթենէոս յաղագս ոսկի մատանոյն: Աւագիկ առաքեմ...»

43. Թղ. 94բ: "Առ խորանան մայրաքաղաքացի եւ վարդապետը: Նաւ խառնեալ փռութայ...:"

* 44. Թղ. 94բ—95բ: "Առ վարդապետն Սարգիս: Զմակարդակ բոլոր...:"

44. Թղ. 95բ—96ա: "Առ եպիսկոպոսն Կարոյ: Կառաւորանի վասն երթալոյ նորա ի սուրբ քաղաքն Աստուծոյ: Զաւէալ ըզմական...:"

45. Թղ. 96ա—96բ: "Յաւուրսն ձմեռայնոյ եղեալ ահապին որոտումն, յամենանն ահեկի որ էր քանեքորդ երրորդ: Եւ զայսոսիկ գրեաց ի Գրիգոր եպիսկոպոսն Մովսէս եւ Մանազկերաւոյ սակս ելլոյ եւս անձրեւ ոստտիկ: Կամիմք իմանալ զձեռնին...:"

* 46. Թղ. 96բ—97բ: "Ի Գրիգոր եպիսկոպոսն Մովսէս վասն շինութեան գղեկին եւ կանգնելոյ մահարձան: Յաճախ զգորութիւնն Աքիւլ...:"

47. Թղ. 97բ—98ա: "Առ նոյն եպիսկոպոսն Մովսէս վասն ահապին ցրտոյ եւ ոստումանեաց: Յաւելին Ուսմական...:"

48. Թղ. 98ա—99բ: "Պատասխանի թղթոյն Գաղկոյ որդւոյն Աշոտայ եկեալ վասն ոչինչ իրաց վայրապար զինի կրօնաւորաց սակս պարտուց ինչ նոցա ի դաւառէն Յարժնայ: Զարամախոհականն նախուստ իմոյ...:"

* 49. Թղ. 99բ—103բ: "Առ աղքեպիսկոպոսն վասն ձկանց սուղ ինչ իմաստասիրեալ: Երիտ պատմաւ...:"

50. Թղ. 103բ—104բ: "Առ աշակերտ իւր Եղիսէէ եպիսկոպոս Սեբաստիոյ: Լսեմ զքէն մանուկ գու...:"

51. Թղ. 104բ—108ա: "Առ Կիրակոս Յոյն դպիր: Լուայ ի քէն...:"

52. Թղ. 108ա—109բ: "Առ վարդապետն Սարգիս առաջնորդ ուխտին Սեւանայ, քանզի գրեալ էր Գաղիկ առ վարդապետս այս եթէ եկեացես առ իս եւ ի միասին գրոյ պարապեցուք: Եկն էհաս առ մեզ...:"

* 53. Թղ. 109բ—110ա: "Առ հայրն Սամուէլ առաջնորդ վանիցն Խնատի: Ի սերկեան աւուրս...:"

* 54. Թղ. 110ա—111ա: "Առ կրօնաւորսն Խնատին յորժամ վախճանեցաւ ծերն Սամուէլ: Ծանեայ զձայրագոյն...:"

55. Թղ. 111ա: "Առ հայրն սրբոյ Կարապետին: Ծանիր ծանօթագոյն...:"

56. Թղ. 111բ—112ա: "Առ նոյն հայր սրբոյ Կարապետին: Յերեկեանն արամբարանութեան...:"

57. Թղ. 112ա—113ա: "Առ վարդապետ Գեորգ սակս խնդրոյ մեկնութեան մարգարէին Երեմիայի: Միշա առփումն...:"

58. Թղ. 113ա—113բ: "Առ ոմն կրօնաւոր Գրիգոր ի գեղէն Այլաբերից: Զներածական քո...:"

59. Թղ. 113բ—114բ: "Առ եպիսկոպոսն Մովսէս եւ Մանազկերապատասխանի թղթոյն մը: Խիթարութեան: Քանզի բնաւորեալ է...:"

60. Թղ. 114բ—116ա: "Առ հայրն սուրբ Կարապետին Սարգիս եւ առ այլ եղբարսն: Զգիր բարեբնակ...:"

61. Թղ. 116ա—116բ: "Պատասխանի Տեառն Պետրոսի կաթողիկոսին Հայոց միաթառական թղթին: Զլուսափայլութեան քո...:"

62. Թղ. 116բ—117ա: "Առ աղքեպիսկոպոսն Նէ: Մինչ կայի...:"

63. Թղ. 117բ: "Առ աղքեպիսկոպոսն Նէ: Ասի բան սակս...:"

64. Թղ. 118ա—118բ: "Առ աղքեպիսկոպոսն Մովսէս եւ Մանազկերոյ: Թէպէտ եւ բողբէ...:"

65. Թղ. 118բ: "Առ աղքեպիսկոպոսն Նէ: Պաղէտին Աղեկարացի...:"

66. Թղ. 118բ—119ա: "Առ տէր Գրիգոր եւ առ աղքեպիսկոպոսն Սահմանոս: Յորժամ զմտաւ ածեմ...:"

67. Թղ. 119ա: "Առ աղքեպիսկոպոսն: Ի ձի երաշխ արիւնագոյն...:"

68. Թղ. 119բ: "Առ հայրն Վարադայ: Աստուածայինն Մովսէս...:"

69. Թղ. 119բ—120ա: "Նորին առ ոմն: Լուաք թէ եկ պապն...:"

70. Թղ. 120ա—121բ: "Առ աղքեպիսկոպոսն եւ առ տէր Գրիգորն: Զանհամեմատ հարթութեան...:"

71. Թղ. 121բ: "Առ տէր Գրիգոր: Աւագիկ առաքեցի...:"

72. Թղ. 121բ—122ա: "Առ հայրն Կարապետին: Զտարակուսական մակագորութիւն...:"

73. Թղ. 122ա—122բ: "Առ Սարգիս կառաւարակ Տեղետիս: Լուաք եթէ...:"

74. Թղ. 122բ—124ա: "Առ Հնծացին Գրիգոր Տեղետիս, սակս որոյ ել ի վանաց եւ շողալ ի լեռան Վարադայ: Աստուած բնակեցուցանէ...:"

75. Թղ. 124ա—124բ: "Առ Հնծացին Գրիգոր Տեղետիս: Ի խաժագուժ խաժանէ...:"

76. Թղ. 124բ—125ա: "Առ Գրիգոր Հնծացին Տեղետիս: Զյաւէտն ի մեզ...:"

77. Թղ. 125բ—126ա: "Առ ոմն կրօնաւոր: Զքրիստոսազգեաց եւ զխաչակրօն...:"

78. Թղ. 126ա—127ա: "Առ Հնծացին Գրիգոր: Զհազարդ սակս բազմաթերթութեան...:"

79. Թղ. 127բ—130ա: "Գրիգորի փիլիսոփայի ներբողեան ի սուրբ խաչն աստուածընկալ: Օրհնեալ ես փայտ...:"

80. Թղ. 130ա—132ա: "Նորին յաղագս խաչնշան դաւաղանին զոր ընծայեաց Տեառն Պետրոսի Հայոց կաթողիկոսի, ասացեալ զԵորհուրդ խաչին: Ընծայեմ քեզ տարեկան...:"

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: Գրեալ յէտ-
կոն: Թղ. 127 ա. "Երբեք բանի գիտականին մեծի
Գրեգորի Մարտիրոսի կարգաբան հետաքրի եղև յի-
շնկացի հանգուցեալ Պաղատարի որդւոյ (ի Պալատու

սուրբ հրեշտակապետ եկեղեցւոյ) յանարժան սարկաւադ
ձեռքանէս ի վայելեալ յետնելոյս: յԱՊ Տեառն 1791.
եւ մերոյս ՌՄԽ, մայիսի 1 Զ:

5.

ԺՈՂՈՎԱԾՈՅՔ

Cod. Arm. V. — 22Ը = 1539.

ԹՈՒԿԹԸ 58, 12Բ 19: — Մեծօրիօրին 13.8×9.9
սմ.: — Գրոնիթին միասին 11.5×7.5սմ.: — ՏՈՂԸ 16:
— Նիիթ թուղթ մամուր եւ մանարթ: — ԿԱԶՄ խաւարարտ
կաշեկազմ, սպիտակ (իին եւրոպական գրոց կազմ).
վրան՝ Արդարութեան պատկեր դրոշմուած արծաւա-
գրութեամբ. ընդդիմակողմը՝ Պաւստոսի զինանշանը,
որուն վերին կողմը կայ՝ A H I B, վարի կողմը՝ S D
N Q C N. — ՀԱՆԴԱՄԱՆԸ լաւ: — ԳԻՐ բոլորգիր մեծ:
— ԽՈՐԱԳԻՐԸ եւ ՍԿԶՐԱԳԻՐԸ կարմրաւ: — ԴԱՏԱՐԿ
1ա — 7բ, 19ա — 55ա, 57ա — 58բ: — ԺԱՄԱՆԱԿ
22Ը = 1539: — ԳՐԻԶ եւ ՏԷՐ Մարտիրոս եպիսկոպոս:
— ՏԵՂԻ Հոտմ: — ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 18բ,
19ա, 56ա, 57ա: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ կողին ներքին
կողմը զինանշան, տարբեր՝ Թիւ 3 ձևագրին զինանշա-
նէն. տակը՝ Ex electorali Bibliotheca sereniss. Vtrivsq;
Bavariae Ducevm. Թղ. 8ա Rmus. Martyrus Murad
Archiepiscopus Armeniae, h. e. Locorum Carahamith
(լուսանցքը գրուած cara civitas) et Mardin scribebat,
Jo. Alberto Widmestadio cogito Lucretio Romae
XXVI Oct. MDXXXIX. (Գեր. Մարտիրոս Մուրատեան
Արքեպիսկոպոս Հայոց, այն է՝ Գարա Համիթ եւ Մեր-
տին քաղաքաց զէր վամն Յով: Ալեքըդոսի Վիտմէ-
սդատեայ անուննայ Լուկրետիոս, ի Հոտմ ի 26 Հոկտ.
1539:) Թղ. 8բ սեւ յատակի վրայ սպիտակատառ կնիք.
ընթերցուած է՝ "Տէր Մարտիրոս եպիսկոպոս ծառայ
Քրիստոսի: Յետոյ՝ "Ա. ա. Բ. գ., եւայլն մինչեւ ֆ.
այնուհետեւ՝ "Aib, pien, kiem, tha, ietsch, za, e, iet" եւ
այլն:

* Մատենան է Ժողովոյ. կը բովանդակէ.

1. Թղ. 9ա—10բ. "Աւետարան ըստ Մատ-
թէոսի: Գիրք Եւանգելիան Յիսուսի Քրիստոսի ...
աղղք շրեքատասանք:"
2. Թղ. 10բ—11բ: "Աւետարան ըստ Մար-
կոսի: Սկիզբն աւետարանի Յիսուսի Քրիստոսի ...
եւ հրեշտակք պաշտէին զնայ:"
3. Թղ. 11բ—14ա: "Աւետարան ըստ Ղու-

կասու: Քանզի բաղուէք ... զնախատինս իմ ի
մարգկանէ:"

4. Թղ. 14ա—15բ: "Աւետարան ըստ Յով-
հաննու: Ի սկզբանէ էր Բանն ... ի ձեռն Յիսուսի
Քրիստոսի եղեն:"

5. Թղ. 15բ—16ա: "Հայր մեր որ յեր-
կինս ...:"

6. Թղ. 16ա—16բ: "Այս է Սուրբ Աստուած:
Սուրբ Աստուած, սուրբ ... Այս է փառաւորեալ:
Փառաւորեալ եւ տւրհնեալ միշտ սուրբ կոյս ...:"

7. Թղ. 16բ—18բ: "Այս է զգաւանութիւն
Հաւատոյս որ է Հաւատամք, զոր աթանաոս ասաց
եւ գրեաց զնա ի հոգոյն սրբոյ, ի նիկիա սուրբ ժո-
ղովոյն: Հաւատամք ի մի Աստուած ...: Իսկ որ
ասեն ...: Այս է զոր ասաց լուսաւորիչն. փառա-
ւորեացուք ...:"

8. Թղ. 18բ. — ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ:
"Գրեցաւ գիրս ի թվականութեան հոց ի 22Ը (= 1539)
ձեռամբ անարժան կոշեւ մարտիրոս եպիսկոպոս ի
հակոմքեր մեռոյն:"

9. Թղ. 19ա. Բ. Վերջիշեալ կնիք Մարտիրոս
Եպիսկոպոսի:

10. Թղ. 55բ—56ա Գ. aib pien kiem
" Ա Բ Գ եւ այլն

մարտիրոս գրուած. ի վերջոյ՝ Widmanstadի գիրն՝ Supra-
scripta ex Alphabetis Guilmi. Postella descripta sunt.
(վերագրեալք յայբուրենից Գուլիելմոս փառէլէ ընդ-
րինակեալ են):

11. Թղ. 56բ—57ա. Գ. Տէր Մարտիրոսի գրով՝
aib pien kiem
" Ա Բ Գ եւ այլն.
Ի վերջոյ լատին գրով Aib, Pien, եւն ամբողջ կը կրկնուի.
որմէ ետեւ՝ "Մարտիրոս եպիսկոպոս. հայ աղղք:"

6.

ԺԱՄԱԳՐՔ ԵՒ ՊԱՏԱՐԱԳԱՄԱՏՈՅՔ

Cod. Arm. VI — ԳԶԶ—ԳԶԱ = 1427—1432.

ԹՈՒԿԹԸ 314 էԶԲ 603. ի վերջն 2 թուղթ մա-
գաղաթ: — Մեծօրիօրին 13.4×9սմ.: — Գրոնիթին
միասին 10×6սմ.: — ՏՈՂԸ 19: — Նիիթ թուղթ ողորկ
եւ ամուր. ի վերջոյ 2 թուղթ մագաղաթ: — ԿԱԶՄ

կաշեկազմ փայտեայ, հին եւ յարուստ կիտուածովք.
ներքին երեսներն հին լաթեղէն: — ՀԱՆԴԱՄԱՆԸ լաւ:
— ԳԻՐ բոլորգիր մանր եւ կամոնաւոր: — ԽՈՐԱԳԻՐԸ,
ՎԵՐՈՒՄԳԻՐԸ եւ ՍԿԶՐԱԳԻՐԸ երկնագոյն կենդանա-

գիր, թղթագիր, ձկնագիր, հանգուցագիր)։ — ԼՈՒՍՆՅԱՋԱՐԴԷ 71 հատ պարզ եւ անշուք։ — ԽՈՐԼՆՆԱՋԱՐԴԷ ԹՂ. 5ա, 14ա, 31ա, 35ա, 39ա, 43ա, 49ա, 64ա, 87ա, 97ա, 101բ, 123ա, 158ա, 183ա, 215ա, 256ա, 269ա։ — ՊԵՏԿԵՐԷ ԹՂ. 63բ օտար ծաղկողէ. տղեղ ընդօրինակութիւն մատնիս ԹՂ. 157բ պատկերին. մէջը գրուած է օտար գրչէն «Սուրբ Աթանաս», ԹՂ. 67ա օտար ծաղկողէ, տղեղ ընդօրինակութիւն մատնիս ԹՂ. 122բ պատկերին. կը ներկայացնէ գերիստոս սրբազործող եւ երկոտասան Առաքեալները. վրան գրուած քուն գրչէն կարմրաւ «Առէք կերպը», ԹՂ. 69ա օտար ծաղկողէ, տղեղ. Հայ պաշտոյ (սեւ կնդրով) որ կը սրբազործէ. քովը մէկ սպասաւոր բուրվառաւ. ալ անկիւնէն Հոգին աղանակերպ կը շնչէ սկիհի մէջ։ ԹՂ. 122բ գնդեցիկ նկար. Բրիստոս սրբազործէ եւ 12 Առաքեալք. տակը գրուած է՝ «Լեւրնատունն է, յորումս փրկիչն մեր զաստուածային խորհուրդն աւրինաց եւ հոս առաքելոցն», ԹՂ. 157բ Յունազգեստ եպիսկոպոս քուն ծաղկողէ. մէջը գրուած քուն գրչէ «Սուրբն Աթանաս», տակը նոյն գրչէ՝ «Ջրազմամեղ նկարողս զՅովնանէս աղաչեմ յիշել ի սուրբ պատարագ», ԹՂ. 182բ Յունազգեստ եպիսկոպոս. մէջը գրուած քուն գրչէ «Սուրբն Յովնան Ոսկեքերան», որ պատարագէ, սկիհ ծածկոցի ծածկեալ։ ԹՂ. 214բ Յունազգեստ եպիսկոպոս. վերը նոյն գրչէ՝ «Բասիլիոս», ԹՂ. 268բ Յունազգեստ եպիսկոպոս. մէջը գրուած նոյն գրչէ՝ «Լուսաւորիչն մեր», որ Հաղորդութիւն կու տայ հայ աբղայի մը, որուն վրայ գրուած է «Ներսէս ստացող», — ԴԱՏԱՐԿ ԵՆ ԹՂ. 2ա—3բ, 30բ, 34բ, 38բ, 42բ, 48, 86, 96բ, 120բ—122ա, 157ա, 268ա, 291բ, 301բ, 307բ, 313բ—314բ։ — ԺԱՄԱՆԿԱԿ ԳՐՈՒԹԵԱՆ ԺԱՄԱԳՐՈՂ՝ ՊԶԱ — 1432, Պատարագամատուցաց՝ ՊԶԶ — 1427։ — ՏԵՂԻ ԳՐՈՒԹԵԱՆ ԺԱՄԱԳՐՈՂ՝ Ուխտ Մնծոխայ, իսկ Պատարագամատուցաց՝ Վանք Ուրծայ։ — ԳՐԻԶ ՄԻՐՈՒՆԵ, Յովնանէս եւ Ջաքարիս վարդապետք։ — ԺԱՄԱՆԿԱԿ ԳՐՈՒԹԵԱՆ ԵՆ ԱՅՐԱՅԻՄ ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒՆ, ՄԻՐՈՒՆԵ ԱՐԵՒԱԿԻՍԵՆ ԵՆ ՍԱՐԳԻՍ ԶԱԳԱՎԱՆԵԳԻ։ — ՏԷՐ ՆԵՐՍԵՍ ԿՐԹԱՎՈՐ, յետոյ Վարդան, Սարգիս։ — ՅԻՇԱՏԱԿԱՆ ԳՐՈՒԹԵԱՆ ԹՂ. 4բ, 34ա, 47բ, 77բ, 118ա, 120ա, 182ա, 213ա, 286ա, 300ա։ — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆԻՔ. քացի Յիշատակագրութեանց եւ ի պատկերաց տեղեկութիւններէն, կան նաեւ հետեւեալք։ Կողին ներսը զինանշան, նոյն Թ. 5 ծեռազորին։ ԹՂ. 1ա «Նա տէր յովանէս ապառանից(ից) վանից որ եկի քաղաք քաւարեայ սուրբ յակոբայ զէրէզր քաւարեայ քաղաք. աստուած աւրինէ պարուն ղուկս ալքերտ(ս)ու. — էրազիմուս. անդ՝ lib. Armen., ԹՂ. 1բ «A» Dni 1427 geschrieben, Armenisches Liturgicon, 1427», ԹՂ. 4բ «Joannis Alberti Widmestadij Pmpt. Romae IX aprily MDXXXVIII., (= 1538)»։

Ստեղծանք

*Ա. Ժամագիրք։ ԹՂ. 4ա «Կարգաւորութիւն հասարակաց ուղեւորից եկեղեցեաց Հայաստանեայց, Որ կատարի ի մէջ գիշերի ի գէմն հաւր աստուծոյ։ Արարեալ լուսաւորչին գրիգորի եւ սահակայ հայրապետի եւ Մեթոքիայ վարդապետի եւ Գիւտայ եւ Յովհաննու Մանգակունցի Հայրապետացն մեր, եւ այլոց վարդապետացն ի փառս աստուծոյ։»

1. ԹՂ. 5ա—13բ Գիշերային ժամ։ — Տէր եթէ զըթունս իմ բանաս . . . :

Բ. Յովհ. Մանգակայ. ի գաւառէ Աշտուկեաց

ի գեղէն ծախսասայ Բարող գիշերային պաշտամանց. Ջարթուցեալքս ամենեքեան . . . :

Գ. Ջրէն դահանալք Տէր Աստուած . . . :

Դ. Արարեալ Սրբոյն Սահակայ եւ Մեթոքի. Վասն ի վերուստ խաղաղութեան եւ փրկութեան . . . : Տէր ասուրջեան . . . : Ջրեղ որ յամենայնի զթած։

Ե. Բարող երկինք եւ Տէր ապաւ։ Վասն ի գիշերի . . . : Ի գիշերի եւ ի ասուրջեան . . . : Հովիւ քաջ . . . :

Ղ. Բրդ. Մի նախանձ. եւ խոստով։ Վասն ուղղելոյ . . . : Տէր երկնի եւ երկրի . . . : Բաւաւմե-նազար . . . :

Զ. Բրդ. Ողորմային եւ ներգութեան. Վասն գտանելոյ . . . : Գահանալք զքէն . . . : Կենդանարար զաւրութիւն . . . :

Է. Ջինի յայսմաւուրացն «Հայր մեր որ յերկինս» ասա։

Ը. ԹՂ. 13բ—29բ։ «Կարգաւորութիւն հասարակաց ուղեւորից Աստուծոյ ծախսն։ Որ կատարի ի գէմն Որդւոյն աստուծոյ, յորմէ ըմբռնեալ եղեւ ի Հրէիցն։»

«Լքաք առաւուտու ողորմութեամբ . . . : Աստ ասի կրկին կանոնի ի սաղմոսացն Դաւթի. Իւ ապա զկնի Արհնեալ եւ տէր աստուած հարցն մ. : Մեծացուցեալն իմ զտէր։ Ողորմեալն իմ աստուած։ Արհնեցէք զտէր։ Արհնեցէք զաստուած։ Փոքր էի եւ յեղբ. Արհնեցէք մանկունք զՏէր եւ փառք հաւր։ Արհնեցէք զարարիչն արարածոց։

Բ. Բրդ. զկնի հարցինն։ Եկեալքս ամենեքեան . . . :

Գ. Աղաւթք ապաշխարութեան պահոց։ Ցաւ-ղեա Տէր զցաւ . . . :

Դ. Աղաւթք մարտիրոսաց։ Ցաւեա Տէր զցաւ . . . :

Ե. Տէրունական տաւնից։ Հղաւր յաղթաւ . . . :

Ղ. Բարող Կիւրակէի Ջինի Մեծաց։ Վասն սուրբ տեղւոյ . . . :

Զ. Բրդ. Մեծացուցին։ Սուրբ զաստուածածինն . . . :

Է. Բրդ. զկնի իւղարերից Աւոր. : Զուարճա-ցեալքս . . . :

Ը. Բրդ. զկնի Ողորմային. Երկրպագեմք . . . :

Թ. Աղաւթք Յարութեան։ Ողորմած . . . :

Ժ. Աղաւթք պահոց։ Ողորմութեամբ եւ զթութեամբ . . . :

ԺԲ. Աղաւթք մարտիրոսաց։ Բարեխաւսու-թեամբ . . . :

ԺԳ. Ջինի Տէր յերկնցին Արհնութիւն փա-ռաց առաւուտու ի գէմն Երրորդութեան ի Կոս-տանդնուպուլի Սուրբ Ժողովն ասացեալ։ Փառք ի բարձունս . . . : Փառք պատիւ . . . :

ԺԴ. Բարող Կիրակամի եւ յինանցն։ Ասա-ցուք ամենեքեան միաբանութեամբ . . . : Վասն հայրապետին մերոյ տեառն Կոստանդնուպոլսէն . . . :

ԺԵ. Բարող սրբոյ Առաքելոց եւ մարգարէից եւ

որոնց Հռիփսիմեանցն արարեալ Լուսաւորչին Գրի-
գորի: Աստուած մեծ հղաւր . . .

Ժ. Բրդ. հայրապետաց եւ վարդապետաց:
Առաջնորդք եղեն . . .

ԺԵ. Բրդ. ծննդեան եւ փոխման: Մայրսուրբ . . .

ԺԶ. Բրդ. Ապաշխար. եւ պահոց: Փառաւո-
րեցուք . . .

ԺԸ. Գոհանամբ զքէն . . .

Ժ. «Եւ առի Սուրբ աստուած ըստ պատշա-
ճի աւուրն. Աւետեաց, ծննդեան, թլփատութեան
Սուրբ աստուած . . . որ ծնար եւ յայտնեցար վասն
մեր ողորմեա մեզ:» Այսպէս կը դրուի «Որ եկիր
եւ գալոց ես, Որ մտնեցար վասն մեր, Որ խաչե-
ցար վասն մեր,» եւն. եւ յետոյ «Իսկ այլեւայլ
ասելն անընդունելի է:»

ԺԹ. Թուամայի Առաքելոյն: Փառաւորեալ եւ
աւրհնեալ միշտ սուրբ կոյս աստուածածին Մարիամ
մայր քրիստոսի մատուցողաւն մեր որդւոյ քո եւ
աստուծոյ մերոյ:

ԺԽ. Բրդ. զկնի Սուրբ աստուածին: Եւ եւս . . .

ԺԿ. Բրդ. զկնի Մանկանց: Վասն խաղաղու-
թեան . . .

ԺԿ. Սուրբ եռ տէր . . .

ԺԿ. Սաղմ. է եւ փոխ: Բանից իմոց: Լոպք
առաւաւտ: Ի խորոց կորագցի: Լոկի արա: Աս-
տուած յանուան քում կեցո:

ԺԶ. Խաչ քո եղիցի . . .

ԺԶ. Բարոզ արձակման պահոց. Եւ եւս խաղա-
ղութեան: Աղաչեսցուք . . .

ԺԶ. Սարկաւազ վարդապետին ասացեալ: Յի-
շեա տէր զպաշտունեայս քո . . .

ԺԸ. Սաղմ. վասն տաւնից Գ. փոխ: Սիրեցի
զի լու: Հաւաց: Ահաք: Աստուած յանուան քում:
Տուր զաւր:

Լ. Վասն խաչի քո պատուականի . . .

ԼԹ. Բրդ. մարտիրոսաց: Սուրբ ճգնաւորաւքն . . .

ԼԹ. Աղաւթք հայրապետաց, մարգարէից, Ա-
ռաքելոց: Որ ընտրեցեր . . . Յիշեա տէր զպաշտ-
ւ:

ԼԿ. Աղաւթք մարտիրոսաց: Պատկիչ սրբոց . . .

ԼԿ. Բրդ. կիրակամոի արձակման: Եւ եւս
խաղ. խնդրեսցուք . . .

ԼԿ. Աղաւթք յարութեան: Բում ամենա-
ղաւր . . .

3. Թղ. 29բ—34ա. «Կորեւորսն-նիւն հա-
ւոյն ողաւթից Արեւ-ժառի յաման . . .»

4. Թղ. 34ա—37բ: «Կորեւորսն-նիւն հա-
ւոյն ողաւթից երբորք յաման, որ կատարի . . .»

5. Թղ. 38ա—42ա: «Կորեւորսն-նիւն հա-
ւոյն ողաւթից փեղբորք յաման . . .»

6. Թղ. 42ա—46բ: «Կորեւորսն-նիւն հա-
ւոյն ողաւթից իննբորք յաման . . .»

«Օրհնեմք զքեզ . . . խաւարեցաւ . . . Չարչա-
րակցեալն կայ: Հանգստեան շարական չեք:

7. Թղ. 47ա—47բ: Աւրեւի արեւնից ողա-
ւիթեցոյ: Յարժամ կամեսցի քահանայն . . .

8. Թղ. 49ա—83ա: Պարտաբանացոյ որ

կը սկսի «Որ զգեցեալ ես զկոյս սրպէս հանգերձ . . .»
Աոր շարունակութեան մէջ Թղ. 64ա «Պատարա-
գամառոյց զոր արարեալ է սրբոյն Աթանասի Ա-
ղեքոսնդրիս: հայրապետի:» Կը սկսի «Տէր Աս-
տուած զաւրութեանց եւ արարիչ ամենայն լինե-
լութեանց . . .» Թղ. 82բ. «Այլ աղաւթք որ առի
նախ քան զճաշակելն խհոյս. Ի բանից թովմայի
առաքելոյն: Մարմին քո անապական լիցի ինձ ի
կեանս, եւ սուրբ արիւն քո ի քաւութիւն եւ ի
թողութիւն մեզաց: Եւ փոխանակ լեղւոյն զոր ար-
բեր վասն մեր բարձցի ի մէջ լեղութիւն թշնամ-
ւոյն . . .» (9 առն):

9. Թղ. 83բ—85բ. Տեառն ներսի լամբու-
նոցոյ իբրորք եւ ունեան վերոյդրեալ դործոցս:
Քանզի բազում ինչ . . .»

10. Թղ. 97ա—94ա: ա. «Կորեւորսն-նիւն
հաւոյն ողաւթից ողաւթից երբորք յաման . . .» Եւ առ
Աստուած . . .»

Բ. Յաղագո աւրհնութեան ճրագացն արա-
րեալ սրբոյն Պետրոսի եղբաւրն Բարդղի: Աւրհնեալ
Տէր բնակեալք ի բարձունս . . .

Է. Երգ միաշարաթով կիրակէի երեկոյն
ժամուն միջ: Լոյս զուարթ . . . Հասեալքս . . .

Դ. Եւ եւս . . . Աղաչեսցուք . . . Լուր ձայ-
նից . . .

Ե. Եւ առի սուրբ աստուածն: Բարոզ. Եւ
եւս . . . Բարոզ զկնի Համբարձի: Վասն խաղաղու-
թեան . . . Հայր զթաւ . . .

Զ. Բրդ. զկնի Տէր ամենակալին: Եւ եւս . . .
Եկեալքս ի խոտով . . . Տէր Աստուած փրկու-
թեան մերոյ . . .

Է. Արձակման ողաւթն երեգ: Որ բնակեալ է:
Առ քեզ Տէր համբար: Աստուած յանուան քում:

Ը. Ջարձրեալն . . . Սրկւզն քորոզն. Եւ
մեք . . . Յոյս կենաց . . .

Թ. Կիրակմա. ողաւթ. Ասա աւրհոյց: Աստուած
յանուան:

Ժ. Բրդ. կիրակմա. եւ յին: Խնդրեսցուք . . .
Թաղաւոր . . . Բրդ. խաչի. Սուրբ խաչիւն . . .
Պահպանեա . . .

ԺԹ. Առ դրունո եկեղեցւոյ սաղմ. Ուրախ
եղէ ես: Տուր զաւրութիւն: Սուրբ եկեղեցեաւո . . .
Առ դրան . . . Ի յարկի քում սրբութեան:

ԺԿ. Բրդ. յորժամ յեկեղեցի մտանն:
Աղաղակեցէք . . . Աւրհեսցուք զՏէր աստուած հայր
տեառն մերոյ յիսուսի քրիստոսի, որ արժանի
արար . . . Ի մէջ տաճարիս . . .

11. Թղ. 94ա—96ա: Աւրհնութիւն մար-
մնոյ սեղանոյ: Սաղմոս: Աչք ամենեցուն . . .

12. Թղ. 96ա—100բ: «Կորեւորսն-նիւն հա-
ւոյն ողաւթից խաղաղութան յաման . . . Աւրհնե-
ցից զՏէր . . .»

Ի շարականաց կայ միայն «Շնորհա մեզ Տէր
ի գիշերի. իսկ «Ի քէն հայցեմք հայր զթաւ . . .
լիկ յիշատակեալ:

13. Թղ. 101ա—117բ: ա. «Կորեւորսն-

Եւ ինչպէս որ ասանք զայնքն զայնքն ի ինքն...
Առաքեալ... Ընկալ քաղցրութեամբ... Փառք
քեզ աստուած...»

Բ. Նախագործութիւնք խրատականք յաղագս
աղաւթիցն, զոր արարեալ է Տեառն Ներսիսի եղ-
բար Գրիգորի Հայոց վերագիտողի: Աղաւթք հա-
սարակաց քրիստոնէից... զոր պարտին ուսանել
ամենեւեմ... Եւ յաղաւթն զԳրիգորիս կա-
թողիկոս Հայոց եւ զեղբայրնորին զՆերսէս զաղաւ-
թիցս յարինաւ յիշեալիք ի քրիստոս: Եւ որք
բնդաւրինակէք ի գիրս զաղաւթս գրեցէք եւ զխրա-
տական բանս զայսոսիկ...»

Գ. Հաւատով խոստովանիմ...»

Դ. Աղաւթք հնոց սրբոց վարդապետացն
արարեալ: Ամենակալ ամենախնամ Աստուած...»

Ե. «Մեզայ ամենասուր Երբորդութեան...
Եւ աստ ասէ որիչ որիչ զմեզն յանուանէ զոր ա-
ռանձնակի գործեալ է... եւ ապա ասէ. Հայր
սուրբ զքեզ ունիմ միջնորդ... Արձակումն մե-
զաց... Ողորմեսցի...»

14. Թղ. 118ա—120ա յիշատակարաններ,
զորոնք տես ի վերջն:

Բ. Պատարագամատոյցք:

1. Թղ. 123ա—156բ: «Արեւնք արկանելոյ
սպաս եկեղեցւոյ: Թորժամ կամեսցի պատարագ
մատուցանել...» Այնուհետեւ՝ Պատարագամա-
տոյց: «Վասն խաղաղութեան ամենայն աշխարհի
եւ հաստատութեան սրբոյ եկեղեցւոյ...» քա-
րոզներէն ետեւ կու գայ:

2. Թղ. 158ա—161բ. «Պատարագամատոյց
զոր արարեալ է սրբոյն Արեւոյ Աղեքսանդրու
հոյրապետի: Քահանայն տարածէ զձեռնս եւ ի
ծածուկ ասէ: Տէր Աստուած զաւրութեանց եւ
արարիչ ամենայն լինելութեանց...» եւ կը շարու-
նակուի պատարագն ցվերջն:

3. Թղ. 183ա—213ա. «Պատարագամատոյց
աստուծով զոր արարեալ է սրբոյ հաւրն մերոյ
Թովհանու տիեզերապարոզ վարդապետի եւ Ոսկե-
բերանի. Նախ ասի սաղմոս: Յիշեա Տէր զԳաւ: Եւ
ի կատարմանն սարկաւագն քարոզէ. Եւ եւս խա-
ղաղ: Դպիրն Գ Տէր ողորմես: Քահան. Որ զգե-
ցեալ ես զլոյս որպէս հանդերձ...» մինչեւ ցվերջ
պատարագի:

4. Թղ. 213բ—214ա: «Եթէ յոր ժամու
կատարի սրբոյն բասլի պատարագն եւ կամ սրբոյն
յովհանու այս է.

Կիւրակէ աւր աւագ բարեկենդանին կատա-
րեն զսուրբ բասլի պատարագն, եւ մինչեւ ի ծառ-
ղարդարն յամենայն կիւրակէ:

Իսկ ծառղարդարին կիւրակէն սուրբ յովհան-
նուն կատարի:

Եւ յամենայն շաբաթ աւր աղուհացիցն սուրբ
յովհաննուն կատարի:

Իսկ աւագ հինգշաբաթ աւր եւ աւագ շա-
բաթ աւր բարոյղին:

Իսկ զատկին կիւրակէն սուրբ յովհաննուն:
Աւետեաց աստուածածնին տաւն ինչ աւր
գայ սուրբ յովհաննուն կատարի. բայց թէ ի կիւ-
րակէ գայ սուրբ բասլին:

Ծնունդն քրիստոսի յոր ինչ աւր գայ սուրբ
բասլին կատարի. բայց թէ ի շաբաթ գայ կամ ի
կիւրակէ սուրբ յովհաննուն:

Իսկ մկրտութեան ճրագալուցին սուրբ բաս-
լին, եւ յիւր տաւնն զնոյն:

Յաւագ շաբաթին եւ զատկին առաջի շաբա-
թին զսրբոց տաւնսն թուեալ եւ յաղուհացիցն յեր-
կրորդ եւ յերրորդ շաբաթն կատարեալ:

Բայց զաւետիս աստուածածնին յոր ինչ աւր
գայ յայն տաւնեա ի փառս քրիստոսի աստուծոյ
մերոյ:

5. Թղ. 215ա—255բ: «Ածային. պատարագ
ասացեալ սուրբ հաւրն մերում Բաբոյի եպիսկո-
պոսապետի Անարու: Ամենայն որ ինչ զգեստա-
ւորելոյ է խորհրդածութիւն՝ գրեալ է յառաջինսն
բաւականապէս: Իսկ յորժամ զգեստու ըստ աւրինին
առեալ զհացն դնէ ի մաղզմայն տակով, Յիշատակ
Տեառն մերոյ յիսուսի քրիստոսի...»

6. 256ա—267բ: «Պատարագամատոյց առ-
տուծով որով կատարի խորհուրդն յամենայն
աւր, զի այս միայն է եւ այլ ոչ գոյ հոգեւորացն
խորհուրդ պատարագի: Թորժամ հանդերձեալ է
զգեստաւորիլ...» Զգեստ տէր ինձ հանդերձ
փրկութեան... խոստովանիմ առաջի Աստու-
ծոյ... Միայն տարբերութիւնքը գրուած են,
եւ ոչ՝ ինչ որ նոյն է վերագրելոյ հետ:

«Հռովմայեցւոյ պատարագամատոյցը ըստ
է՝ հայ Ոսկեբերանի՝ պատարագամատոյցը, որ
1728ին փոփոխութեամբ տպագրուած է ի Հռոմ:

7. Թղ. 269ա—284բ: «Պատարագամատոյց
զոր արարեալ է սրբոյն Գրիգորի Հայոց Լուսաւորչի:
Տէր Աստուած արարիչ մեր որ արարեւ զամենայն
յոշնէ եւ ամեր զմեզ յայս կենդանութիւն...
Յիշատակ զոր ասաց աստուածապատիւ հոգեկիր եւ
սրբազան տեառն Վարդանա եպիսկոպոսի. Ողորմես
տէր ի վերայ թագաւորաց եւ իշխանաց, զի խաղա-
ղութեամբ վարեացն զկեանս իւրեանց: Ողորմես
տէր ի վերայ փրկեալ եկեղեցւոյ քր...»

8. Թղ. 285ա—287ա: «Հետ նարեկեցւոյն
աղաւթնոյն ասա զայս աղաւթք որ ի գրոցս ի յա-
ռաջին կայ գրած: Տեառն յովհաննու ոսկիաբանի
ասացեալ զաղաւթս: Ոչ եմ արժանի եւ ոչ բաւ-
ական որ ընդ (յ)արկաւ մտանես...»

9. Թղ. 287ա—291ա յիշատակարան, զոր
տես յետոյ:

10. Թղ. 292ա—301ա: «Եռամեծի եւ
քաջ վարդապետի Մխիթարայ գոշի. խոսակրօն
ճգնաւորի եւ բանիբուն հաւտորի ասացեալ զաղաւթս
ի ժամ սուրբ պատարագին. Տէր աստուած իմ
յիսուս քրիստոս բան Հաւր եւ կերպարան կեն-
դանի...»

տուժոյ. եւ դու փութացեալ եկ առ դուրս սրբոյ
տաճարին եւ տոս զաղաւթս: Տաճար աստուծոյ
եւ բնակարան Հոգոյն . . .»

15. ԹՂ. 306բ—307ա: “Եւ մտաւ երկր-
պագութեամբ յեկեղեցին եւ ասա զմաղթման առ-
բարձրեալն աստուած: Տէր մի պակասեցուցաներ
զեա . . . :”

16. ԹՂ. 308ա—313ա, “Վարդան վարդապետի առաջնալ աղաւթք տղանց առ սուրբ Երրորդութիւն առաւանտուն: Լոյս համատարած եւ անճառ ճառագայթ . . .”

17. Ի վերջոյ երկու թուղթ մագաղաթ միջին երկաթ ագիր, այս բնի՝ երգուածոյ .

ԱՌՅԱՌՈՒՄՆԵՐԻ ԽՈՐՀԱՆՈՒՄԻ ԿԱՐԳԻՆ ԱՐԴԱՐԱՆՈՒՄԸ

ԵՒՐԻՍ ԲԵՃ Ի ՏՈՒՄ

ԵՃ ԵՒՐԻՍ ԲԵՃ Ի ՏՈՒՄ

(Բ)ԱՎԵՐԿԱՅԻՆԱՅԻՆ ՅՈՒՑԱԿ ՀԱՅ, ՉԵՌԳՐՑ, ԱՐՔՈՒՆԻ ՄՏԻՐՆ, Ի ՄԻՒՆԻԷՆ

ԳԱԼԷՄՔԵԱՐԻՆԵՆ ԵՒ ԵՃ ԵՒՐԻՍ ԲԵՃ Ի ՏՈՒՄ

ԵՒ ԵՃ ԵՒՐԻՍ ԲԵՃ Ի ՏՈՒՄ

8. ԵՃ ԵՒՐԻՍ ԲԵՃ Ի ՏՈՒՄ ԵՒ ԵՃ ԵՒՐԻՍ ԲԵՃ Ի ՏՈՒՄ (բայ ի վերն յիշուածներն) զորնք յառաջ բերենք ըստ կարգին:

1. ԵՃ. 4ր-5ա. «Զարբհամ վարդապետ ծաղկաւ սորա յիշեցէք ի մաքրափայլ յազաւթն ձեր ամեն»:

2. ԵՃ. 34ա. «Ով սուրբ եղբայր Ներսէս զտառապետ զմկրտիչ սուտանուն վարդապետս յիշեա միով տէր ողորմայիւ»:

3. ԵՃ. 47բ. «Զեղկելի գրիչն զմկրտիչ սուտանուն վարդապետս յիշեա ով սուրբ պատարագաւդ: Եւ զներսէն կրանաւոր ստացող գրոյն եւ աստուած զքեզ յիշե ամեն. ի թվի ՊԶԱՆ (= 1432):»

4. ԵՃ. 77բ, վարն, օտար գրչէ. «Աւելորդ է՝ ասելն ի կամք քո եղիցի»: Նշոյնք ԵՃ. 80բ վարը, «Երեք գահանաճն Աւելորդ է ասելն քո կամաւք է»:

5. ԵՃ. 118ա—119բ. Գլխաւոր յիշարարն յիշարար ժամերգութիւններէ ետքը՝ պատարագամատոյցներէ յառաջ, «Փառք ամենասուրբ...: Արդ ես Ներսէս սուտանուն կրանաւորս ցանկացաւք եղէ առտուածային բուրաստանին: Եւ եռափափագ եւ տենչայի հայցմամբ խնդրեցի յաստուածաբան վարդապետէն եւ ի քաջ բարբառնապետէն թովմայէ: Վասն որոյ ըստ բնածին բարուցն եւ հայրական գթոյն խնարհեցաւ յազաւթն տառապելոյն եւ ինքն շնորհաց զքարտէսն եւ ետ գրել իւր ձեռնասուն աշակերտացն մկրտիչ վարդապետին եւ յովհաննէսին եւ զաքարիային եւ ելից զանշուն փափագանայ իմոյ. Վասն որոյ գրեցէ զնա տէր աստուած եւ զաշակերտսն իւր յաւետեակն գիրն եւ յանվախճան ուրախութիւնն ամեն: Եւ արդ գրեցաւ սա ի թվականին հայոց ՊԶԱ ի հրեշտակաբնակ յանապատս եւ ի հրաշափառ ուխտս մեծօփայ ընթ հովանեաւ սուրբ աստուածածնին եւ սուրբ յակոբ հայրապետին եւ սուրբ վարդապետաց գերեզմանացն առստոն Նախաստացեալ բարեւնապետին որ փայլէ ի մերումն ժամանակի իբրեւ զարեգակն ի կորնթարթս երկնից: Զոր եւ պահեցէ զսա քրիստոս աստուած երկար ամաւք ի պարծանս հայոց ազգիս: Եւ արդ ոտացայ զսա ի վայելեւ եւ ի միթարութիւն անձին իմոյ եւ յետ աստեացն յիշատակ բարի տառապեալ անձին իմոյ ներսէն կրանաւորի եւ ծնողաց իմոց հօրն իմ սարգսի եւ մաւրն իմոյ շնորհաւորի եւ ամենայն արեան մերձաւորաց իմոց: Զի որք ընթեռնեալք եւ կամ ընդյաւերի-

նակէք եւ կամ հարեւանցի տեսութեամբ հանդիպիք ի սրտիւ յաւժար կամաւք եւ բոլոր հաւատով ի ժամ որբանուէր աղօթից ձերոց աստուած ողորմի ասացէք...: Այլ եւ յիշել աղաչեմ զերջանիկ եւ զերանաշնորհ զարհեպիսկոպոսն զտէր Մկրտիչ ամթայ, որ երփն երփն գունով եւ զանազան երանգով զարդարեաց զուրբ գիրքս առ ի յիշատակ բարեաց հոգւոյ իւրոյ: Եւ ի պատճառս աւրինակի տանս արեւելեան...»:

6. ԵՃ. 120ա. բոլորովին օտար խոշոր գրչէ՝ «Միջայիլ շմիտ ի քաղաք Նայեղգինկ յամի տրն. ՌՊԿԳ» (=1863):

7. ԵՃ. 172ա. «Փառք աստուծոյ շնորհոյն մեզ զայս պարգեւ: Աղաչեմ զձեզ ով սուրբ մանկունք եկեղեցւոյ. յիշել զքաղաք անարժան կրանաւոր ի քրիստոս աստուածն մեր»:

8. ԵՃ. 213ա. «Ողորմա աստուած ստացաւդ սորա ներսէն արեղայի եւ ծնաւղաց իւրոց, եւ գծողի զաքարա անարժանի եւ ծնաւղաց իմոց ննջեցելոց եւ կենդանեաց ամեն»:

9. ԵՃ. 286ա—290ա Գլխաւոր յիշարարն Պարտեփաւորացոյ, ստանաւոր եւ յետոյ արձակ:

«Ի ժամանակս յետին եղեալ,
Ի Լեւոնի արքայ աւծեալ,
Հայոց մեծաց զարմէն սերեալ,
Ի յուրիւնաց յառաջ եկեալ:
Ի հայրապետութիւնն լեալ,
որ կոստանգին սիսցի եղեալ:
Ի թուականին մեր շուրջ առեալ,
հարիւրիւթանց վերեռուն այլ լեալ:
Նա եւ եւթն այլ յաւելեալ,
միակս ի հետ կոյս թիւս եկեալ:
Գրեցաւ սուրբ տառքս այս շարագ
րեալ որ պատարագք են միացեալ:
Ազգաց հնգից որ թարգմանեալ
ի հայ բարբառ եւ յոյժ քերեալ:
Ի սուրբ բանէն բանքս այս ոտեղծեալ:
Հոգւով սրբով սա մեզ շնորհեալ,
Ձեր պարգեւաց սա մեզ տուեալ,
ի նախահարց մեր յարգարեալ:
Եւ ի յաւանդ մեզ հաստատեալ:
աստուածախաւս տառքս այս պատուեալ:
Որով ըզրոյ հաց մեր առեալ,
բանիւքս այսու զառն կնքեալ:
Զխորհուրդ փրկչին մեր սուրբ խնկեալ»:

եւ ի սեղան սուրբ կառուցեալ :
 Ի հաշտութիւն հաւր ընծայեալ ,
 ու ի թողութիւն հոգւոյ բաշխեալ :
 Որով լիցին արժանացեալ ,
 հաղորդակից սրբոյն եղեալ :
 Եւ ընդ հոգին սուրբ միացեալ
 հաւր եւ որդւոյ կցորդակցեալ :
 Ընդ որս մեծ աւարին վարդապետ
 եալ . այն երջանիկն աստուածաբեալ :
 Որ ի մարմնի հրեշտակացեալ ,
 եւ աշխարհի քարոզ եղեալ :
 Վարդապետ Սարգիս շալվէ ձայնեալ ,
 զոս յիշատակ հոգւոյ ասացեալ :
 Անկողնուս գանձ սուրբ կնքեալ ,
 եւ ապաւնէն աշխարհի լեալ :
 Մաքրիչ մեղաց մարդկան եղեալ
 եւ քաւութիւն մեզ պարգեւեալ :
 Որք հաւատով զյուսոյ կախեալ ,
 կան դէմ որին զձեռս տարածեալ :
 Թանձահ գաւինն որ ընծայեալ ,
 բանիւքս այսու պատարագեալ :
 Ի սրբութիւն սրբոց կնքեալ ,
 ձեռամբ սրբոց եւ միշտ բաշխեալ :
 Ի կերակուր հոգւոյ տվեալ ,
 որք յաւազան սուրբ մկրտեալ :
 Եւ զարժանին աստուածացեալ ,
 առնէ անմահ յարակայեալ :
 Եւ զոչ արժանն ի հաւր մասնեալ ,
 հոգւով մարմնովն ի մահ հովուեալ :
 Ով մեծ հրաշքոյս այս սքանչացեալ ,
 սարսափելի բանս հիացեալ :
 Որ զհայն աստուած առնէ ասուգեալ ,
 հացիւն զմարդն աստուածացեալ :
 Եւ երկնայնոցն վեհ գտեալ ,
 տերութիւն զերակայեալ :
 Որպէս զտէրս մեր գլուխեալ ,
 յՍարգիս շալվէ բաբուն եղեալ :
 Հեզ եւ խոնարհ եւ երկեղեալ ,
 եւ ի բանիցս այս գողացեալ :
 Հայր եւ որդին աւթագայեալ ,
 եւ սուրբ հոգին անդ հանգուցեալ :
 Եւ ընդ ծնողն իւր նընջեցեալ
 զարմուքն իւրովք առ տէր գնացեալ :
 Որոց հոգիք նոցա աւրհնեալ ,
 որ աստ գրով են յիշեցեալ :
 Վարք ոչ անուանք աստ է գրեալ ,
 ի գիր կենացն է կրտակեալ :
 * Որոց եւ մեք արժանացեալ ,
 լիցուք մասին անդ ժառանգեալ :
 Դաքարա կրաւնաւոր որ զայս գծ
 եալ ձեռամբ իւրով եւ շարագրեալ :
 * Դա եւ զծնաւղան իմ կարօտեալ ,
 յիշման ձերոյ արժանացեալ :
 * Հարք եւ եղբարք զինչ յաշխարհ լեալ ,

1 Ի Լուսանց «Չմորոս երէց» :

հաւատացեալք եւ սրբառնեալ :
 Արք եւ կանայք մանկունք տիեալ
 ծերք եւ ամէն հասակ ասեղծեալ :
 Եւ անպիտան ծառայքս եղեալ ,
 որ բանին այս ենք միշտ սպասեալ :
 Աղաչեմք զձեզ սրբ աղաւթեալ ,
 սովաւ առ հայր ու որդի զենեալ
 Եւ առ հոգին սուրբ ըզոս բաշխեալ ,
 որով լիցի սա կատարեալ :
 Զի մեք յաղաւթս ձեր յիշեալ :
 Գտից ընդ ձեզ հաղորդ եղեալ :
 Մարմնոյս ու արեան արժանացեալ ,
 տեառն փրկին մեր կցորդեալ :
 Աստ եւ յապայն փառազարդեալ ,
 եւ պարակից սրբոցն եղեալն :
 Որք ժառանգէք զհետ մեր եղեալ
 մինչ ի վախճանն հանդերձեալ :
 Սուրբ պատարագին արժանացեալ ,
 եւ պարգեւացն հաղորդեալ :

«Փառք համագոյ . . . որ ետ կարողութիւն
 տկար ոգոյ եւ տարտամ մարմնոյ զաքարիւն փոխն
 զրէի հասանել յաւարտութիւն այսմ հոգէնորոգ եւ բազ-
 մափթիթ աստուածային բուրաստանին : Արդ գրեցաւ
 փրկական սուրբ խորհուրդ եւ միջաքաւիչ պատարագիս
 ընդ հովանեաւ սուրբ աստուածածնին եւ սուրբ յակո-
 բիս , ի վանս որ կոչի ուրծայ , առ սոն վարժապետիս
 մերոյ սարգիս , եւ այլ միեղէն եղբարցս որ աստ են
 հաւաքեալ ի թվականութեանս հայոց ՊԷԶ : Արդ յի-
 շեմիք ի մարմնափայլ եւ յերկնութիւն յաղաւթս ձեր
 զստացաւ զորս զներուս սրբամիտ եւ կուսակաւն
 քահանայ որ բազում փափաքածաւք եւ տենչմամբ
 սրտիւ խնդիր եղեալ վարդափթիթ եւ աստուածային
 պատարագացս , եւ եկեալ հանդիպեցաւ ի սուրբ ուխտ
 առաքելոցս (Եւսեպոս Դեյմ Գրիգորի եւ մարթի)
 եւ գտեալ զփափաքելին իւր մեծ ուրախացաւ : Եւ
 բազում աշխատութեամբ եւ մեծ ջանիւ ետ գրել ի
 հալալ ընդից իւրոց յիշատակ բարի իւր եւ ծնաւղաց
 իւրոց հանգուցելոցն ի քրիստոս հաւրն սարգիս եւ
 մաւրն շնորհորի եւ եղբարցն իւրոց թուամայի եւ շա-
 հանաչի եւ քուրդն եւ ամէնայն արեան մարձաւորացն
 կենդանեաց եւ հանգուցելոցն ամէն : Արդ յերես ան-
 կեալ ազաւեմ զամենեանս որք հանդիպիք սմա կար-
 դացմամբ կամ աւրինակելով կամ պատարագելով
 զքրիստոս յիշեմիք ի ժամ սուրբ պատարագին զվե-
 րայգրեալքս ի սմա զներուս քահանայ եւ զիւրքն ամէն ,
 նաեւ զսարգիս ձագաւանեցի որ զգլխագիրն գրեաց նաեւ
 զյուսակին տվաւ զն եւ որ զսակաւ յիշատակարանս
 գրեաց զսովանէն եւ զծնողն իւր , եւ յիշողքդ յիշեալ
 եղեցիք ի քրիստոսե ամէն : »

10. Թղ. 300 ա. «Չաղաւթս աստ եւ զեղկելիս
 յիշեա եւ աստուած սղորմի աստ եւ աստուած քեզ
 ողորմի ամէն եղիցի , եղիցի : Աւրհնեալ է աստուած : »

Միտգոյ վանքն է Վանայ ծովուն հիւսիսային
 կողմն Աղիւսի գաւառին մէջ : Ուրեք վանքն

1 Ասոր տակ լուսանցքի մէջ «Դա եւ որդեակն իւր
 հոկող լեալ գրիգորիոսն ամենորհնեալ : »

Համանուն գաւառին մէջ է Սիւնեաց արեւմտեան կողմը (Հմմ. Այբբանագր., էջ 441): Իսկ Չոփ-Շուք է Արարիկ գաւառին մէջ Երեւանայ հիւսիսակողմին (Անդ., էջ 291): Ժամագրոց յիշատակարանին մէջ յիշուած Թովմա բարբառնապետն է՝ Թովմա Մեծ-Քիչի պատմագիրն († 1446), որ այն ժամանակ առաջնորդ էր Մեծսփայ վանաց: Ժամագրոց երեք նախորդ ընդօրինակեալ տգեղ պատ.

կերները (Թղ. 63բ, 67ա, 69ա) նկարողն է Միքայիլ Արքեպիսկոպոս Ափայ, «Կազաշ անուամբ ծանօթ»: Իսկ Պատարագամատուցաց պատկերներն Մեծսփայ վանաց ճարտարներուն են: Միւսիւ Շփր է հայերենագէտ գերմանացի քահանայն, որ 1872ին ի Ռէկէնսպուրկ Ս. Գր. Լուսաւարչի տրուած «Բանաստեղծական գրոց գերմաներէն թարգմանութիւնը հրատարակեց»:

7.

ՍԱՂՄՈՍԱՐԱՆ

Cod. Arm. VII — ՌՃԻԲ = 1673:

Թուի՞թ 448, էջը 896: — Մեծօրի՞թիւն 10:2X 7:3սմ.: — Գրողի՞թիւն 7X5:5սմ. միասին: — ՏՈՂ. 11: — Նիւի՞թ թուղթ ողորկ եւ ամուր: — ԿԱՅՄ՝ ին կաշեկազմ փայտեայ, պարզ, կտուրքն երբեմն էր ոսկեզօծ: — ՀԱՆ-ԳԱՄԱՆՈՒ վերջը քայքայած: — Գիր շոտր, տգեղ, անկանոն եւ սխալագիր: — ՍԿՅՄԱՆԳԻՐԸ եւ քանի մը խՈՐԱՆԱՅԱՐԴՈՒՄԸ սեւ թանազով, տգեղ: — ԺԱՄԱԳՐՈՒ ՌՃԻԲ = 1673: — ԳՐԻԶ Գրիգոր ոսկերիչ: — ՏԵՂԻ Վարշաւ: — ՏԵՐ զրիշն: — ՅԻՇԱՅԱՆԿԱՐՈՒԹԻՒՆԸ Թղ. 1ա, 95ա, 433ա: — ՏԵՂԵՆՈՒԹԻՒՆԸ Թղ. 2ա և Coll. S. J. Joh.՝ որ նոյն զիրն է Թ. 7 ձեռագրին Թղ. 5ա գրութեան նկատ: Թղ. 293ա անընթեքն զրուիւն մը, որոյ մասին վարը:

* Մատեանս է Սաղմոսագր. կը բովանդակէ՝

1. Թղ. 1ա. «Գոչեմ ար տէր յոյժ. ըզձալի: Ի յարթնութեան եւ երազի: Բոսմամբ ձայնի պաղատանի: Գալ գաւառիլ սուրբ միածնի: Ողորմեցար ամենայնի: Բոսմամբ սրբոյ աստուածածնի: Վեց գլխագիրս կու յիշատակէ ըզԳրի-ԳՐ»:

2. Թղ. 1բ. «Բանք սաղմոսի է պատուական...» որմէ ետեւ թղ. 2բ. «Ոսկերիչ գրիգոր բոսմամբ զայս խրատս առ քո անձիտ համար: Սաղմոսին սերն ծրարէ ի սիրտ, որ տէր է առնէ զկամքս ի կատար»:

3. Թղ. 3ա—45ա: «Առաջի ձայն. աստուած. երանեալ է այր...: Մաղթանք. Գրիգորս է իմ աստուած եւ փառաւոր առնեմ զոս...: Քարոզ երանեալին եւ իբրեւին. Վասն ի վերուստ խաղաղութեան...: Սաղմոսիւք եւ օրհնութեամբ եւ երգօք հոգեւորօք...»:

4. Թղ. 45բ—95ա: «Ալ. առաջի կողմն. Ժը. երկինք պատմեն...: Մաղթանք. Տուք փառս Աստուծոյ...: Վասն ի գիշերի...: Ի գիշերի եւ ի տունընջան...»:

5. Թղ. 95բ—146բ: «Բձ. երկրորդ ձայն: Մի նախանձիր...: Մախթանք. Գու ես տէր մեր... (պատուած կէս թուղթ) վասն... Հայր մեր...»:

6. Թղ. 147ա—188բ: «Բկ. առաջ կողմն. Ողորմեա ինձ աստուած...: Բարձրացաւ եղջիր իմ...: Վասն գտանելոյ...»:

7. Թղ. 189ա—243ա: «Գձ. երրորդ ձայն: Իբրեւ զիբարի է...: Մախթանք. Խաղաղութեանց տղօղ...: Վասն ի վերուստ...: Սաղմոսիւք եւ աւրհնութեամբ»:

8. Թղ. 243բ—292բ: «Գկ. վառ վարդա-ձայն: Տէր ապաւէն (այս տեղ մէջը կպցուած է մաղաղթի վրայ տպուած գունաւոր պատկեր՝ Ս. Կոյս, Յիսուս մանուկ, Մկրտիչ մանուկ): Մախթանք, Յոյս կենդանութեան...: Վասն ի գիշերի...: Ի գիշերի եւ ի...»:

9. Թղ. 293. Մաղաղթի վրայ տպուած գունաւոր պատկեր՝ Ս. Կոյս Յիսուս մանկամբ: Այս պատկերին ա կողմն անընթեքն ընթերցութիւն մը կայ 15 տող:

Այս գրութիւնն, որովհետեւ 15 տող մաքուր գրուած է, գրչի խաղ կարելի չէ անուանել: Մենք համեմատելով Ն. Քարամանցի 1886ին «Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft» լրագրին մէջ (XL. Bd. II. Heft, S. 315—319) հրատարակած Աղուանից գիր համա-րուած գրերուն հետ, քանի մի տեղ ճշգրիտ չը-նութիւն գտանք: Մաղաղթի վրայ տպուած այն պատկերն, որուն վրայ է գրութիւնն, եւրոպա-կան Գաբրիւլ-Քիւն է, եւ այս պարագային կասկա-ծելի կ'ընէ խնդիրն: Մաղաղթեան արժանի է նաեւ որ թէ՛ Ն. Քարամանցի յիշած ձեռագիրն (գրուած՝ 1635 ին), որուն մէջ է յիշեալ գրու-թիւնն, եւ թէ՛ այս մերն վերջին գրերու գրու-թիւնք են:

10. Թղ. 294ա—386ա: «ԳԶ չորրորդ ձայն: Խոստովան եղերուք...: Լուր մեզ տէր, լուր մեզ...: Վասն գտանելոյ...: Գոհնութեամբ եւ ճշմարիտ...»:

11. Թղ. 386բ—401ա: «Աւրհնեալ ես տէր աստուած հարցն մերոց... (սաղմ.) Մեծացուոյէ: Աւրհնեալ տէր աստուած խորայելի...: Արդարձա-կեա...: Աւրհնեցէք ըզտէր յերկնից...: Փղբը էի ես...»:

12. Թղ. 401ա—414ա: «Խոստովանութիւն Մանասէի թագաւորի: Տէր ամենակալ... Հաւա-տով խոստովանիմ...»:

13. Թղ. 414բ. «Ողջոյն ընդ քեզ Մարիամ լի շնորհօք, տէր ընդ քեզ...»:

14. Թղ. 415ա—437բ: «Եւ յորժամ խոս-

տողանողն ի խոստովանահայրն երթայ... Գոհանամ զքէն տէր աստուած իմ յիսուս քրիստոս... Դաւանութիւն զոր արարեալ են հայրապետք: Մեղայ ամենաուրբ երորդութեան... Հայր սուրբ զքեզ ունիմ միջնորդ... խոստովանիմ առաջի աստուծոյ եւ սուրբ աստուածածնի... եւ որմէ ետեւ խրատ կու տայ զորոյն մեղքերն մանրամասն խոստովանելու: Յետոյ աղօթք՝ «Բանն աստուած, որդին միածին...»

15. ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: Թ. Թ. 95ա «Չեւս փոտի ի հոգ դառնա. գիրս յիշատակ առ ձեզ քնն»:

Բ. ԳԻՒՄՈՐ ԵՒ ԵՄԵՆԻՆԻ. Թ. 433ա—441բ: Փառք համազոյ... Գրեցաւ եւ կատարեցաւ սուրբ երգարան մարգարէին դաւթի ի քաղաքս ի վարչաւ ձեռամբն անարժան եւ բազմամեղ ռոկերիչ գրիգորի զի յայնմ ժամանակի փաղըստական եղաք ի ձեռաց հակարակողաց սուրբ խաչին քրիստոսի. եւ այս եղեւ ի գայլոտենէն փրկչին մերմէ ի քրիստոս ՌՈՂ (Գ. Եղծեալ) ամի օգոստոսի տմայն ժ. Ին իշկեալ ազգն տաճկաց եւ տիրեցին ընդգամենից եւ յետ իս աւուր եկին չարքն հասան ի քաղաքս ի լո՛վ Ը օր եւ Ը գիշեր պատերազմեցան թուրքաց ազգն եւ քաղաքացիքն ի հետ միմեանց մին օրն եւ մին գիշերն Ե. Զ. Ճ. Թօփ քաշէին առ միմեանս թող թէ զանհամար թուփանքն: — Գոհանամ զառաւ սղորմութիւնն աստուծոյ որ ոչ ետ ի ձեռն չարեաց ըզքաղաքս եւ ըզքաղաքացիս եւ ըզուրբ եկեղեցիքս պահեաց ողորմութեամբ իւրով: Եւ յետ այսօրիկ ՉՈՒ զուռիչ կտրուածք արարին քաղաքացիքն եւ տալու եղան տաճկաց ար ելանն եւ գնան: Եւ տաճկաց փաշա մի կայր ի հետ իւրեանց որ էր չարագլուխ եւ անուն նորին կոչէին զափան փաշա: Եւ ՉՈՒ խուռիչի զապուլ կեցաւ եւ Ը հոգի գրաւակ տվին էառ ըզնոքս եւ ելեալ գնաց, մինչեւ առցէ ըզՉՈՒ խուռիչն եւ զայն Ը հոգին ի յետ դարձուցանէ: Այն Ը հոգին էր Բըն լեհ, Բըն հայ, Բըն ըսուս եւ Բ այլ հրէյեայ: Եւ յետ այսօրիկ այդքան որ ահ եւ գողութիւն եւ սով քաղեցին լուսն քաղաքացիքն որ մերձեցան ի մահ, եւ յետոյ խորհեցան փախել ի քաղաքէն լով: Ասան այնորիկ եթէ չլինի թէ տաճիկ ազգն դառնա եւ կրկին անգամ գայ ի վերայ լով քաղաքի, կէսքն կամ թէ այլ աւելի փախըստական եղան, որքն կալեցին ի գրագով եւ որքն գնացին ի տանցկայ, եւ մին բաժին այլ եկին ընդ մեզ ի վարչաւ եւ եկեալ տեսաք ըզքաղաքս վարչաւ որ ոչ ունին իւրեանց առանձին եկեղեցի մեր հայոց ազգո եւ ոչ մին փոքրիկ աղօթատեղ եւ ոչ մին հայդուց քահանայ եւ կամ մին խրատիչ որ նօվաւ միթարին: Եւ ես նուազս ռոկերիչ գրիգորս խորհեցա ի մտի իմում որ այնու միթարէի. ըսկոնցի ըզողմոտարանս ողորմութեամբն եւ օգնութեամբ աստուծոյ կատարեցի այդպիսի խորր եւ կողիտ գրով. մի մեղադրէք զի կարիքս այսքան էր այս հոգաբեր տարոյս. եւ ունիմ ասել այլ զպատճառս: Առաջին պատճառ որ ոչ եմ ընկ ի յերկրս եւ ոչ գիտեմ ըզեղու սոցունց այլ

որդէս համր կենամ: Երկրորդ ի մէջ զարիպութեան ոչ ունիմ ծանօթ եւ օգնիչ եւ կամ միթարիչ. բայց միայն ունիմ զարարիչս իմ աստուած: Երրորդ. ունիմ ըզծերութիւն որ եւ մե(ր)ձ եմ ի մահ: Չորրորդ պակասաւս եմ ունիմ զաղքատութիւն հոգով եւ մարմնով: Հինգերորդ որ աչքս ոչ ունի պարզ եւ յիստակատեութիւն զի սակաւ տեսանէ վասն ի ծերութենէ: Վեցերորդ որ կա ի վերայ մեծամեծ քան ըզլափաւելի սուք եւ արտմութիւն վասն այնորիկ եթէ հառեալ է օր մահուս եւ անկարծ մեռանիմ ի յերկիր օտարաց ոչ կա գերեզմանատեղ հայոց ազգիս տարեալ ի ճուցանեն ի խոր վերայ մի եւ լինիմ մարմնակուրստ: Ահա այսքան սակաւք ճառեցի զարպիսութիւնս մեր անմեղադիր լերուք վասն իմ մեղուցելոյս: Եւ թէ ի միջի սաղմոսարանիս ողալութիւն գացի այն ոչ է ի կամաց մերոց, այլ ի մոռացմանէ եւ կամ կառկածանաց սրտի մերում եղեալ է. վասն որոյ հայր եւ եղբայրք ներել եւ ըզպակասն լնուլ եւ զաւելորդն յապաւել որք թէ հմուտ էք արհեստի եւ մակացութեան եւ ըզմեղ պահել անմեղադրելի ող լերուք ի տէր ամեն եղեցի: Կատարեցաւ երգարանս ի թվին հայոց ՌՃԻԲ ամի ի գեկտեմբերի ամսոյ ի օրն հնկէտառան, յիսուսի քրիստոսի մարգարէոյն փառք եւ պատիւ յաւիտեանս ամեն:

Ո՛վ ընդերձողք սուրբ սաղմոսիս
եւ հանգիպողք այսրմ գրիս
հայր մեղա մի խնդրէ գրիգոր գերիս
եւ բազմամեղ ողորմելիս,
վարձրս տա ձեզ յայնմ յատենիս
յորժամ ասէ յարեք առ իս
Հայր մեր որ յերկինսք ես
սուրբ եղեցի անուն քո եկեղեցի:
Չեւս փոտի ի հոգ դառնա.
գիրս յիշատակ առ ձեզ քնն:

Ի թվին հայոց ՌՀ ամի «ամ» առնացաւ ծափն բովանդակ մինչեւ գնաց հասաւ ի օվկիանոսի մեծ ծափն. փետրվար ամսոյն Ա էն մինչեւ ի մարտի ամսին. վասն փետրվարն լինելոյ ըզպաղն ծակեցին եւ առին ըզլափն որ եւ Գ կանկուս եւ կէս էր թանձրութիւն պաղին: Սով եղաւ ըստմոյս, Իւ գրամ հացն Ա ըստակ այն ալ հոգ եւ մեխիւր էր:

Թուականութիւն թուրքաց ժամանակաց: Առաջի հին մահմանտ առաւ զըստամնոյ ի թվի հայոց թՃԲ ամին. թագաւորեաց Իթա տարի եւ մեռաւ. եւ իւր որդին ուլթան պայազիտն թագաւորեաց Ա տարի եւ մեռաւ. եւ միւս որդի մահմանտին ուլթան օսկիմն թագաւորեաց Ա տարի, ուլթան ուլթիմանն թագաւորեաց ԽԶ տարի եւ մեռաւ. Էսկի ուլթան մուրատն թագաւորեաց ԺԹ տարի եւ մեռաւ. երկրորդ ուլթան օսկիմն թագաւորեաց Ի տարի որ էր որդի ուլթանն ուլթիմանի. երկրորդ ուլթան մէհմէտն թագաւորեաց Ժ տարի. ուլթան ահմէտն թագաւորեաց ԺԷ տարի եւ մեռաւ յէնկի ճամնէն շինողն: Սուլթան մուստաֆան թագաւորեաց Ա տարի խեւ էր իջուցին ի թախտէն եւ եղին ի թագաւորութիւնս ուլթանն օսկիմն թագաւորեաց Գ տարի եւ ծառայքն զինքն սպաննեցին այն ուլթան

սամանն է որ ի հսթին սեֆեր արաւ: մանգուլ մուսա-
ֆան կրկին անցուցին ի թախտն թագաւորեաց Բ տարի
է: կրկին իջուցին ի թախտէն խեւ էր: Սուլթան մու-
րաան նստաւ թագաւորեաց ԺԸ տարի, ըրաւան եւ ի
պաղտատ սեֆեր արաւ ԺԸ տարուն յետոյ մեռաւ:
նստաւ սուլթան ի պրահիմն թագաւորեաց ի տարի եւ
սատկեցուցին զինք. եւ յետ այնորիկ նստաւ ի պրահիմ
որդին երբորդ մահաւտ անունն որ էր հայոց թվին
ՌՎԼ: որ եկաւ առաւ ըզգամենից եւ ա(յ)ժմ հակա-
ռակութեամբ պատերազմի ընդդէմ լեհաց երկրիս:

16. ԹՎ. 442ա—445բ: «Անրակիսին առ-
տուած սղարմեա, Անեղ աստուած ողորմեա . . . »

17. ԹՎ. 446ա—447բ: «Ազօթք սրբոյն
սհանուս սակիբերանի: Տէր մի պակասեցուցա-
նէր . . . »

18. ԹՎ. 447բ: «ՌՃԼԳ. տանուտէրն ձուկն
է . . . ՌՃԼԴ. գիրն սէն է . . . ՌՃԼԵ. վերագիր
տարոյն . . . »

19. ԹՎ. 448ա: «Հոգի քրիստոսի սրբեա
ղիս. Մարմին քրիստոսի փրկեա զիս . . . »

20. ԹՎ. 448բ: «Ողջոյն քեզ սուրբ եկե-
ղեցի տուն աստուծոյ . . . »

8.

ԺԱՄԱԳԻՐՔ

Cod. Arm. VIII. — ԺԵ դար = 1401էն ետեւ:

ԹՈՒՂԹԻՔ 209, էջք 409: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ
9:8x7սմ.: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասին 6:5x4սմ.: —
ՏՐՂԻՔ 23: — ՆԻՒԹ մագաղաթ սպիտակ եւ փայլուն:
— ԿԱԶՄ ին կաշիկազմ փայտեայ, կիտուածով, կա-
շիկէն կապիկիքներով. ներքին նրբման մետաքսեայ
լաթով, որուն վրայ մագաղաթ փակցուած: — ՀԱՆԳԱ-
ՄԱՆԻ մարութ. ԹՎ. 27 եւ 28ի, 107 եւ 108ի. 131
եւ 132ի, եւ 192 եւ 193ի մէջէն մէյ մէկ թուով
կարուած հանուած: Կտուրքին վրայ ալ վերջնա թա-
նար թափուած: — ԳԻՐ քոթրգիր մանր, կանոնաւոր: —
ԽՈՐԻՆԳԻՐԻՔ, ՎԵՐՆԱԳԻՐԻՔ, ՍԿՂԻՆԱՅԱՆԻՔ նրբնագոյն
կամ սակի (նաեւ թռչնագիր): — ԼՈՒՍԱՅԱՅԱՅԱՐԻՔ 45
նոս շքեղ նրբնագոյն եւ սակեզօծ: — ԽՈՐԻՆԱՅԱՐԻՔ
ԹՎ. 10ա, 63ա, 110ա, 121ա, 127ա, 155ա: — ՊԵՏ-
ԿԱՐ ԹՎ. 9բ Եպիսկոպոս ձեռնատարած, յունագիրստ:
միջոյ նոյն պատկերն օրինակուած է նաեւ ԹՎ. 109բ,
միայն թէ վերջինս ձեռնամուծ է: Այս նրկուքէն զատ
կայ ի լուսանցս ԹՎ. 32ա Յիսուս նրկու տղայ կ'օրհնէ.
ԹՎ. 70բ Յովսէփ Արնմաթացի. ԹՎ. 106բ Յիսուս
(ստղծիք քոթրոյ ջնջած են). ԹՎ. 107ա նոյն. ԹՎ. 165բ
Մանուս. Թագաւոր. 202բ Ս. Ներսէս Ծնորդալի: Ամէն
ալ զնոցիկ նրբնագոյն եւ սակեզօծ: — ԴԱՏԱՐԻՔ ԹՎ.
1ա—3բ, 208բ—209բ: — ԺԱՄԱՅԱՆ անծանօթ, սա-
կայն ԺԵ դարէ ասորի շնորհար: — ԳՐԻԶ եւ ՏԵՂԻ
անծանօթ: — ՏԷՐ վերջնա Յովսէփնէ Եպիսկոպոս:
— ՅԻՇԱՏԱԿԱՐՈՒԹԻՒՆԻՔ ԹՎ. 208ա: — ՏԵՂԵԿՈՒ-
ԹԻՒՆԻՔ ԹՎ. 4ա:

* Մատենան է Ժամագիրք յորում կան՝

1. ԹՎ. 4ա—8բ «Հրաժարիմք ի սատա-
նայէ . . . խոստովանիմք եւ հաւատամք ամենա-
կատար սրտիւ զհայրն աստուած . . . Մեղայ ամե-
նասուրբ երբորդութեան հօր եւ որդոյ . . . Աստ
ասէ որիչ որիչ յանուանէ զամենայն մեղան . . .
Հայր սուրբ զքեզ ունիմ միջնորդ . . . Ողորմեցի
քեզ մարգասէրն աստուած եւ թողութիւն շնոր-
հեցե յամենայն յանցանայ քոց խոստովանելոցն
եւ մոռացելոցն . . . Հայր մեր որ յերկինս ես . . . »

2. ԹՎ. 10ա—62բ: «Տէր եթէ զքթունս

իմ բանաս . . . Տէր զի բազում եղեն . . . : Երգ
զկնի գիշերային պաշտաման: Յիշեցաւք ի գիշերի
զանուն քո տէր . . . » (ամբողջ, խաղերով) «Զար-
թուցեալքս ի զբաղմանէ . . . (խաղերու համար
տեղ թողուած, բայց խաղք կը պահին): Յովան
մանգակունոյ ի գաւառէն աշամունեաց ի գեղջէն
ծախնոտա քարոզ գիշերային պաշտամանոյ: Զար-
թուցեալքս ամենեքեան ի հանգստեան . . . : Երգ
տեառն Ներսէսի: Առաւառ լուսոյ . . . : Աշխարհ
ամենայն . . . : Արթունք եղերուք, արթունք իմաս-
տունք . . . (ոտանաւոր ամբողջ այբուբենքի, երկտու-
ղեան) Աստուածածին մայր քրիստոսի իմ յոյս . . .
(ոտանաւոր ամբողջ այբուբենքի, երկտուղ): Զքէն
գոհանամք . . . : Արհնեալ տէր մեր յիսուս քրիստոս
ա: Վասն ի վերուստ . . . Տէր տուրնջեան . . . : Աս-
տուած անեղ անժամանակ . . . (Աւետարան, սկիզ-
բը կարուած) Ժողովեալքս . . . Աւետարան . . .
Ճանապարհ մուրեւոյ . . . Աւետարան . . . Ռահ
գործեալ . . . Կանոնադրութիւն կարգաւ: Դատեա
Տէր . . . : Երգ պաշտաման: Հայր անբնիկդն եւ
գթածական, անոխակալ . . . Ալեկուք գիշերոյ . . .
Թագաւոր մարտիրոսաց: Թագաւոր յաւիտեան.
բարեխաւսութեամբ . . . Թագաւոր ապաշխարու-
թեան . . . »

3. ԹՎ. 63ա—109ա: «Կարգաւորութիւն
հասարակաց աղաթից առաւառտու ժամուն . . .
Լիցք . . . Աւրհնեալ ես տէր աստուած . . . Մաղ-
թանք: Աւրհնեցէք ամենայն արարածք զարարիչն
արարածոցն . . . : Քարոզ զկնի հարցին: Եկեալքս
ամենեքեան . . . : Աղաթք ապաշխարութեան:
Ցաւդեա տէր զցաւդ . . . իսկ մարտիրոսաց տաւնի . . .
տէրունական տաւնից . . . Մեծացուցէ . . . Քարոզ
պահոց եւ մարտիրոսաց տաւնի: Սուրբ զաստուա-
ծածինն . . . Քարոզ կիրակէի զկնի մեծացուցէին:
Վասն սուրբ տեղոյս . . . : Դու ես թագաւոր . . .
Եղիցի անուն . . . Աւետարանք . . . Փառք յարու-

թեան . . . Զուարճացեալքս . . . Ամենակեցոյց . . .
Ողորմեայ ինձ . . . Երկրպագեմք . . . Ողորմած գթած . . .
Ողորմութեամբ . . . բարեխաւսութեամբ . . . Աւրհ-
նեցէք զտէր յերկնից . . . Փառքի բարձունս: (Առաւ-
աւսու երգեր կարգաւ) Լոյս տուր տէր . . . Աստու-
յութ . . . Աստուած մեծ հզօր . . . Առաջնորդք . . .
Ըզճգնութիւն . . . Մայր սուրբ . . . Փառաւորեա-
ցութ . . . Գոհանամք . . . Սուրբ աստուած (այլեւ-
այլ յաւելուածներով) իսկ այլեւայլ ասեմն ա-
նճնդունելի է: Թուամայի առաքելոյն ասացեալ.
Փառաւորեալ եւ աւրհնեալ . . . Եւ եւս . . .
Աւրհնեցէք մանկունք . . . Վասն խաղաղութեան
Սուրբ ես տէր . . . Բանից իմոց . . . Խաւարն անգոյ
եւ սկզբնածին . . . 2 հանդուրժեալ . . . Խաչ քո
եղիցի . . . Աղաչեսցուք . . . Աւգնեա մեզ տէր . . .
Յիշեա տէր զպաշտօնեայս . . . Սիրեցի . . . Արար-
չական բանին . . . Իական բանն . . . Ճառագայ-
թեալ բանն ի հօրէ . . . Տէրն յետ ստեղծման . . .
Վասն խաչի քո պատուականի . . . Սուրբ ճգնա-
ւորքն . . . Որ ընտրեցեր . . . Յիշեա տէր զպաշտօ-
նեայս քո . . . Պսակիչ սրբոց . . . Եղեցի անուն
տեառն աւրհնեալ . . . Աւետարան ըստ յոհաննու:
Եւ յետ երկուց աւուրց եւ անտի եւ գնաց . . .
Աւետ. ըստ Ղուկ. . . Աւետ. ըստ Մարկոսի . . .
Ըստ Թովհ. . . Կորաստեղծեալ . . . Խնդրեսցուք
. . . Քում ամենազօր . . . Աւրհնեալ տէր մեր . . .
Հայր մեր . . . 7

4. Թղ. 110ա—120բ: «Կարգաւորութիւն
հասարակաց աղօթից արեւադարի ժաման . . .»
5. Թղ. 121ա—126բ: «Կարգաւորութիւն
համարակաց աղօթից երկրորդ ժաման . . . Աւրհ-
նեալ հոգիդ սուրբ աստուած ճշմարիտ . . .»
6. Թղ. 127ա—131ա: «Կրթութիւն հասու-
րակաց աղօթից վեցերորդ ժաման . . .»
7. Թղ. 132ա—137բ: «Կրթութիւն հասու-
րակաց աղօթից իններորդ ժաման . . .»

8. Թ. 137բ—151բ: Պատարագամատոյց,
որ կը սկսի ժամամուտէ . . . եւ «Խաղաղութեամբ
քով փրկիչ մեր» է ետեւ «Հայր մեր» կալ գայ:

9. Թղ. 151բ—154բ: «Աւրհնութիւն մար-
մնոյ սեղանոյ . . .»

10. Թղ. 155ա—172ա «Կարգաւորութիւն
հասարակաց աղօթից երեկոյին ժաման . . . Աւրհ-
նեալ տէր որ բնակեալք ես . . . Լոյս զուարթ . . .» եւն:

11. Թղ. 172բ—192բ: Խաղաղական ժամ
որ կը սկսի՝ «Սաղմոս առ դրունս եկեղեցոյ: Ուրախ
եղէ ես որք ասէին ցիս . . . Նայեա սիրով հայրըդ
գթած . . .»

12. Թղ. 193ա—208: Հանգստեան ժամ,
սկիզբը կարուած հանուած: «Ընկալ քաղցրու-
թեամբ . . . Հաւատով խոստովանիմ . . .»

ՅԻՇԱՏԱՆԿԱԿՐՈՒԹԻՒՆԻՔ Թղ. 208ա «Փառք
անբաժանելի եւ փառանկան սուրբ երրորդութեանդ հօր
եւ սրբոյ եւ հոգւոյն որոյ այժմ:»

Թղ. 4ա կայ սեւայատակ ուղիտակաւոր կնիք մը,
որուն վերին մասին վրայ կը կարդացուի յօան. «Աջ-
տեղը մենագիր մը, որ կը կարդացուի «Երկհանէ» աջ
ու ձախ կողմը «Ծառայ քրիստոսի», եւ վարն անընթեռնի
մաս մը, որ կ'երեւայ տաճկերէն լեզուաւ նոյն անունն:

Յ. Սիկհարդ, որ ինչպէս վերն Մուսքի վերջն
յիշեցինք, այս ձեռագրոյն վրայ խօսելով նոյն
յօդուածին մէջ, գրութեան թուականն է՝ կը-
սէ, 1222: Այս թուականն Հ. Բեգերման իւր
համառօտ ցուցակին մէջ (վերն Մուսք) չի յի-
շեր. մանաւանդ թէ յայտնապէս կը հաստատէ
թէ «Ժամանակն եւ տեղին, երբ եւ ուր գրուած
է կը պակսի»: Եւ ալ նոյն ձեռագրին վրայ չգտայ
ժամանակի եւ տեղւոյ յիշատակութիւն: Ան-
շուշտ Սիկհարդի տխրամուտն յառաջ եկած է
հնդկահայ եպիսկոպոսին մեծագրէն, որուն մէջ
ՈՀԱ (= 671) գրերն կան որոշ, որուն վրայ
աւելցնելով Հայոց թուականն յառաջ բերած
է 1222 թուականը:

9.

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Յ Ո Յ Ք

Cod. Arm. IX. = ԺԹ դար = 1801էն ետեւ:

ԹՈՒԿՐԹ 47: — Մեծ-ՈՒԹԻՒՆ 25×18.8 սմ.: —
ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասին, 19.5×14 սմ.: — ՏՈՂԹ 24: —
ՆԻԻԹ Թուղթ ամուր: — ԿԱԶՄ շունի, կարուած վնց
զատ զատ տետրակ անկող: — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ լաւ: — ԳԻՐ
շղագիր: — ԼՈՒՍԱՆՑԻՑ վրայ Գլուխներ նշանակուած:
— ԺԱՄԱՆԱԿ, ԳՐԻՉ եւ ՏԵՂԻ անծանօթ. նաւանակա-
նագոյնս Յովհ. Վ. Ջօրայան: — ՏԵՐ Քաղրմէր: — ՅԻ-
ՇԱՏԱՆԿԱԿՐՈՒԹԻՒՆՔ չից: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ Թղ. 1ա.
եզերքը մատիտով գրուած „Bibl. Quatr. N. 49“.

Մատենան է Ժողովածոյ, որ կը բովանդակէ՝

1. Թղ. 1ա—40բ: «Ի Մատթէոսէ Ուռհայ-
եցւոյ. ՃՀԸ. Գարձեալ ի թվականութեանն Հայոց

ի Շիս զօրաժողով եղեւ Սուլտանն . . .» մինչեւ
գլխի Միսթ բաղառարար:

2. Թղ. 41ա—45բ: «Ի պատմութեանն Վար-
դանայ: Յայսմ ժամանակի (Շիս) լու բան մար-
դարէութեան սուրբ հայրապետին Ներսիսի . . .»

3. Թղ. 46ա—46բ: «Պատմական յիշա-
տակարան սրբոյն Ներսիս Լամբրոնացւոյ. Ի թուին
Հայոց ՈՒՂԻՒ եկն Գրիգոր եպիսկոպոս ի հայրապե-
տէն Հռոմայ Լուսինյ առ կաթողիկոս մեր Գրիգոր
Բոս, որ էր ի սմանէ առաքելալ եւ երբ զպատառ-

¹ Ի լուսանցս Լ:

խանի նամակի Տեառնս մերոյ եւ զգիրս կարգաց եկեղեցւոյ Հռոմայեցի գրով, եւ եգիտ զտէր մեր ի քաղաքն Տարսոն յամենեանն հոկտեմբերի, եւ ընկալեալ կաթողիկոսին սուրբ զպատուական Պալինն եւ զեղյոյն ի լրումն պատուոյ իւրոյ՝ գոհացաւ զաստուծոյ: Եւ ետ զնամակ հայրապետին եւ զգիրս կարգաց եկեղեցւոյ յիմ նուաստութիւնս թարգմանել՝ զոր յեղաշրջեցի ի հայ բարբառ միայն երկուրեալ զբանն՝ քերթողական արուեստիւ առանց յաւելումոյ եւ թերութեան: Իսկ յետ այսր ի թուին ՈՒՋ բոս մեղաց մերոց առաւ սուրբ քաղաք Երուսաղէմ ի յիսմայեւացւոց թագաւորէն Յովսէփայ, եւ որ ի նմանէ սպասաւորք եւ զօրք ցիր եւ ցան եղեն յայսկոյն ծովուն եւ յայն: Իսկ չայրապետն շարժեաց զթագաւորս եւ զիշխանս եւ զօրս եւ զքաղաքացիս զանազան ազգաց՝ զալ յայսկոյն ի փրկութիւն սուրբ տեղեացն. եւ ամենեքեան յօժարութեամբ բարձին զխաշն քրիստոսի, եւ եկին մեծաւ աշխատութեամբ. ընդ որս եկն եւ թագաւորն Ալամանաց Փիլարիք, որ էր ինքնակալ Հռոմայ եւ մեծ քան զամենայն թագաւորս, եւ սա ոչ ծովով, այլ՝ ընդ ցամաքն արար ճանապարհ, անթիւ զօրք եմուտ յԱնկուս եւ եկեալ ձմերեաց ի Մակեդոնիս ի Փիլիպպոլիս, եւ ի տունի Պաուքին անց ընդ ծովն աւետեաց, եւ ծանր տարմամբ հերձեալ զբանակս անթիւս խորանարակ թուրքամանայն՝ էջ զօրքն հուպ քաղաքին Սէլէֆկ իսաւրացւոց: Զոր լուեալ կաթողիկոսն մեր Գրիգորիոս, եւ իշխօղն Լեւոն, որոյ տէրութեամբ էր Սելեֆկիս, փութացան մեզք հանդերձ բոս առաջ նորա մեծաւ ուրախութեամբ՝ իբրեւ փրկչի այս աշխարհացս: Այլ մեղաց մեր ծանրութիւն կարճեաց զընթացս արքային. զի յանցս գետոյն Սելեֆկիոյ ախորժեաց լուանալ, եւ ծերութեամբն ոչ կարաց ընդգէմ կալ յորձա-

նացն, հեղձաւ: Իսկ մեր տրամութեամբ պատահեալ եպիսկոպոսացն, որք գային զկնի, եւ որդւոց նսրին եւ զօրացն, գարձաք ի Տարսոն: Եւ զի խոստումն էր ինքնակալին ոսկի կնքեալ գրով Հայոց թագաւոր գնել, պահանջեաց ի նմանէ կաթողիկոսն սուրբ զլրումն խոստմանն եւ ինձ հրամանս ետ զայն թարգմանել, զոր կատարեցի յօրինակէ միոյ յնպիսկոպոսաց նոցին. որ առ իս իջեալէր Մուստեր քաղաքի, որ ունէր իւր զաւս ձիավարի զկնի հազար հեծեալ: Եւ յորժամ թարգմանեցի, խորհեցան՝ եւ ոչ կարային յանձն առնուլ զգործն, յորժամ ինքնակալն բարձաւ ի միջոյ, այլ՝ իջին յԱնտիօք, եւ անտի ի Պաղեստին: Իսկ ես զթարգմանեալ օրհնութիւն թագաւորիս ոչ կամեցայ աղաւաղել, եգի ընդ նախ թարգմանեալ կարգադ վերստին յարմարմամբ: Եւ աղաչեմ զիմաստուն ընթերցողս՝ ոչ աւելորդ համարեալ զմեր ի սոյն վաստակ, որ ծարաւ ի էաք Հռոմայ եկեղեցւոյն կարգաց ընդ այլ գիտութեանց, եւ սովաւ զովացաք, եւ թողաք զկնի եկեղեցի՝ ի փառս քրիստոսի, որ է օրհնեալ յաւիտեանս: Ամէն տմէն, ամէն:

4. Թղ. 47ա—47բ. օտար գրչէ: “Ի ժամանակագրութենէ Սամուէլի Անեցւոյ: Ի Շիջ Հռոմայեցիք ելին ընդ թիրակ . . .” մինչեւ ՈԺԶ բաղաւարար:

5. Թղ. 47բ—նոյն օտար գրչէ “Յաւելուած ժամանակագրութեանն Սամուէլի Անեցւոյ: Ի ՈՒԵ թուին կատարեաց Սալահատին զՖուանդն . . .”

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ չէք. միայն Ուսայեցւոյ եւ այլ մասանց մէջ ստորեւ տրուած ծանօթութիւններէն կ'երեւայ, որ համութեամբ ընդօրինակուած է այլեւայլ ձեւագիրներէ, անշուշտ ի պէտս քաղաքի վասն խաչակրաց պատմութեան:

10.

Մ. ԽՈՐԵՆԱՑԻՈՅ ՆԵՐՐՈՂԵԱՆ Ս. ՀՈՒՓՍԻՄԵԱՆՑ

Cod. Arm. X. — ԺԺ դար = 1801էն ետեւ:

ԹՈՒՂԹՈՒՐ 19, էջ 34: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 18×12.5սմ.: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասին 13.5×8.5սմ.: — ՏՈՂՔ 22: — ՆԻՒԹ, ԹՈՒԹ անհարթ: — ԿԱԶՄ, ԹՈՒԹ ամուր: — ՀԱՆԳԱՄԱՆ ԼԱՆ: — ԳԻՐ նոտրգիր մաքուր: Լուսանցից վրայ տարբերութիւնք օրինակաց: — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 1, 19: — ԺԱՄԱՆԱԿ, 1800—1820: — ԳՐԻԶ եւ ՏԷՐ անշուշտ Զօհրապ: — ՏԵՂԻ գրութեան ի վիշետիկ եւ ի Փարիզ: — ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Թղ. 18բ: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ. կողին նրկորդ նրկաք մատիտով Ex bibl. Quatr.¹

¹ Ի լուսանցս Լ:

* Մատենան է “Երանելոյն Մովսէսի քերթողհօր յիշատակի Սրբոյն Հովհաննիսի եւ նորուն վկայակցացն Ներքողեան ի հանգէս նոցա, հրաշազարդ յօրինուածովք: Նորահրաշ եւ գերապայծառ է տօնս . . .”

Թղ. 18բ. ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻՔ. “Ընդօրինակեալ ի հնագոյն մեծ ճառընտրէ վէն: Եւ յամի 1820 ուղղագրեալ ի Փարիզ ի ճառըն. 88, ի թիւ ճառիցն ՃԻԸ:”

11.

ԺՈՂՈՎԱԾՈՅՔ

Cod. Arm. XI. — 1820:

ԹՈՒՂԹՔ 142: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 246 × 19 սմ.:
 — ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասին 195 × 14 սմ.: — ՏՈՂՔ 45—50:
 — ՆԻԻԹ, ԹՈՂԹ ամուր: — ԿԱԶՄ, ԽԱՆԱՔԱՐՈՒ
 ԹՈՂԹԱՅ: — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ լաւ: — ԳԻՐ շղագիր: —
 ԴԱՏԱՐԿ, 10 ԹՈՂԹ չափ: — ԺԱՄԱՆԿ, ԳՐԻՉ ԵՒ
 ՏԵՂԻ անծանօթ: Մակայն գրութենէն եւ քանի մը ծա-
 նօթութիւններէն յայտնի է որ Զօհրապայ գործն է
 գրեալ ի Փարիզ 1820 ին: — ՅԵՆԱՏԱԿԳՐՈՒԹԻՒՆՔ
 չիք: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ կողմն ներքին երեսն՝ Bibl. Quatr.

Մատենան է Ժողովածոյ, որ կը բովանդակէ՝

1. Թղ. Չա—76ր: «Ցուցակ երեւելի գրեանց
 եւ ի նոսա պարունակեալ ճառից արքունի մատե-
 նագարանին Փարիզու ռմանք յիշատակարանով»

1. Մեծ ճառընտիր (Ժն գարու?)
2. Ճառընտիր (ԺԳ գարու?)
3. Ճառընտիր Մեծահատոր.
4. Ճառընտիր մեծահատոր.
5. Ճառընտիր.
6. Ճառընտիր մեծ
7. Ժողովածոյք:
8. " "
9. Հարցումն եւ պատասխանի ի վրայ սբ. գրոց.
10. Ժողովածոյք.
11. Յայտնաւորք.
12. Աւետարան.
13. " "
14. Ճառու ընթերցումք.
15. Ճառոց գիրք.
16. Սաղմոսարան.
17. " "
18. " "
19. Աղօթագիրք.
20. Սաղմոսարան.
21. " "
22. Աւետարան.
23. Թուղթք Պաւղոսի.
24. Գործք առաքելոց.
25. Մեկնութիւն Լամբրոնացւոյ ի գիրս Առակաց.
26. Ժողովածոյք.
27. Ժողովածոյ քարոզք.
28. Մեկնութիւն Յովհ. Որոտնեցւոյ.
26. Մեկնութիւն Թղթոց Պաւղ. (Որոտնեցի).
30. " " " "
31. " " " "
32. Գանձարան.
33. Պատարագամատոյց Լատինացւոց.
34. Խորհրդատեար.
35. Մաշտոց.
36. " "

37. Մաշտոց.
38. Շարակնոց.
39. Մեկնութիւն պատարագամատոցի (Մեծն
 խորոզմ.).
40. Ճառու գիրք.
41. " "
42. Գիրք ձեռնագրութեան.
43. Շարակնոց.
44. " "
45. " "
46. " "
47. " "
48. " "
49. Մաշտոց.
50. Երգարան.
51. Մաշտոց.
52. Աղօթագիրք.
53. Տօնացոյց.
54. Ժամագիրք.
55. Ճառընտիր.
56. Տօնապատճառ.
57. Ճառընտիր.
58. " "
59. " "
60. " "
61. Երգարան.
62. Ագաթանգեղոս.
63. Մասն մի մատենի.
64. Ճառք.
65. Ճառք Գրեգորի Նազեանցացւոյ.
66. Հատուածք ինչ.
67. " "
68. " "
69. Հաւաքումն.
70. Ճառք.
71. Ճառք Յովհ. Ոսկերեանի.
72. " "
73. Ցեփիւք Լուսաւորի.
74. Չարլարանք Բրիտանոսի.
75. Բարոզք Գր. Տաթեւացւոյ.
76. Գիրք հարցմանց.
77. Ժողովածոյք.
78. Ճառք.
79. Գիրք հարցմանց.
80. Վարդանայ վ. ի ջատագովութիւն.
81. Հատուածք.
82. Ճառ Օմնեցւոյ.
83. Պօղոս Տարօնեցի.
84. Հատուած.
85. Մեծնութիւն պատարագի ներ. Լամբր.

86. Աստուածաբանութիւն թողմայի.
87. Նարեկ.
88. Թով. Գեմբ. Համահեւեւութիւն.
89. Միտիթար Սկեւապի.
90. Հասուածք.
91. "
92. Կանոնագիրք.
93. Հաւաքումն.
94. Յայտմանութիւն.
95. "
96. "
97. Պատմ. Յով. Կաթողիկոսի.
98. Աղթարք.
99. Պատմ. Միքայէլ Առուսյ.
100. Դաստասանագիրք.
101. "
102. Ժամանակագրութիւն Սամուէլի եւն.
103. Վարք Պիոս Ի պապին.
104. Աշխարհագրութիւն Ի յետին դարս.
105. Ժամագիրք, պատարագամատոյց.
106. Ժողովածոյք.
107. Պատմութիւն Օսմանցւոյ.
108. Աղթամատոյց.
109. Ժողովածոյք.
110. Դաւիթ անյաղթ.
111. Բժշկարան.
112. Դաւիթ անյաղթ.
113. Միտիթար Հերացի.
114. Գիմֆ.
115. Բարուախօս.
116. Ժողովածոյք.
117. "
118. "
119. Տօմարագիրք.
120. "
121. Պարզասոմար.
122. "
123. Հմայութիւնք.
124. Պարզասոմար.
125. Տօմարագիրք.
126. "
127. Յովհ. Գրգանայի յաղագս ամսոց Հայոց.
128. Քերականութիւն.
129. Ամրաօլթ.
130. Քերականութիւն.
131. Մեկնութիւն Քերականութեան Եզնկացի.

132. Պզնէ քաղաք.
 133. Ժողովածոյք.
 134. Տաղք.
 135. Ժողովածոյք.
 136. Ընդգէմ երկաբնակաց.
 137. Ոտանաւորք.
 138. Մատթէոս Վ. Ի Հագեշա՛ բանք.
 139. Աւակք Վարդանայ.
 140. Ոտանաւոր պատմութիւն Փարիզի եւ Վիեննայի.
- Հաս կ'ըսուի թէ այս գիրքն (թ. 137 յուս-
ցակին) վերջին ձեւագիրն է Ի մատենադարանին
Փարիզու:

141. Պատմ. Մատթ. Ուսհայեցւոյ.
142. "
143. Բաւարան.
144. "
145. Դաւանութիւն Հաւատոյ Հայաստանեայց
եկեղեցւոյ:

Բաղմութիւ տեղեկութիւնք կան գրէն, որ Փա-
րիզու հայ ձեւագրաց յուսցակը կազմողին կ'օգնեն:

2. Թղ. 83ա—90բ: "Թուղթ Ստեփ. Սիւնեաց
եպիսկոպոսի... Ջըրիստոսի խաղալութեան...":

3. Թղ. 91ա—97բ: "Երանեղոյն Մովս. Խո-
րենացւոյ... պատճառս վասն սուրբ մարգարէիցն.
Սիրով մեծաւ փափագեցին...": "Ի մեծի աւուր
տապանակին: Եր. Մովս. Խոր. յաղագս Վարդավա-
սին: Լուսաւոր եւ պայծառ...":

4. Թ. 98ա—99ա: "Դաւթի փիլիս. դրու-
ատ... Ի նախապայն... Մեծ է աւր յիշատակի...":

5. Թղ. 100ա—106ա: "Եղիշէի... յա-
ղագսն Հայր մեր... Է պարզ բնութեամբ...: Վ. Ին
Եղիշէի վասն յիշատակի մեռելոց...: (Նորին) Յա-
ղագս Միանձանց: Մարգիկ...":

6. Թղ. 108ա—119բ: "Սբ. Յովհ. Ոսկեբե-
րանի... յաղագս վարուց... Ս. Գրիգորի...: Հրա-
շալի է...":

7. Թղ. 120ա—125բ: Կորին, Վարք Մե-
սրովբայ... Ջաւքանագեան...":

8. Թղ. 128ա—141ա: "Թուղթ Աբգարու...
Յամին երեք հարիւրդի...":

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻՔ չիք Թղ. 125բ,
141ա եւն. դրուած անցողակի տեղեկութիւններէն կը
տեսնուի որ ամբողջ այս հատորն գործ է Յովհ. Վ. Ի Զօ-
հրապայ, յամին 1820:

12.

ԺՈՂՈՎԱԾՈՅՔ

Cod. Arm. XII — ՌՊԻ = 1820.

ԹՈՒՂԹԸ 89, էջ 164: — ՄեծՈւթիկն 25.5x18.5 սմ.: — ԳՐՈՒԹԻԿՆ միասին 18x11.5 սմ.: — ՏՈՂԸ 29: — Նիհիթ թուղթ անհարթ: — ԿԱԶՄ, խաւարար թղթայ (նոյն ընդ թ. 11): — ՀԱՆԳԱՄԱՆԸ. մարութ: — ԳԻՐ Նոտրդիր: — ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. 1, 38ա—41բ, 88: — ԺԱՄԱՆԱԿ, ԳՐԻԶ. Եւ ՏԵՂԻ Նոյն ընդ թ. 11 ձևագրի, ինչպէս կ'երևայ: — ՏԷՐ Բաղրմէր:

Սատեանս է ծղլւծոյ, յորում կան

1. ԹՂ. 2ա—37բ: «Սամուէլի քահանայի հաւաքմունքի գրոյ պատմագրաց Եղազս գիւտի Ժամանակաց անցելոյ մինչեւ ի ներկայս ծայրաքաղ արարեալ: Երկու որոշմունս բաժանեալ...» Լուսանցքի վրայ կայ տարբերութիւն օրինակաց: Գործն կիսատ է թողուած:

* 2. ԹՂ. 42ա—57բ: «Թովհանուս որ մա-

կանունն Սարկաւագ կոչի, յաղագս քահանայութեան եւ քահանայից եւ գլխոց նոցին: Կարգ իշխանութեան...»

* 3. ԹՂ. 58ա—70բ: «Երանելոյն Սիսիանոսի վ. ի խօսք... ի տօնի սրբոց քահանայից... Զմեծ գթութիւնն...» շորս օրինակաց համեմատութեամբ:

4. ԹՂ. 71ա—88բ: «Վ. ին Գրիգորի ի սուրբ դատին... Այսօր յարեալ քրիստոս...» երկու օրինակաց բաղդատութեամբ:

ԹԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ, չիք, բայց գրութեան, կազմէն եւն. յայտնի է որ նախընթացին հետ նոյն է ընդօրինակողն եւ քաղաքի գրառնէն է:

13.

ԺՈՂՈՎԱԾՈՅՔ

Cod. Arm. XIII. — ՌՄԻԹ = 1775.

ԹՈՒՂԹԸ 86, էջ 148: — ՄեծՈւթիկն 18.5x12.7 սմ.: — ԳՐՈՒԹԻԿՆ միասին 13.5x8 սմ.: — ՏՈՂԸ 21: — Նիհիթ թուղթ անհարթ: — ԿԱԶՄ Նոյն ընդ թ. 11, 12ի: — ՀԱՆԳԱՄԱՆԸ մարութ: — ԳԻՐ Նոտրդիր: — ԴԱՏԱՐԿ 1ա, 17ա—18բ, 49ա—51բ, 81ա—86բ: — ԺԱՄԱՆԱԿ 1775: — ԳՐԻԶ Յովհ. Զօհրապ: — ՏԵՂԻ Վենետիկ Ս. Ղազար: — ՏԷՐ Բաղրմէր: — ԹԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԹՂ. 16բ: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆԸ կողմն ներսին կողմն մատիտով Bibl. Quatr.

Սատեանս է ծղլւծոյ

* 1. ԹՂ. 2ա—2բ: «Թուղթ Սահակայ Արծրունեաց իշխանի առ երանելի վարդապետն Մովսէս խորենացի: Հրեշտակ եւ սպասաւոր...» համեմատութեամբ օրինակաց:

* 2. ԹՂ. 2բ—16բ: «Պատասխանի թղթոյն Սահակայ... Զայրդութիւն...» համեմատութեամբ օրինակաց:

3. ԹՂ. 19ա—39ա: «Տեառն Զաքարիայի Հայոց կաթողիկոսի ասացեալ ի ծնունդ տեառն մերոյ յիսուսի քրիստոսի: Զի թէ զանն թագաւորի...»

4. ԹՂ. 39բ—44ա: «Սրբոյն Պետրոսի Սիւնեաց եպիսկոպոսի ներբողեան ի սուրբ աստուածածինն... բազմութիւնք քրիստոսասէր...» համեմատութեամբ օրինակաց:

5. ԹՂ. 44ա—48բ: «Սրբոյն Արիստակիսի Հայոց վ. ի վասն ութաւրեա. նաւակատեացն, որ զինի աստուածայանութեանն կատարի: Որք ասուեր հանգերձեւոցն...»

6. ԹՂ. 51ա—53ա: «Թառաջարան նախակարգեալ թագաւորութեանց: Վասն ի յերկուս զիրս առ ի հերթայեցեաց...»

7. ԹՂ. 53ա—54ա: «Թուղթնայ եպիսկոպոսի Աղիկառնացոյ (ի գիրս Երայ): Նշանակէ զիւրբ...»

* 8. ԹՂ. 54բ—62բ: «Մահ Եսայայ մարգարէի... Բ. Մահ Ովսէի մարգարէի... Գ. Մահ Ամովսայ մարգարէի... Դ. Մահ Միքայ մարգարէի... Ե. Մահ Թովբայ մարգարէի... Զ. Մահ Արգիս մարգարէի... Է. Մահ Երանանու մարգարէի... Ը. Մահ Նաւումայ մարգարէի... Թ. Մահ Ամբակումայ մարգարէի... Ժ. Մահ Սոփոնիայ մարգարէի... ԺԲ. Մահ Անգէի մարգարէի... ԺԳ. Մահ Զաքարիայ մարգարէի... ԺԴ. Մահ Մաղաքիայ մարգարէի... ԺԵ. Մահ Դանիէլի մարգարէի... ԺԶ. Մահ Երեմիայ մարգարէի... ԺԷ. Մահ Եղեկիէի մարգարէի...»

* 9. ԹՂ. 63ա—80բ: «Եր. Մովս. քերթողաճօրն ի յիշատակի սրբոյն Հռիփսիմայ... Նորահրաշ եւ գերապայծառ...» ի վերջոյ՝ «Համեմատութեամբ երկուց օրինակաց ուղղաբանեալ գրեցի զառաջիկայ ներբողեանս, յամին 1827 ի Մայիսի:»

10. ԹԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԹՂ. 16բ: «Ես յովհ. Զօհր. յամին 1775 ընդօրինակեցի հաւատարմութեամբ ի Զ. Զառընտրէն ի հաղուէն գրութեամբ ի Զառընտրո մեր ի ԺԱ գարուն...»

14.

ԲԱՌԱՐԱՆ

Cod. Arm. XIV. — ՌՄԺԳ = 1764—1780:

ԹՈՒՂԹԸ 83, էջ 166: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 22×15.7 սմ: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՐԿԱՆ 18×17 սմ: — ՏՈՂԸ 50—55: — ՆՈՒԹ ԹՈՂԹ ԿԱՍՏ: — ԿԱԶՄՆՈՂԸ Թ. 11, 12, 13ի: — ԳԻՐ ՆՈՒՐԳԻՐ ԴԱՆՐ: — ՀԱՆԳԱՄԱՆԸ ԱՄՐՈՂԸ ԲԱՍԵՐՆ ԴԱՆՐ ԹՈՂԹԵՐՈՒ ԿՐԱՅ ԳՐՈՒԱԾ ԵՆ ԿԱՍՏ ԹՈՂԹՈՅ ԿՐԱՅ ԿԱԳՈՒԱԾ: — ԺԱՄԲԱՆԿ 1764—1780: — ԳՐԻԶ ՏԻՐԱՍՈՒ ԿԷՐՈՐԸ ՏԷՐ-ՅՈՎՏԱՆԻՍԻԱՆ: — ՏԷՐ ՏԷՐ-ՅՈՎՏԱՆԻՍԻԱՆ ԵՆ ԶՕՆՐԱՍ: — ՏԵՂԻ Կ. ՊՈԼԻՍ: — ՅԻՇԱՆՍԱԿԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԹՂ. 82ա, 82բ:

Մատենան է Բառարան:

Հակատն է ԹՂ. 2ա: «ԳԻՐԻ ԳԻՐԻՆ, յՈՐՈՒՄ ԿԱՐՈՒՆԱԿԻՆ ԿԷՍԱԿԵՆ ԻՐԵ ԿԻՄԱՆԻՔ ԵՆ ՕԳՏԱԿԱՐԸ, ԻՐԵԷ ԶՂԹԱՅ ՕՂ ԸՆԴ ՕՂԻ յԱՐԵԱՄԸ ԵՆ յԱՐՄԱՐԵԱՄԸ: ՀԱՐԱԳԱՍԵԱԼ ԸՍՏ ԿԱՐԳԻ ԱՅՐՈՐԵՆԻՅ Ի ԳԷՐԳԱՅ ԴՆԱԿԱՆՈՒՆ ՆՈՒՍՈՒՄ ԳԱՐԷ ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՆԱՅՈՂԵՂ յՕԳՈՒՄ ԵՆ Ի ԶԱՏ ԴՈՒՍԱԼԹԵԱՄԸ ԿԵՐԸ ԴԵՐԸ ԴԱՆՈՂԱՅ, ԸՍՏ ԴԱՍԻՆ Ի ՌՄԻԹ ԵՆ ԸՍՏ ԴԱՍԻՆ Ի ՌՄԺԳ ԹՈՒՆԱԿԱՆԻՆ Ի ԹԱԳԱՆՈՐԵԱՄԸ ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՆԱՅՈՂԻՍ:»

1. ԹՂ. 4ա—77բ: «ԳՈՒՄԱՐԸ ԽՈՐԻՅ ԶԱՆԱՊԱՆ ՈՃԻՅ ԵՆ ԱՆՈՒՄԱՆՅ յՕԳԱՆՅ ՀԱՐԱԿԵՂԵՂ ԸՆԴ ԲԱՅԻՅ ԵՆ ԲԱԳՈՒԹԻՒՆ ԻՆՅ ԲԱՆԻՅ ԵՆ ԸՆՏԻՐ ԲԱՆԻՅ, ՈՐԸ ԳՈՒՄԱՆԻՆ Ի ՍԳԻՐԱՍ ԱՍՏՈՒԱԾԱՂԱՆՅ ՄԱՆԻՅ, ԵՆ Ի ԳԻՐԱ ԵՐԵԷԼԻ ՀՈՅԱԿԱՅ ԵՆ ԱԿԱՆԱՐ ՀԵՂԻՆԱԿԱՅ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՐՈՏԻ: Ա. ԱՂԱՏՈՐԵԱՐ, ԱՅԻՆԻՔՆ ԱՂԱՏԱՐԸ ԱՐՀԱՂԱՆԸ ԸՍՏ ԱՅՆԴ...» (ՎԼԱՅՈՒԹԻՒՆ Ի ՀԱՅ ՀԵՂԻՆԱԿԱՅ): Ա.—Օ. ԱՄՐՈՂԸ ԴԱՆՐԱՄԱՆ ԵՆ ԲԱՆԱԿԱՆ ԳԻՄՆԱԿԱՆ ՈՃՈՎ:

2. ԹՂ. 78ա—81բ: «ԴԱՐՃԵԱԼ ԱՅԼ ԿԱՐԳ ԱՅՐՈՐԵՆԻՅ, յԱՆԵՂՈՒԱԾ ԱՄՐՈՂԸՆ:»

3. ՅԻՇԱՆՍԱԿԱՐՈՒԹԻՒՆԻ ԹՂ. 82ա—82բ: «ՕՐԻՆԱԿ ԱՆԵԱԼ ԻՄ ԳԷՐԳԱՅ ԱՆԱՐԺԱՆԻ ԶՆԻՆ ԾԱՆԱՅԻ ԿԵՆԱՐԱՐ ՓԻԿԻՆ ԶԱԷՍԿԵՆ ՄԱՐԱԶՈՒՆԻՅ ԵՆ ԲԱՆԻՅ յԱՍՏՈՒԱԾԱՂԱՆՅ ՄԱՆԻՅ ԵՆ յԱՅԼՈՅ ԵՐԵԷԼԻ ԴԱՍԵՆԻՅ, ԱՅԼ ԵՆ ԴՈՒՄԱՆ Ի ԿԱՐԵԱՐ ԲԱՆԻՅ ՀԱՐԱԿԱՐԳԵՑԻ յԱՅ ԳԻՐ ԸՍՏ ԿԱՐԳԻ ԱՅՐՈՐԵՆԻՅ...» ՈՐ ԱՐԱՐԵԱԼ Ի Վ. Է ՈՒՄԱՆԵ ԲԱՐՈՒՂ ԱՆՈՒՆ յԱՂԱՐՀԵՆ ԿԻՂԻԿԵՂԱՅ Ի ԹՈՒՆԱԿԱՆԻ ՀԱՅՈՅ 24Գ, ԵՆ ԶԱՅ ԱՆԵՆ ԼԻՆԵԼ ԶՆՆ ԲԱՐՈՂԻ,

ՈՐ ԵՐԵԷՅԱԼ ԶԱՐԲ ՂԹՈՒՆԱԿԱՆԻԹԵԱՄԸ ՀԱՅՈՅ 2Գ. ԵՆ ԷՐ ՍԱ ՄԱՂՆՈՐԳ ԴԱՐԱՎԱՆԻՅ յԵՐԿԵՆ ՀԻՐԱԿԱՅ յԱՆԱՐՈՒ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԹԵԱՆ ՆԵՐՈՒՆԻ ՀԻՆՈՂԻ, ՈՐ ԿՈՂԵՐ ԴԱԿԱՆՈՒՄԸ ԶՆՆ (ԳԱՅԷ ՎԱՆ ԳՈՂՈՅ ՆՈՐԱ ՎԱԼՈՒ ԵՆ ՆԻՏԱՐ, ԶԱՆԳԻ ԶՆՆ ԱԿԻՆ ԼԻՆԵԼ ՎԱԼԱ ԳՐԵՆԱՆԴԱՆ ՀԱՍՏ ՈՐ ԲԱՆԱՆԻ Ի ԱԷՂ ԳՐԵՆՈՅ) ՈՐ ԵՆ ՀՐԱՄԱՆԱԼ ՆՈՐԻՆ ՆԵՐՈՒՆԻ ՀԻՆՈՂԻ ՈՐԱՂԱՄԵ ԱՐԱՐԵԱԼ ՀԱՐԱԿԱՆԱՅ... ԵՆ ԱՅՆ ՀԱՐԱԿԱՆԸ... ԿՈՂԵՅԱՆ ԶՆՆԵՆՈՐԸ ՈՐԱՂԵՆ ԳՐԷ ՎԱՐԳԱՆ ՊԱՏՈՒՂ: ... ԻՈՎ ԱՅՆ ԲԱՐՈՒՂ ՈՐ ԳՄԵԿՆԱԼԹԻՒՆ ԱՆԵԱՐԱՆԻՆ ԴԱՐԿԱՆԻ ԱՐԱՐ, ԱՆԻ յԻՆ ՀԱՏԱԿԱԳԻՐ Ի ՎԱԽԱՆԻ ԳՐՈՅ ԻՆՈՅ... ԶՈՐԱՅ ԶՆՆԱՂԱՅՆ ՕՐԻՆԱԿՆ ԱՆԵԱԼ... ՓՈԽԱԳՐԵՑԻ ԱՍՏՈՒՍՈՐ... «ՅԻՇԱՏԱԿԱԳԻՐ. ՀՆՈՐՀԱՅ... ԿԱՍԱՐԵՑԻ ԵՆ ԼՈՂԱՆՈՒՆ «Վ. ՈՒՐԱՆԵՂ... ԱՐԳ ԵՂԵԼ ՎՃԱՐ ԱՅՐ ԱԿՆԱԼԹԵԱՆ «Ի ԹԱԳԱՆՈՐԱԼԹԵԱՆ ԼԵՆՆԻ ՈՐԳԱՅ ԱՆԻ, ՆԱՐԸՆԾԱՅ «ԵՆ ԳԵԱՐԱՅՈՒ ԴԱՆԿԱՆՆ յՈՅԺ ԵՐԿԻՆԱԿԱՆԻ ԵՆ ԱՍՏՈՒԱԾԱՆ «ՈՐԻՐ: ԶՈՐԱՅ ՂԹԱԳԱՆՈՐԱԼԹԻՒՆ յԱՂԱԳՈՒ ԱՂԱՅՈՒՆ «ԹԵԱՆՆ ԻՆՈՅ՝ ԽՆԱՄԵՆ ԵՆ ՀՈՂԱՆ ԵՐԵՑ ԱՆԾԱԳԱՅՆ ԵՆ «ՓԱՆԱՐԱՐ ԻՂԽԱՆԸ: ԵՐԿԵԼ ԵՂԱՐԱՐԸ ՀԱՐԱԳԱՍ ՊԱՐՈՆ «ԱՆԶԻՆ ԵՆ ՊԱՐՈՆ ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՆ, ՈՐԸ ԱՍՏՈՒՄԱՆԱԼ ԱՆԱԳ- «ԱՂԱՐՈՆ ԵՆ ԳՈՒՆԳԱՆՈՒՄԱՂ ԿՈՂԻՆ: ԵՆ ԵՐՐԱՐԳՆ ՊԱՐՈՆ «ՀԵԹՈՒՄ ՆՈՐԵՑԻ, ՈՐ ԽԱՆԵԱԼ ԵՆ ՊԱՅԵԱԼ Է ԸՆԴ «ՆՈՍԱ ՈՐԱՂԵՆ ՊԱՅԸ ԸՆԴ ՀՈՂԻ ԵՆ ԸՆԴ ԴԱՐԱՄԻՆ, ՈՒՂԱՅ «ԼՈՂ ԶՈՐԱՐ ԱՆՈՒՆ ԱՐԸՈՒՆԻ Ի ԲԱՐԻՆ... ԵՆ ԳՐԵՅԱԼ «ՍԱ Ի ՎԱՆ ՈՐ ԿՈՂԻ ՄԱՂԿԱՐ Ի ՀԱՅՐԱԳԱՆՈՒԹԵԱՆ «ՄԵԱՆՆ ԿՈՍՏԱՆԴՆԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿՈՒ ԳՐԱԳՐԻԿԵՂԱՅ: ՈՐ «ԲԱՂՈՒՄ ԱՂԽԱՏԱԼԹԵԱՄԸ ԶԱՆԱՅ ԵՆ ՀՆԱՐԻ ՂԽԱԳԱ- «ՂԱԼԹԻՒՆ ԱՅՈՒՄ ԱՂԽԱՐՀԻ ՈՐ ԵՆ ՊԵՆԵԼ Ի ՄՈՐ ԱՆ «ՍՈՂԱՆՆ ԱՆՃԱՄԸ ԳՆԱՅԵԱԼ... ԹԷՊԵՍ ԾԵՐ ԵՆ «ՄԿԱՐ ԷՐ ՄԱՐՄԻՈՎ, ԵՆ ՂԽԱՏԱԼԹԻՒՆ ԵՆ ԳՐԱՆՈՒՆ- «ԹԻՒՆ ՆՈՐԱ Ի ԿԱԳՂԱԼԹԻՒՆ ԵՆ Ի ԶԱԳՂՈՒԹԻՒՆ յԵ- «ՂԱՂԵԱԼ ՓՈԽԱՅ... ԵՆ ԷՐ Ի ԺԱՄԱՆԱԿԻՆ յԱՅՈՒՄԻՔ «ՎԵՐԱԿԱՅՈՒ ԵՆ ԱՆԱՂՆՈՐԳ ՈՐԱՐԸ ՈՒՍԱԻՆ ՏԷՐ ՀԱՅՐԱ- «ԱՂԵՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԱՅՐ ՀԵՂ ԵՆ ԲԱՐԵՐԱՐԱՅ... ԵՆ ԷՐ ԹԻՒ ՀԱՅՈՅ 24Գ (= 1825):

4. ԹՂ. 82բ: «ԱՂԽԱՏԱՆՈՐԱԼԹԻՒՆ ԱՐԱՅՈՒՆ ԳԷՐԳԱՅ ՄԵՐ ՅԱՆՆԻՆԻԱՆ ԶՈՐ Ի ՆՆԱՆԱԿ ՈՐԱՐ ԲԱՐԿԱՄԱԼԹԵԱՆ ԸՆԾԱՅԵԱՅ ԻՆՃ. յԻՏ. Վ. ԶՕՏ. յԱՄԻՆ 1794, Ի ԵՆԼԻ 23. Ի ՆՊԱՍՏ ԲԱՆԱՐԱՆԻ ԻՄՈՅ:»

15.

ԲԱՌԱՐԱՆ

Cod. Arm. XV. — ԺԸ դարու վերջը:

ԹՈՒՂԹ 403: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 39×25 սմ.: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ գրեթե ամբողջ երեսն, երկսին: — ՏՈՂԹ անորոշ: — ՆԻՒԹ ԹՈՒՂԹ հաստ: — ԿԱԶՄ կարմիր կիսակաշի նոր, կոնակը ոսկեգիր „Zohrab, Dictionnaire Arménien.“ — ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. 1ա, ք, 26 եւն: — ԳԻՐ շղագիր: — ԺԱՄԱՆԱԿ եւ ՏԵՂԻ չիք: — ԳՐԻՉ Զօհրապ: — ՏԷՐ Զօհրապ եւ Քաղըմէր: — ՅԵՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ չիք: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆԻ ԿՈՂԻՆ ԹՈՒՆ ՆԵՐՔԻՆ երեսն „ex Bibl. Quatr.“

Մատենան է Բաբարան, որ կը սկսի Ա—Ա. մանրամասն մեկնութեամբ եւ վկայութեամբ ի հեղինակաց: Վերջը կայ յաւելումներ, Անուանք բուսոց, քարանոց, թռչնոց, անասնոց, եւ բառք ինչ Աստուածաշունչ գրոց՝ մեկնութեամբ յայն եւ լատին բառից:

16.

ԲԱՌԱՐԱՆ

Cod. Arm. XVI. — ԺԸ դարու վերջը:

ՄԻԻԹԱՐ ԱՐԲԱՏՈՐ ԲԱՌԱՐԱՆԻՆ ԷՋ 205 էն սկսեալ մինչեւ 1088, մէջը մեծ ու փոքր քայքայեալ թղթեր խճողուած եւ վրան յաւելումներ նշանակուած: Գիրն Զօհրապին է: Տպեալ Բառերու քով հայ հեղինակներէ վկայութիւններ նշա-

նակուած են: Անշուշտ ասիկայ Զօհրապին բառարանին սկզբնական ձեւագիրն է: Հաստ թղթէ կողպատանքին ներքին կողմը մատիտով՝ „ex Bibl. Quatr.“

17.

ԲԱՌԱՐԱՆ ԼԱՏԻՆ-ՀԱՅ

Cod. Arm. XVII. — ԺԸ դար.

ԹՈՒՂԹ 334: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 15·5×10·5 սմ.: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասին: — ՏՈՂԹ 20: — ԳԻՐ շղագիր եւ նոտրգիր: — ԿԱԶՄ փայտեայ սեւ կաշւով, եւրոպական: — ՀԱՆԳԱՄԱՆԻ միջակ: Կէսէն աւելին դատարկ թողուած: Այլ ամենայն ծանօթութիւնք կը պակսին:

Մատենան է Բաբարան Լոպին-հայ:

Կը սկսի „Aufero, տանեմ, abstuli տարայ, aufer տար“ եւն:

ԵԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ չիք. կ'երեւայ ԺԸ դարու լատինագէտ հայու կամ Եւրոպացւոյ մը գործ:

18.

ԲԱՌԱՐԱՆ

Cod. Arm. XVIII. — ԺԹ. դար.

Տպագիր. „Բառագիրք Հայոց. Dictionarium Armeno-Latinum Autore Francisco Rivola, Ciue Mediolanensi, Lvtetiae Parisorum, MDCXXXIII (= 1633). մէջ ընդ մէջ թուղթ գրուած եւ մէջը

ոճեր, բացատրութիւններ եւն լատին մեկնութեամբ եւ վկայութեամբ նշանակուած ի քաղրմերէ, ինչպէս տպագրի ձեւով հայերէն գրութենէն կ'երեւայ: Կողին ներքին կողմը՝ „Ex Bibl. Quatr.“

19.

ԱՍՏՈՒԱՅԱՇՈՒՆԷ Ի ՀԱՅԷ Ի ԱՍՏԻՆ

Cod. Arm. XIX. — 1792 — 1798.

Ս՝ ԵՃԱԳԻՐ (35.5×23 սմ.) ԵՐԵՋ ՀԱՄՈՐ ԱՄԷ ԲՈՂԶ ԿԱՂԻ ՓԱՌԱԿԱԳՐՄԱՆԵԱՆՔ:

Ա. ՀԱՐ. ԻՆ ԿԱՆԱԿՐ ՈՍԿԵԳԻՐ ԳՐՈՂՄԱՆԱԾ „Bible arménienne traduite par M. Lourdēt“. ԿԱՂԻՆ ՆԵՐՔԻՆ ԵՐԵՐ ԱՊԱԳԻՐ ՂԻՆԱՆՆԱՆ ՄԵ ԿԱՅ, ՄԱԿՐ „M. le Marquis de Fortia, Rue de la Rochefoucaud, Nr. 12“. ԿՈՂԻՆ ԹՂԹԻՆ ՎՐԱՅ՝ „ex bibl. Quatr.“ ԳՐԱԹԵԱՆ ԾԱԿԱՄԱՆ „Liber Genesews, Absolutus. die 11ª Aprilis, anno Dñi 1792.“ ԱՅՈ ՀԱՄՈՐԻՆ ՄՈՎՍԻՍԻ ՀԻՆԳ ԳԻՐՔԻՆ Է ՀԱՅԵՐԷՆԷ Ի ԼԱՍԻՆ ԹԱՐԳՄԱՆԵԱԼ. ՈՐԱՆՆԵՐ ԲՆԱԳՐԻ, ԾՈՒ ԾԱՆՈԹՈՒԹԵԱՄՔԻ Ի ՎԵՐԶՅ՝ „Explicit totus Pentateuchus, Deo favente et protegente Beatissimâ Virgine Mariâ, hâc ipsa Die 2ª Decemb. Anni R. S. H. 1793. Ad majorem Dei gloriam ipsiusque Ecclesiae utilitatem.“

Բ. ՀԱՐ. ՆՂԻՆ ՂԻՆԱՆՆԱՆ, ԿՈՂԻՆ ՎՐԱՅ ՆՂԻՆ ԳՐԱԹԵԱՆ: ԱՅՈ ՀԱՄՈՐԻՆ Է „Liber Josue.“ Ի ՎԵՐԶՅ „Explicit Liber Josue die 7ª Julii anno Dñi 1794.“ Judicum, Libri Ruth, Ի ՎԵՐԶՅ „Explicit Liber Ruth die 9^{ba} 21ª anno Dñi 1794.“ „Libri

Regum. Explicit Liber I Reg. die 16ª April 1795. Liber Regum II, III, IV,“ ՈՐՄԷ ԵՄԵԼ „Ad majorem Dei gloriam et auspice Deiparâ Sanctissimâ Virgine Mariâ, explicit Liber hic Regum quartus Venetiis, anno R. S. H. 1795. Die vero Decembris 30^a“

Գ. ՀԱՐ. ՆՂԻՆ ԿԱԳՐ, ՂԻՆԱՆՆԱՆ ԵՆՆ: ԱՐ ՍԿՍԻ Paralipomenon, Liber Primus. Secundus, „Deo juvante... absoluti sunt duo Libri Paralipomenon, Venetiis, anno R. S. H. 1796 die verò 12ª Octobris.“ ՅԵՄՈՅ „Libri Esdrae, I, II, Libri Nehemiae, Libri Tobiae,“ ՈՐՄԷ ԵՄԵԼ „Explicit Liber Tobiae die 9ª mensis Julii, anno R. S. H. 1797.“ ՅԵՄՈՅ Liber Judith, ՈՐՄԷ ԵՄԵԼ „Explicit Liber Judith in Livorno, die 7ª Mensis Januarii, anno R. S. H. 1798.“ ՅԵՄՈՅ Libri Esther ՈՐՄԷ ԵՄԵԼ „Explicit Liber Esther... post quasdam locorum mutationes, Die 2^a Junii, Anno R. S. H. 1798 in urbe Florentiâ.“ „ԵՄՈՅ Machabaeorum Libri, I, II, մինչեւ համար 29 բաղառարար:

20.

ԳԻՐՔ ԾՆՆԴՈՑ Ի ՀԱՅԷ Ի ԱՍՏԻՆ

Cod. Arm. XX. — 1785:

ՎՂԻՆ ՀԵՂԻՆԱԿԷ ՄԵԾ ՔՐԱՌԱԾԱԼ (24,5×18, 5) 216 ԹՈՒՂԹ, ԿԱՆԱՆՆ ԹՂԹՈՎ ԽԱՆԱՔԱՐԱՆԵԱՅ ԿԱԳՐՈՎ ՀԱՄՈՐ ՄԵ, ԾՆՆԴՈՑ ԳՐՈՅ ԼԱՍԻՆ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՆ, ՄԵԿ ԵՐԵՆ ՀԱՅԵՐԷՆ ԲՆԱԳՐՈՎ ՄԻՆ ԵՐԵՆ ԼԱՍԻՆԵՐԷՆ: ԻՆՉԱԿԵՆ յՈՐԱՄՔԱՐԱՆԷՆ Կ՛ԵՐԵԼԱՅ 1713ԻՆ ՄԻԻԹԱՐ ԱՐՔԱՀՕՐԷ ՀՐԱՄԱՐԱԿԵԱԼ ԱՍՈՒԱԾՈՂՆՅՅ ՎՐԱՅԷՆ Է ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՆԷ: ԾԱԿԱՄԱՆ Է. „Biblia Sacra, Armeno-Latina in Supplementum ad Sacra Biblia Polyglotta Waltonis.

Genesis Tomus I^{us}. Auctore Petro Simone Lourdēt. Praesbytero Parisiensi, Regio Linguarum Hebraicae et Syriacae Professore, nec non Librorum Censore Regio, Parisiis, Anno R. S. H. MDCCLXXXV.“ ՀԱՄ ՄԱՔՐՈՐ ԳՐՈՒԱԾ, ԾԱՆՈԹՈՒԹԻՆՆԵՐՈՎ: ԿԱՆԱԿՐ ՈՍԿԵԳԻՐ ԳՐՈՂՄԱՆԱԾ „Biblia sacra armena translata, Genesis Tom.“ ԿՈՂԻՆ ՆԵՐՔԻՆ ԵՐԵԱՆ „ex bibl. Quatrem.“

Ներկայացնեն՝ Աւետում, Ս. Թէոդոս Թագաւոր, Ս. Յակ. Մծքնայ, Դաւիթ մարգարէ, Ս. Ստեփանոս, Ս. Պետրոս եւ Ս. Պաւլոս, Ս. Յովհ. Աւետարանիչ, Ս. Գր. Լուսաւորիչ (յունագգեստ), Ս. Հովսիսիմէ, Ս. Նաճապետ, Տէրունական պատկերներ են: — ԺԱՄԱՆԱԿ ԻՃԺԱ — 1662: — ԳՐԻԶ Վարդան: — ԺԱՂԱՌՂ Սահակ Վանեցի: — ՏԵՂԻ Երկիր Մոկաց «ի գետոյ որ կոչի Սուրս»: — ՏԷՐ Մեսրոպ (եպիսկոպոս): — ՅԻՇԱՏԱԿԱՆ ԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԹՂ. 360թ—363թ, 364ա:

Սատեան է Հոգիւնդ, որ կը սկսի ի Ծննդնդ ենէ Սրբոյ Կուսին. «Երգեցէք որդիք Սինի...»
ՅԻՇԱՏԱԿԱՆ ԳՐՈՒԹԻՒՆԸ 1. ԹՂ. 360թ—363թ. սատեան, զոր այստեղ կը համառօտենք:

Փառք
Արդ աղաւթ՝ զամենեանդ
զմանկունքդ որ ուր սուրբ ուսման
դի միշտ վառիք յաւուր նորայն
փառաւորել զտէրն յաւիտեան:

Այս մասնին առաւածարան
զանազանեալ տկանց որ կան
աւր Միւրդ այր պատուական
եւ գրեալք զոս զանազան
վարիւք փայլեալ հրեշտական:

Չի եւ չարեացն աւթարան
եւ ի բարեաց գործոցն սուայն
վարդն հոգ աւ անարժան
կատարեցի զնորին հրաման,

Ի Թվականիս Ռ ամեան
Ճ եւ ԺԱ Թիւ ընդ նմայն
աւարտեցաւ սա ի լումայն:
Որք հանդիպիք սմա տեսնան
կամ վայելցէք յայս բուրաստան
յիշման առնէք զմեզ արժան
չէրդա՞ն գրիչս հոգս ւանդիտան:

Եւ արդ գրեցաւ եղանակաւոր տառս . . . ի լաւ
եւ ընտիր յօրինակէ որ է Էւսի կոչեցեալ ձեռամբ յոգ-
նամեղ եւ անխնայ վարդան գրչի շնորհիւ տեսան
սկսայ եւ ողորմութեամբ նորին աւարտեցի ի Թվակա-
նիս Հայոց ՌՃ եւ ԺԱ յերկիրս Մոկաց ի գետոյ որ
կոչի Սուրս ընդ հովանեաւ սուրբ յովանեսին եւ սուրբ
գէորգա զօրավարին. ի դառն եւ ի նեղ ժամանակին

յորում նեղիմք ի հարկապահանջութենէ անօրինաց զի
եւս քան զեւս առաւելայ բռնութիւն եւ նեղութիւն ի
վերայ աշխարհիս Հայոց վան ծովացեալ մեղաց մերոց:

2. ԹՂ. 364ա կայ երգ մը՝ «Երգում գառ յա-
րեւելեց...»: Յետոյ կը գրէ՝ «Այս երգս ուրիշ տեղաց
գրեցի»:

Մոկաց երկիրն վանայ ծովուն հարաւային
կողմէ: Այս ձեռագիրն ճշգիւ այն տեղ եւ այն
անձանց գործակցութեամբ գրուած է, ուր եւ
որոնց ձեռք գրուած է Էջմիածնի մատենադա-
րանի Թ. 2463 ձեռագիրն, որուն վրայ տեղե-
կութիւն տուաւ Միաբան՝ Էջմիածնի Աւուր-
թերթին մէջ (1891, Թ. 3, էջ 147—155): Էջ-
միածնի ձեռագիրը գրուած է 1672ին (մեր այս
ձեռագրէն 10 տարի ետքը)՝ «ի սուրբ սուխաս
Եւփանես Մկրտչի... որ մականուամբ Ամրգո-
ւա վանք առից. որոյ անծանօթ տեղը մեր ձեռա-
գիրը կը մասնաւորէ ըսելով՝ «յերկիրս Մոկաց ի
գետոյ որ կոչի Սուրս ընդ հովանեաւ սուրբ յո-
վանեսին եւ սուրբ գէորգա զօրավարին»: Մեր
ձեռագիրն գրիչն է «յոգնամեղ եւ անխնայ
վարդան» որ Էջմիածնի ձեռագիրն գրութեան
ժամանակ կ'երեւի արդէն աւաղնորդ եղած՝ Բա-
ղիշեցի՝ «վարդան քաջ եւ որդաւոր վարդապետ
անուանուելով: Էջմիածնի ձեռագիրն ծագկոյն է
նոյն Սահակը, որ այս տեղ ալ անմիջապէս ա-
ռաջին պատկերին տակ կը նշանակէ՝ «Երեւայ գիւ-
տէր իմ եւ տեղծօղ, զվանեցի Սահակ Ծագկոյն»:

Մեր այս ձեռագիրն կողին վրայ Հունգարաց
Մաթիաս Կորվինոս Թագաւորին († 1490) գի-
նանշանը կայ հետեւեալ արձանագրութեամբ՝ D.
Math. D. G. Hung. Reg (Divi Mathiae Dei Gratia
Hungariae Regis): Այս զինանշանը վրան դրու-
մով Հէս հնագրականաւ, կամ ինչպէս ինք
հնագրականաւ կ'ըսէ՝ Պրէսլա քաղաքն աճուրդի
մը ժամանակ այս զինանշանով ձեռագիրը գտնե-
լով՝ շատ բարձր գնով կ'ըսէ, եւ 1888ին կ'ա-
ռաջարկէ Պուտարեշտի Nemzet Museumին 5,000
ֆլորինի: Նոյն Թանգարանի գրադեաններէն Csont-
osi János ձեռագիրն հետն առած վիճանա կու-
գայ, եւ Միւրթարեանց քով մանրամասն տեղե-
կութիւն առնլէն ետեւ՝ «Magyar-könyv-szemle»
(I—IV) Թերթին մէջ ընդարձակ յօդուածով մը
հրատարակ կը հանէ խաբէութիւնը: Այս յո-
դուածն ամբողջ՝ ձեռագիրն երկու կողերուն զնկա-
տիպ պատկերով վերտախտ պարզեց Կերլայի հուն-
գարերէն «Armenia» լրագիրն (1889, Թ. 9—12):

Պուտարեշտի Nemzet Museumը կը ջանայ Կոր-
վինոս Թագաւորին ձեռագրաց ժողովածոյքն, որ Յանկաց
տիրապետութեան ժամանակ ցրուած էր, վերստին հաւա-
քել, եւ այս պատճառաւ Կորվինոսի գրատետն հեռացած ձե-
ռագիրները շատ բարձր գին ունին:

Գրիգոր Նազիանզացի. 26 ր.
 — Նարեկացի. 17 ր. 27 ր.
 — Սկերիլ, Գրիգ. 5 ր. 6, 21 ր. 22 ր. ր.
 — Վրդպ. 28 ր.
 — Ցաթեւացի. 26 ր.
 Գրիգորիոս. 20 ր.
 Դանիել, Մահ Դանիելի մրգրէի. 28 ր.
 — Երամիլ. 12 ր.
 Դատաստանագիրք. 27 ր.
 Դաւիթ Անյաղթ. 27 ր. ր.
 — մրգրէ. 15 ր. 17 ր. 22 ր. 33 ր.
 Դպրապանք. 29 ր.
 Դրապանք. 29 ր.
 Եգիպտոս. 8 ր.
 Եղեկիւ. Մահ Եղեկիւ մրգրէի. 28 ր.
 Եղեկացի. Թովհաննէս, Պաղատար. 27 ր.
 Եղիշ. 27 ր.
 Եղիշ, Եղիշէ եպ. 12 ր.
 Եղիշերէն միայնակեաց. 10 ր.
 Եսայի, Մահ Եսայի մրգրէի. 28 ր.
 Եսափու. 12 ր.
 Երգարան. 26 ր.
 Երեմի, Մահ Երեմի մրգրէի. 13 ր. 28 ր.
 Երեւան. 21 ր.
 Երուսաղէմ. 9 ր. 25 ր. 32 ր.
 Եւսերիոս, Կարպիանոսի թղթ. 7 ր.
 Եւրոպա. 9 ր.
 Եփրեմ Ասորի. 10 ր. 11 ր.
 — եպ. Բիւլ. 12 ր.
 Զաքարիա, Մահ Զաքարիայ մրգրէի. 28 ր.
 — կթղկ. 28 ր.
 — Զաքարա վրպ. Գրիգ. 5 ր. 15 ր. 19 ր. ր. 20 ր. ր.
 Զօհրապետ Թովհ. Վ. 4 ր. 5 ր. 6, 24 ր. 25 ր. 26 ր. 27 ր.
 28 ր. ր. 29 ր. ր. 30 ր. ր.
 Էջմածին. 33 ր.
 Էրազմու. 15 ր.
 Ըստմու. Ըստմու. 22 ր.
 Ըստմուցի. 21 ր.
 Ըրաւան. 23 ր.
 Թաթեւ. 32 ր.
 Թէոփ. Ս. — 33 ր.
 Թիբա. 25 ր.
 Թիֆլիսի Գրիգ. 8 ր.
 Թոնգրակցի. 11 ր. ր.
 Թովմա Ուղեւորացի. 27 ր.
 — Թովմա Ուղեւոր. 16 ր. ր. 24 ր.
 — Գեմացի. 27 ր.
 — Միթոնիցի. 19 ր. 21 ր.
 Թորոս Երեց. 20 ր.
 — Թոր. 8 ր.
 Թուլայիցի. 11 ր.
 Թուղթ Մրգարու. 9 ր.
 — Գր. Մագիստրոսի. 11 ր.
 Թումա. 20 ր.
 Թուրք. 22 ր. ր.
 Թուրքման. 25 ր.
 Ժամագիրք. 6, 14, 26 ր. 27 ր.
 Ժողովածու. 6, 9, 10, 14, 24, 26, 27 ր. ր. 28 ր.
 Իպրահիմ Սուլթան. 23 ր.
 Իսաւրացի. 25 ր.
 Իսմայէլացի. 25 ր.
 Իսաի. 5 ր. 9 ր. 11 ր.
 Լամբրոնացի. Կ. Ներսէս.
 Լասիւնացի. 26 ր.
 Լեւոն Բ. Մեծ. 25 ր.
 — Գ. 8 ր.
 — Դ. 8 ր.
 — Ե. 29 ր.
 — Զ. 19 ր.
 Լեւ. 8 ր.
 Լիւթեւնէ. 12 ր.
 Լով. Լով. 22 ր.
 Լուկիոս. 14 ր.
 Լուկիոս Պապ. 24 ր.
 Լուրաւ Ս. Պ. Հայագետ. 4 ր. 5 ր. 6, 31 ր. ր.
 Խաղան խան. 8 ր.
 Խըլիկ. 33 ր.
 Խոնտի վանք. 13 ր.
 Խոսրով Անձեւացի. 26 ր.

Խորենացի. Կ. Մովսէս.
 Խորհրդատար. 26 ր.
 Խրանոսայ, Խրանոսայ Գրիգ. 15 ր. 23 ր.
 Խրանոս Գրիգ. 6, 31 ր.
 Կանայեանց Սա. 4 ր.
 Կանանդագիրք. 27 ր.
 Կանոնք աւետարանաց. 7 ր.
 Կանոնն Ննջեցելոց. 9 ր.
 Կարապետ. 32 ր.
 — Ս. — Դ. վանք. 13 ր. ր.
 Կարփեմ. 19 ր.
 Կարպիանոս, Եւսերի — 7 ր.
 Կարո. 13 ր.
 Կեսարիա. 17 ր.
 Կերլա. 33 ր.
 Կիլիկիացի աշխարհ. 29 ր.
 Կիլիկիա. 7 ր. 8 ր.
 Կիւրոս, Կիւրոս. 5 ր. 7 ր.
 Կիրակոս, Կիրակոս. 12 ր. 13 ր.
 Կիւրեղ եպ. 10 ր.
 Կղծի Գր. 11 ր.
 Կոստանդին, Իլիան Պարոն — 8 ր.
 — Գ. կթղկ. 29 ր.
 — Դ. կթղկ. 19 ր.
 — Ե. կթղկ. 15 ր.
 — Պարոն — 29 ր.
 Կոստանդնուց. 8 ր.
 Կոստանդնուպոլիս. 5 ր. 6, 11 ր. 29 ր.
 — Ի Ս. Ժողով. 15 ր.
 Կոստանդնուպոլսեցի. 29 ր.
 Կոսայք. 21 ր.
 Կորին. 27 ր.
 Կորինոս. Մովսէս.
 Կոստայ, անուն կնոջ. 10 ր.
 Կոստ, անուն կնոջ. 10 ր.
 Համբի, Գարո — 14 ր. ր. Ս. Ս.
 Հայտուն. Գր. Հայոց.
 Հայրապետ եպ. Մաշկոսորի. 29 ր.
 Հայք. 25 ր. 27 ր. 33 ր.
 Հատուանք. 27 ր.
 Հարցմանց գիրք. 26 ր.
 Հաւաքու. 27 ր.
 Հեթում. Ս. 8 ր.
 — Բ. ր. Թովհաննէս.
 — Պարոն — Ներսէ. 29 ր.
 Հերացի. Կ. Մովսէս.
 Հեւ. Կ. Հազարապետ. 4 ր. 5 ր. 33 ր.
 Հմայութիւնք. 27 ր.
 Հնազանդեց Ուղեւոր. Կաղմու. 7 ր. 8 ր.
 Հնծացի. Կ. Գրիգոր.
 Հոթին. 23 ր.
 Հունգար. 33 ր.
 Հովհաննէս, Ս. — Ներսէ. 6, 25 ր. — Ժողով. 16 ր.
 Հովհաննէ. 25 ր. 28 ր. 33 ր.
 Հոսմ. 4 ր. 5 ր. 6, 9 ր. 14 ր. 17 ր. 18 ր. 19 ր. 25 ր. ր.
 Հոսմայեցիք, Հոսմայեցիք. 17 ր. 25 ր.
 Հազարանցի. Կ. Սարգիս. 20 ր.
 Հազարանք. 21 ր.
 Հեւնագրութեան գիրք. 26 ր.
 Դադարոս, Դադար. 8 ր. — 5 ր. 32 ր.
 Դափլան Փաշա. 22 ր.
 Դուկանու. Լեւոնաւան, Գլխակարգութիւն, Նախարարութիւն. 7 ր. 8 ր. 14 ր. 24 ր. 32 ր. ր.
 Ճաշից գիրք. 26 ր.
 Ճաւրնոր. 26 ր. ր.
 Ճոն Բարսեղ. 29 ր. ր.
 Ճոնընտիր. 29 ր.
 Դադարոս. Կ. Գրիգոր.
 Դաթիս Կորմիւն. 33 ր.
 Դակեղանի. 25 ր.
 Դահմա, Մեհմէտ Սուլթան. 22 ր. 23 ր.
 Դահմ մարգարէից, Կ. Պանուան Իւրաքանիւրոց.
 Դադարիս, Մահ Մաղաքիայ մրգրէի. 28 ր.
 Դաթիկան. 12 ր.
 Դանազկեր. 13 ր. ր.
 Դանաւ. 23 ր.
 Դանդակունի, Կ. Թովհաննէս.
 Դանիւրեցի. 11 ր. ր. 12 ր.
 Դաշկերացի. 32 ր.

Մաշկաւորի վանք. 29 ր:
 Մաշտոց. Մաշտոց. 26 ր. 1:
 Մատթէի Աւետարան, Գլխակարգութիւնք, Նախագրութիւն. 7 ր. 14 ր. 32 ր. 1:
 Մատթէոս, Մատթէոս տաւրեւի վանք. 10 ր. 11 ր. 20 ր. 1:
 — Ուսուցիչի. 24 ր. 25 ր. 27 ր. 1:
 — Վրդպետ. 27 ր. 1:
 Մարգարէ կաղնիքի վանք. 9 ր. 1:
 Մարիամ Աստուածածին. 16 ր. 1:
 Մարկոսի Աւետարան, Գլխակարգութիւն. 7 ր. 14 ր. 24 ր. 32 ր. 1:
 Մարմաշինայ Ս. Ուսուցիչի. 12 ր. 1:
 Մարտիրոս. 8 ր. 14 ր. 1:
 — Եպո. 4 ր. 5 ր. 6 ր. 14 ր. 1:
 Մարտիրոսի թ. թ. 4 ր. 1:
 Մեկնութիւն. 12 ր. 1:
 Մեկնութիւն. 32 ր. 1:
 — Սարկիս. 4 ր. 5 ր. 6 ր. 11 ր. 14 ր. 1:
 Մեծօփայ Ս. Ուսուցիչի. 5 ր. 6 ր. 15 ր. 19 ր. 20 ր. 21 ր. 1:
 Մեծօփայի տ. թ. 33 ր. 1:
 Մեծօփայ. 8 ր. 1:
 Մեծօփայ. Ս. — 15 ր. 1:
 Մեծօփայ. 14 ր. 1:
 Մեծօփայ. 33 ր. 1:
 Մեծօփայ. 12 ր. 1:
 Մեծօփայ. 3, 4 ր. 5 ր. 1:
 Մեծօփայ. 19 ր. 21 ր. 1:
 Մեծօփայ. Մ. Մ. Մ. 28 ր. 1:
 Մեծօփայ. 30 ր. 31 ր. 1:
 — Գ. 10 ր. 17 ր. 1:
 — Զեքի. 27 ր. 1:
 — Սկիւն. 27 ր. 1:
 Մեծօփայ. վանքի. 7 ր. 33 ր. 1:
 Մեծօփայ. Մ. Մ. Մ. 5 ր. 15 ր. 19 ր. 21 ր. 1:
 — Վրդպետ. 4 ր. 5 ր. 6 ր. 15 ր. 19 ր. 1:
 Մեծօփայ. կաղնիք. 9 ր. 1:
 Մեծօփայ. Մ. Մ. 5 ր. 13 ր. 1:
 Մեծօփայ. 10 ր. 1:
 — Խորհրդի. 6 ր. 25 ր. 27 ր. 28 ր. 1:
 — Մ. 13 ր. 31 ր. 1:
 Մեծօփայ. Ս. Ս. 4 ր. 1:
 Մեծօփայ. Մ. Մ. Մ. 22 ր. 23 ր. 1:
 Մեծօփայ. 25 ր. 1:
 Մեծօփայ. Մ. Մ. Մ. 22 ր. 23 ր. 1:
 Մեծօփայ. Մ. Մ. Մ. 14 ր. 1:
 Մ. 29 ր. 1:
 Մեծօփայ. Ս. — 15 ր. 19 ր. 20 ր. 1:
 — Ս. — Մ. 33 ր. 1:
 — Ս. կ. 8 ր. 1:
 Մեծօփայ. 26 ր. 27 ր. 1:
 Մ. 28 ր. 1:
 Մեծօփայ. 32 ր. 1:
 Մեծօփայ. Մ. Մ. Մ. 28 ր. 1:
 Մեծօփայ. Ս. — վանք. 33 ր. 1:
 Մեծօփայ. (Հեթում. Բ) 8 ր. 1:
 — 8. — Ս. 15 ր. 1:
 — Ս. 5 ր. 6 ր. 7 ր. 8 ր. 1:
 — Ս. 12 ր. 1:
 — Ս. 14 ր. 24 ր. 32 ր. 33 ր. 1:
 — Մ. 18 ր. 1:
 — Ս. 9 ր. 27 ր. 1:
 — Եպո. 4 ր. 5 ր. 6 ր. 23 ր. 24 ր. 1:
 — կ. 27 ր. 1:
 — Ս. 9 ր. 1:
 — Մ. 15 ր. 23 ր. 1:
 — Ս. 5 ր. 6 ր. 9 ր. 1:
 — Ս. 10 ր. 15 ր. 17 ր. 18 ր. 1:
 — Ս. 26 ր. 27 ր. 1:
 — Ս. 26 ր. 1:
 — Ս. 16 ր. 28 ր. 1:
 — Ս. 5 ր. 15 ր. 19 ր. 20 ր. 1:
 — Ս. 27 ր. 1:
 — Ս. 26 ր. 1:
 Մեծօփայ. Մ. Մ. Մ. 28 ր. 1:
 Մեծօփայ. Մ. Մ. Մ. 23 ր. 1:
 — Ս. 25 ր. 1:

Մեծօփայ. Մ. Մ. Մ. 28 ր. 1:
 Մեծօփայ. 13 ր. 1:
 Մեծօփայ. 11 ր. 1:
 Մեծօփայ. 33 ր. 1:
 Մեծօփայ. Մ. Մ. Մ. 19 ր. 1:
 Մեծօփայ. Մ. Մ. Մ. 28 ր. 1:
 Մեծօփայ. Մ. Մ. Մ. 16 ր. 24 ր. 26 ր. 1:
 — Ս. 5 ր. 6 ր. 15 ր. 19 ր. 20 ր. 1:
 — Ս. 24 ր. 1:
 — Ս. 29 ր. 1:
 — Ս. 17 ր. 23 ր. 1:
 Մեծօփայ. 13 ր. 1:
 Մեծօփայ. Ս. Մ. Մ. 14 ր. 1:
 Մեծօփայ. Մ. Մ. Մ. 9 ր. 1:
 Մեծօփայ. Մ. Մ. Մ. 8 ր. 1:
 Մեծօփայ. 20 ր. 1:
 Մեծօփայ. 12 ր. 1:
 Մեծօփայ. 6 ր. 26 ր. 32 ր. 33 ր. 1:
 Մեծօփայ. Մ. Մ. Մ. 9 ր. 1:
 Մեծօփայ. Մ. Մ. Մ. 29 ր. 1:
 Մեծօփայ. Մ. Մ. Մ. 19 ր. 1:
 Մեծօփայ. Մ. Մ. Մ. 13 ր. 1:
 Մեծօփայ. Մ. Մ. Մ. 22 ր. 23 ր. 1:
 Մեծօփայ. Մ. Մ. Մ. 28 ր. 1:
 Մեծօփայ. Մ. Մ. Մ. 27 ր. 1:
 Մեծօփայ. Մ. Մ. Մ. 17 ր. 1:
 Մեծօփայ. 25 ր. 1:
 Մեծօփայ. Մ. Մ. Մ. 20 ր. 1:
 Մեծօփայ. Մ. Մ. Մ. 14 ր. 1:
 Մեծօփայ. 11 ր. 1:
 Մեծօփայ. 25 ր. 1:
 Մեծօփայ. 13 ր. 1:
 Մեծօփայ. Մ. Մ. Մ. 14 ր. 1:
 Մեծօփայ. 23 ր. 1:
 Մեծօփայ. Մ. Մ. Մ. 22 ր. 1:
 Մեծօփայ. 8 ր. 1:
 Մեծօփայ. 6 ր. 14 ր. 26 ր. 27 ր. 1:
 Մեծօփայ. 27 ր. 1:
 Մեծօփայ. 12 ր. 1:
 Մեծօփայ. Մ. Մ. Մ. 14 ր. 15 ր. 1:
 Մեծօփայ. 33 ր. 1:
 Մեծօփայ. 12 ր. 1:
 Մեծօփայ. 19 ր. 33 ր. 1:
 — Ս. — Մ. 16 ր. 1:
 — Եպո. Ս. 28 ր. 1:
 — կ. 11 ր. 12 ր. 13 ր. 1:
 Մեծօփայ. 3 ր. 1:
 Մեծօփայ. 27 ր. 1:
 Մեծօփայ. 27 ր. 1:
 Մեծօփայ. 12 ր. 1:
 Մեծօփայ. 33 ր. 1:
 Մեծօփայ. 12 ր. 1:
 Մեծօփայ. 33 ր. 1:
 Մեծօփայ. 21 ր. 1:
 Մեծօփայ. 19 ր. 1:
 Մեծօփայ. 25 ր. 1:
 Մեծօփայ. Մ. Մ. Մ. 15 ր. 1:
 — Մ. 28 ր. 1:
 — Մ. 32 ր. 33 ր. 1:
 Մեծօփայ. 6 ր. 21 ր. 26 ր. 1:
 Մեծօփայ. 13 ր. 1:
 — Մ. 27 ր. 28 ր. 1:
 Մեծօփայ. Մ. Մ. Մ. 5 ր. 6 ր. 10 ր. 11 ր. 1:
 Մեծօփայ. Մ. Մ. Մ. 12 ր. 1:
 Մեծօփայ. 13 ր. 15 ր. 19 ր. 20 ր. 1:
 — Ս. — կ. 32 ր. 1:
 — Մ. 5 ր. 15 ր. 20 ր. 1:

Սարգիս Շալվե. 20 ա. բ.
 — զրդպա. 12 ա. բ. 13 ա. բ.
 — քհն. 8 բ.
 Սարկաւազ ա. Յովհաննէս:
 Սեբաստիա. 13 ա.
 Սեւեֆիւս, Սեւեֆի. 25 ա.
 Սեյիմ Սալթան. 22 բ.
 Սեւանայ Ս. Ուխտ. 13 ա.
 Սիկհարդ. 8 բ. Յովանիմ. 5 բ. 24 բ.
 Սիսիանոս զրդպա. 28 բ.
 Սիւնիք. 21 ա. 28 ա.
 Սկեւապի ա. Միխիմար:
 Սմբատ. 11 բ.
 — իշխան Պարոն — 5 բ. 7 ա. 8 ա.
 Սոսթենէս. 12 բ.
 Սուլէյման Սուլթան. 22 բ.
 Սուրս գիւղ. 5 ա. 6, 33 ա. բ.
 Սոփոնիա, Մահ Սոփոնիայ մրդերէ. 28 բ.
 Ստեփաննոս, Ստեփաննոս Ս.— Նախազկայ. 33 ա.
 — Մարտիկ. 13 բ.
 — Կարգ. Սիւնեաց. 27 բ.
 Վահրամ որդի պարսն Սպեւտի. 8 բ.
 — Հորեղբայր Գր. Մարտիրոսի. 12 ա.
 — Վէստ, որդի Գր. Մարտիրոսի. 12 բ.
 Վանայ ծով. 20 բ. 33 բ.
 Վանան. անուն կնոջ. 10 բ.
 Վասակ. 8 բ.
 — Հայր Գր. Մարտիրոսի. 11 բ.
 Վասիլ, Բարսեղ. ծաղկող. 5 ա. 7 ա. 8 ա. բ.
 Վասպուրական. 11 ա.
 Վարազայ Ս. Ուխտ. 13 բ.
 Վարդ. 10 բ. 11 բ.
 Վարդան, Գրիգ. ստացիւ. 5 ա. 6, 15 ա. 33 ա. բ.
 — Կար. 17 բ.
 — զրդպա. 9 ա. 18 բ. — Վասկ. 27 բ. — Զատապոլու-
 թի. 26 բ.
 — պամպիր. 24 բ. 29 բ.
 — Ռաբի. 20 ա.
 Վարչա. 5 ա. 6, 21 ա. 22 ա.
 Վենետիկ. 4 բ. 6, 25 ա. բ. 28 ա. 32 ա.

Վէստ Վահրամ. 12 բ.
 Վիեննա. 7 ա. 11 բ. 27 բ. 33 բ.
 Վիտանշդատ, Վիտապատ ա. Սրբորոս —
 Վիրք. 9 ա.
 Յաթեւապի ա. Գրիգոր:
 Յաղք. 27 բ.
 Յանիկ. 22 ա.
 Յանցիկ. 22 ա.
 Յարեցոյց. 9 բ.
 Յարսն. 25 ա. բ.
 Յարսն. 11 ա. 13 ա.
 Յարսնեցի ա. Պողոս:
 Յելեփա. Յելեփա. 13 բ.
 Յէր-Յոհաննէսեան Գեորգ. 5 բ. 6, 29 ա.
 Յիրու. 12 բ.
 Յնորինական տեղիք. 9 բ.
 Յուսար Գրիգորեան. 9 ա.
 Յուն Հայոց. 10 ա. 11 ա. բ.
 Յրաքանապի. 12 բ.
 Յրդա. 8 բ.
 Յիւսի. 9 բ.
 Յովարադիրք. 27 ա.
 Յունպատմա. 26 բ.
 Յունցոյց. 26 բ.
 Փայտակարան. 9 բ.
 Փարիզ. Փարէզ. 6, 25 ա. բ. 26 ա. 27 բ.
 Փիլիպուպոլիս. 25 ա.
 Փիլարիք. 25 ա.
 Փոնոս. 12 բ.
 Փոսգէլ. 14 բ.
 Քաղրմը, Էրնէստ. 4 ա. 5 բ. 6, 24 ա. 25 բ. 28 ա. բ. 30 ա. բ.
 Քերականութիւն. 27 ա.
 Քարաթեանց Ն. 21 բ.
 Օգոստոս, Ոգոստոս. 10 բ.
 Օնեցի ա. Յովհաննէս:
 Օսմանցիք. 27 ա.
 Փիրենցա. 6.
 Փռանդ. 25 բ.
 Փռանկապ ալիարհ. 11 ա.

ՈՒՂՂԵԼԻՔ ԵՒ ՅԱՒԵԼԻՒՔ

Ըջ	Տող			
9 ա	38	Յրդա. 1890	կարդա՛	Յրդա. 1891
11 բ	22	1890	..	1891
19 բ	25	ոտանաւոր	յաւել՛	հնագոյն
21 ա	18	թանազ	կարդա՛	թանազ
21 բ	8	յաւել՛	Ս. յանապրոյս զրդպէն օրի-	
			նակոսած է Վիեննայի կայսր. մտգրնի.	
			թ. 9 ձեռագիրն: Հմտ. Մայր յուցակ	

Ըջ	Տող			
		Հայ. ձեռագրի. Հար. Վ. Յեար Վ. 1891.		
		էջ 13—15, Յիշատակագրութիւնը 6:		
		Յայտնի է ուրեմն որ ձեռագիրն Վ. Պոլ-		
		սոյ վրայէն Հռոմ է անցած:		
30 ա	19	Բառերու	կարդա՛	Բառերու
32 ա	35	1868	..	1879

Die Wiener Mechitharisten-Congregation hat begonnen, einen gross-angelegten, ausführlichen Catalog aller bekannten armenischen Handschriften-Sammlungen im Oriente und in Europa nach und nach zu veröffentlichen. Das erste Heft des ersten Bandes (Österreich), welches schon erschienen ist, umfasst die arm. Handschriften der K. K. Hofbibliothek zu Wien, und gibt einen vollständigen Begriff von der Abfassungsweise des obenerwähnten Cataloges. Einige Hefte bilden zusammen einen Band, und zwar wird die Ländereintheilung soweit es thunlich ist, eingehalten.

Der Catalog ist in neu-armenischer Sprache verfasst; jedes Heft aber erscheint mit einer Beilage, d. h. mit einer kurzgefassten Beschreibung der betreffenden Handschriften in einer europäischen Sprache.

Proben von Schriften, Randverzierungen, Arabesken und Figuren-Illustrationen der Handschriften werden am Schlusse eines jeden Bandes beigegeben.

Jetzt erscheint das erste Heft des zweiten Bandes (Deutschland), die arm. Handschriften der Königl. Hof- und Staatsbibliothek zu München enthaltend. Dann folgt ein drittes Heft über die arm. Handschriften in den verschiedenen Instituten von Petersburg. Diesen Theil besorgt Professor N. Marr, Prof. der arm. Sprache und Literatur an der Universität zu St. Petersburg. Einen anderen, alle in Gross-Britanien vorhandenen Handschriften umfassenden Theil, hat der bekannte arm. Handschriftenkenner Dr. S. Baronian in Manchester, und den Catalog der in Rom befindlichen Handschriften hat Dr. Johann Miskdjian, Prof. der arm. Sprache und Literatur in der Propaganda, übernommen. Nach Aufzählung dieser actuell thätigen Mitarbeiter theilen wir gleichfalls mit, dass wir uns alle Mühe geben, zur vollständigen Verwirklichung unseres Vorhabens immer neue Kräfte heranzuziehen.

Indem wir das Werk einer geneigten Aufmerksamkeit der interessirten Kreise anempfehlen, bitten wir, das Vorhandensein einzelner oder mehrerer arm. Handschriften, namentlich in wenig bekannten Sammlungen, uns gütigst anzeigen zu wollen.

Mechitharisten-Congregation in Wien.

ՄԱՅՐ ՅՈՒՅԱԿ
ՀԱՅԵՐԷՆ ԶԵՊԵԳՐԵՅ

ՀՐԱՏԱՐԱԿԵԱԼ

Ի ՄԻԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵՆԷ

ՀԱՅՈՐ Բ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ

ՏԵՏՐ Ը

ՅՈՒՅԱԿ ՀԱՅԵՐԷՆ ԶԵՊԱԴՐԱՅ
ԱՐՔՈՒՆԻ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻՆ Ի ՄԻԼԵՆԲԵՐԴ

HAUPT-CATALOG
DER
ARMENISCHEN HANDSCHRIFTEN

HERAUSGEGEBEN VON DER
WIENER MECHITHARISTEN-CONGREGATION.

BAND II.
DIE ARMENISCHEN HANDSCHRIFTEN IN DEUTSCHLAND.

HEFT I.

CATALOG DER ARMENISCHEN HANDSCHRIFTEN
IN DER K. HOF- UND STAATSBIBLIOTHEK ZU MUENCHEN.

ՄԱՅՐ ՅՈՒՅԱԿ
ՀԱՅԵՐԷՆ ԶԵՌԱԳՐԱՅ

ՀՐԱՏԱՐԱԿԱԼ

Ի ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵՆԷ

ՀԱՅՈՐ Բ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ

ՏԵՏՐ Ը

ՅՈՒՅԱԿ ՀԱՅԵՐԷՆ ԶԵՌԱԳՐԱՅ
ԱՐԺՈՒՆԻ ՄԱՏԵՆԱԳԱՐԱՆԻՆ Ի ՄԻՆԵՍԷՆ

HAUPT-CATALOG
DER
ARMENISCHEN HANDSCHRIFTEN

HERAUSGEGEBEN VON DER
WIENER MECHITHARISTEN-CONGREGATION.

BAND II.

DIE ARMENISCHEN HANDSCHRIFTEN IN DEUTSCHLAND.

HEFT I.

CATALOG DER ARMENISCHEN HANDSCHRIFTEN
IN DER K. HOF- UND STAATSBIBLIOTHEK ZU MUENCHEN.

[illegible]

**Printed
in USA**

Gaylord
GAYLAMOUNT®
PAMPHLET BINDER
Syracuse, N.Y.
Stockton, Calif.

COLUMBIA UNIVERSITY
0023873

Z
6605
.A7
M4
v.2

06845142

MAR. 3 1976
JAN 2 1976
Digitized by Google

21.

ԱՌԵՏԱՐԱՆ

Cod. Arm. XXI. — ԺԵ ԴԱՐ:

ԹՈՒՂԹԸ 285. էջ 560: — ՄեծՈւթիկն 22×15 սմ.: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ 14×9.5 սմ., ի սկզբան կարմիր գծով բաժանեալ, յետոյ զանց առնուած. 14×4: — ՏՈՂԸ 20: — Նիւթ թուղթ հաստ ամուր եւ փայլուն: — ԿԱԶՄ փայտեայ կաշեկազմ հին, պարզ: — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ մաքուր, մանրանկարք տեղ տեղ վնասուած օտար ձեռքերէ տեղ տեղ գրուած իւր յաճախ: — ԳԻՐ ՄԵԾ քոլորզիւր բաւական մաքուր: — ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴ 200 հատ, մեծադիր, թեթեւ ներկուած: — ԽՈՐԱՆԱԶԱՐԴԹ ԹՂ. 1ք, 2ք, 3ա, 4ք, 5ա, 6ա, այս է՝ վեց խորան կանոններու կամ համարաբար համար, որոնք սակայն չեն գրուած: ԹՂ. 8ա ոսկեգոծ, ԹՂ. 84ա տղնի եւ եւրոպական ոճով, ինչպէս նաեւ եզրագարդը. եւ ամբողջ թուղթն յետոյ ուրիշէ ծաղկուած եւ գրուած: ԹՂ. 137ա, ԹՂ. 220ա, գեղեցիկ, ոսկուով: — ՊԱՏԿԵՐ 7ք Մատթէոս, 83ք Մարկոս, ԹՂ. 136ք Ղուկաս ուրիշէ նկարուած, անշուք եւ ԹՂ. 219ք Յովհաննէս, գեղեցիկ, ոսկեգոծ, բայց տեղ տեղ եղծեալ: — ԴԱՏԱՐԿ 1ա, 2ա, 3ք, 4ա, 5ք, 6ք, 7ա, 182ք, 186ա, 219ա: — ԺԱՄԱՆԱԿ, ԳՐԻՉ եւ ՏԵՂԻ անծանօթ. կ'երեւայ ԺՅ դարէն: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆԸ Կողմն վրայ կապուած է թուղթ մը, եւ ինչպէս գրաւեստն ըսաւ՝ ի Հ. Ղ. Ալիշանէ. Les quatre Evangelistes, sans aucune date, c'est de la meilleur époque de 1400 à 1500. La date de main inconnue n'appartient pas à l'Evangile. C'est l'époque en laquelle un certain Lazare en a fait présent à l'Eglise de St. Serges. Բեղերմանի շինած ցուցակին՝ գրատան օրինակին մէջ, ինչպէս նաեւ գրատան ժամանակագրական ցուցակին մէջ նշանակուած է, թէ սոյն Աւետարանը գնուած է Վենետիկէն 1866ին 50 Փրանքի:

Մատենան է Ա-Երբորն, յորում կան՝

1. ԹՂ. 1ք—6ա Կանոնը միայն նկարուած, բայց գրուած չէ:

2. ԹՂ. 8ա—82ա Աւետարան ըստ Մատթէոսի:

3. ԹՂ. 84ա—135ք Աւետարան ըստ Մարկոսի:

4. ԹՂ. 137ա—218ք Աւետարան ըստ Ղուկասի:

5. ԹՂ. 220ա—283ա Աւետարան ըստ Յովհաննէսի:

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ 1. ԹՂ. 1ք. ազգայնութիւն «Ի քրիստոսի ծառայ աստուծոյ թաթէոսի որդի մէլքեան ծնունդն երկու ՌՃԼԲ ի ամառն վարդապետի կիսկամառ ըստեմենի»:

2. ԹՂ. 2ք. միւս մէկ ազգաւ «Էս մաշկերացի տի. բացու կարդեալի եղբոր որդի տիրացու առաքելը գրեցի այս գիրք եւ վար կարդայ մեր նշնջեցիպէս յիշատակայ յիշեալ լիցիք առաջի անմահ գաւթի աստուծոյ»:

3. ԹՂ. 135ք. Խառնարկ «Ոհ մաշկերացի տի»:

4. ԹՂ. 283ա նոյն գրիչ «Ո տայր ինձ թերեւս արժանաւորիլ զի լինիցի հարցդ իմաց պատուականա-գունից եւ եղբարցդ մարբանդից մտքը միայն անցու-ցանել ոակո ներման յոգնագիտի սխալանաց գծագրողի զաղբերս կենաց քառավտակին ի բղիւղէն զառ. ու-րիշ գրիչ մը տակը՝ «աղա թւին ՌՃ»:

5. ԹՂ. 284ա. ազգաւ մը գրի փորձեր. յետոյ՝ «Եղաւակ է աս ուրբ աւետարան գէշին. թվին ՌՃԿԱ ամին»:

6. ԹՂ. 284ք. նոր գրիչ կարմիր բլրագիր. «Այս է որ գրեմ ուրբ աւետարանս յահաւ թվ ՌՃԼ ի թեկեաների իւ. Էստեմառ տէր Ղազարիս վայելում տէր Ղազարի ի դաւառ ուրբ Սարգիսի»:

Զայս յետոյ ուրիշ ազգաւ մը երկու անգամ օրի-նակած է նոյն տեղ:

1 (22).

ՇԱՐԱԿՆՈՑ

ՁԵԳ. ԿՈԹԸՅԱԿ ՀԷ՝ ՀԵՊԱՐԱՎԱՆԱԿ. ՌՃԺԱ=1662

ԹՈՒՂԹԸ 367. էջ 717: — ՄեծՈւթիկն 13.6×9.5 սմ.: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ 9.5×5.8 սմ.: — Նիւթ թուղթ գորշ: — ԳԻՐ քոլորզիւր կանոնաւոր: — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ մաքուր: — ԿԱԶՄ հին կաշեկազմ հարուստ կիտուածովք. (կազմի մասին տես վարն ի վերջոյ դրուած տեղեկութիւնը.) ներքին կողմը հին լաթ եւ սկիզբն ու վերջն մէջ մէկ մագաղաթ պահպանակ. որոնցմէ առաջ-նոյն վրայ կայ «գրչափորդ»:

— ՍԿԶԲՆԱԳԻՐԸ երկնա-գոյն եւ ոսկի: — ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴ 83 հատ, երկնա-

գոյն գեղեցիկ: — ԽՈՐԱՆԱԶԱՐԴ ԹՂ. 5ա, 14ա, 59ա, 112ա, 139ա, 210ա, 226ա, 235ա, 249ք, 290ա, 311ա, 339ա: — ՊԱՏԿԵՐԸ ԹՂ. 4ք Կին մի եւ. այդ ծերունի (Յովակիմ եւ Աննա). տակը գրուած «Զտառապետ վա-նեցի սահակ ծաղկողս յիշեալ եւ աստուած»:

ԹՂ. 116ք Մուսն Բրիստոսի ի վերայ իւրոյ յնրոսաղէմ: ԹՂ. 137ք Կանայք ի գերեզմանի: ԹՂ. 209ք Պննտեկոստէ, Առա-քեալք ի վերնատան: ԹՂ. 242ք Այլակերպութիւն: Ա-սոնցմէ զատ լուսանցից վրայ կայ 17 պատկեր որոնք կը

Ներկայացնեն՝ Աւետում, Ս. Թէոդոս Թագաւոր, Ս. Յակ. Մծքնայ, Դաւիթ մարգարէ, Ս. Ստեփանոս, Ս. Պետրոս եւ Ս. Պաւլոս, Ս. Յովհ. Աւետարանիչ, Ս. Գր. Լուսաւորիչ (յունագգեստ), Ս. Հովսիսիմէ, Ս. Նանապետ, Տէրունական պատկերներ են: — ԺԱՄԱՆԱԿ ՌԾԺԱ — 1662: — ԳՐԻԶ Վարդան: — ԺԱՂԱՌՂ Սահակ Վանսեցի: — ՏԵՂԻ Երկիր Մոկաց «ի գեօղս որ կոչի Սուրս»: — ՏԷՐ Մեսրոպ (եպիսկոպոս): — ՅԻՇԱՏԱԿԱՆ ԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ. 360 ք—363 ք, 364 ք:

Մատենան և Շարժում, որ կը սկսի ի Ծնունդէն Սրբոյ Կուսին. «Երգեցէք որդիք Սինի...»
 ՅԻՇԱՏԱԿԱՆ ԳՐՈՒԹԻՒՆՔ 1. ԹՂ. 360 ք—363 ք. ոտանաւոր, զոր այստեղ կը համառօտենք:

Փառք
 Արդ աղայեմ զամենեանդ
 զմանկունքդ որ եւր ունիք ուսման
 զի միշտ վառիք յուսով նորայն
 փառաւորել զտէրն յաւիտեան:
 Այս մատենին աստուածաբան
 զանազանեալ ականքս որ կան
 տէր Միւրաւ այր պատուական
 ետ գրծագրել զսա զանազան
 վարիւք փայլեալ հրեշտակական:

Չի եւ շարեացքս աւթարան
 եւ ի բարեաց գործոցս ունայն
 վարդաւ հոգ ու անարժան
 կատարեցի զնորին հրաման:

Ի թվականին Ռ. աման
 ճ եւ ԺԱ ԹԻԱ ընդ նմայն
 աւարտեցաւ սա ի լըմայն:
 Որք հանդիպիք սմա տեսնան
 կամ վայելցէք յայս բուրառտան
 յիշման առնէք զմեզ արժան
 ՂԷՐԳՆՆ գրիչս հոգս ւանպիտան:

Եւ արդ գրեցաւ եղանակաւոր տառ . . . ի լաւ
 եւ յընտիր յորինակէ որ է Եւսի կոչեցեալ ձեռամբ յոգ-
 նամեղ եւ անիմաստ վարդան գրիչ շնորհիւ տեսան
 սկսայ եւ ողորմութեամբ նորին աւարտեցի ի թվակա-
 նին Հայոց ՌՃ եւ ԺԱ յերկիրս Մոկաց ի գեօղս որ
 կոչի Սուրս ընդ հովանեաւ սուրբ յովանեան եւ սուրբ
 գէորգաւ զօրավարին. ի դառն եւ ի նեղ ժամանակին

յորում նեղիմք ի հարկապահանջութենէ անօրինաց զի
 եւս քան զեւս աստուկանայ բռնութիւն եւ նեղութիւն ի
 վերայ աշխարհին Հայոց վասն ծովացեալ մեղաց մեռոց:
 2. ԹՂ. 364 ք կայ երգ մը՝ «Երգում գաս յա-
 բեւելից...»: Յետոյ կը գրէ՝ «Այս երգս ուրիշ տեղաց
 գրեցի»:

Մոկաց երկիրն վանայ ծովուն հարաւային
 կողմէ: Այս ձեռագիրն ճշդիւ այն տեղ եւ այն
 անձանց գործակցութեամբ գրուած է, ուր եւ
 որոնց ձեռք գրուած է Էջմիածնի մատենադա-
 րանի Թ. 2463 ձեռագիրն, որուն վրայ տեղե-
 կութիւն տուաւ Միաբան՝ Էջմիածնի Աւետ-
 թերթին մէջ (1891, Թ. 3, էջ 147—155): Էջ-
 միածնի ձեռագիրը գրուած է 1672 ին (մեր այս
 ձեռագրէն 10 տարի ետքը)՝ «ի սուրբ ուխտս
 Թովհանու Մկրտիչ... որ մականուամբ Ամբգո-
 լա վանք ասի», որոյ անծանօթ տեղը մեր ձեռա-
 գիրը կը մասնաւորէ բնելով՝ «յերկիրս Մոկաց ի
 գեօղս որ կոչի Սուրս ընդ հովանեաւ սուրբ յո-
 վանեան եւ սուրբ գէորգաւ զօրավարին»: Մեր
 ձեռագիրն գրիչն է «յոգնամեղ եւ անիմաստ
 վարդան» որ Էջմիածնի ձեռագիրն գրութեան
 ժամանակ կ'երեւի արդէն առաջնորդ եղած՝ Բա-
 ժիշեցի «վարդան քաջ եւ որբասէր վարդապետ»
 անունանւելով: Էջմիածնի ձեռագիրն ծաղկողն է
 նոյն Սահակը, որ այս տեղ ալ անմիջապէս ա-
 ռաջին պատկերին տակ կը նշանակէ՝ «Երեւայ զի
 տէր իմ եւ ստեղծող, զվանեցի Սահակ ծաղկողն»:

Մեր այս ձեռագիրն կողմն վրայ Հունգարաց
 Մաթիաս Կորվինոս Թագաւորին († 1490) գի-
 նանշանը կայ հետեւեալ արձանագրութեամբ՝ D.
 Math. D. G. Hung. Reg (Divi Mathias Dei Gratia
 Hungariae Regis): Այս գինանշանը վրան գորշ-
 մելով Հէս հնագործական, կամ ինչպէս ինք
 հնագործական կ'ըսէ՝ Պրեշլաւ քաղաքն ամբողջի
 մը ժամանակ այս գինանշանով ձեռագիրը գտնե-
 լով՝ շատ բարձր գնով կ'ըսէ, եւ 1888 ին կա-
 ռաջարկէ Պուտաբըշի Nemzet Museumին 5.000
 Ֆլորինի: Նոյն Թանգարանի գրապետներէն Csont-
 tosi János ձեռագիրն հետն առած վիեննա կու-
 դայ, եւ Միխիթարեանց քով մանրամասն տեղե-
 կութիւն առնելէ ետեւ՝ «Magyar-könyv-szemle»
 (I—IV) Թերթին մէջ ընդարձակ յօդուածով մը
 հրապարակ կը հանէ խաբէութիւնը: Այս յո-
 դուածն ամբողջ ձեռագիրն երկու կողերուն զնկա-
 տիպ պատկերովը վերստին տպագրեց Կերլայի հուն-
 գարերէն «Armenia» լրագիրն (1889, Թ. 9—12):

՝ Պուտաբըշի Nemzet Museumը կը լանայ Կոր-
 վինոս Թագաւորին ձեռագրաց ժողովածոյքն, որ Յաճկաց
 տիրապետութեան ժամանակ ցրուած էր, վերստին հաւա-
 քել, եւ այս պատճառաւ Կորվինոսի գրատնէն հեռացած ձե-
 ռագիրները շատ բարձր գին ունին:

(ԱՐԱՐԱԿԱՆ ԹՈՒՆԿԱՆՔ ԷԶԵՐԸ ԿԸ ՑՈՒՑԸՆԵՆ, ՆՇԱՆԱԳԻՐՔ՝ ՍԻՆՆԵՐԸ)
(ԱՆՈՒՄԱՐՈՑ ՆԱԿԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՄԵՐՈՒՄ ԽԱՏԱԳՐԱՅ Է:)

Արխանտէւ. 12 ա :
Արծրունիք. 28 ա :
Արշակունի. 11 ր :
Աւագարան. 29 ր :
Աւետարան. 6, 7, 26 ա, 32 :
Աւշին թգր. 29 ր :
— Գարան —. 29 ր :
— Աիր—Պայլունց. 5 ր. 7 ա. 8 ա, ր :
Աքիւղէս. 13 ա :
Բակուր. 8 ա :
Բաղինցի. 33 ր :
Բառարան. 6, 27 ր. 29, 30 :
Բառիւ. Բասիլեոս ա. Բարսեղ :
Բարուախոս. 27 ա :
Բարսեղ. Բառիւ. Բասիլեոս, Ս.—. 12 ա. 13 ա. 16 ր. 17 ա, ր :
— Ս.— եկեղեցի. 5 ր. 7 ա. 8 ր :
— ա. Վառիւ :
— զբգպտ. 29 ա :
Բաւարդան. 12 ր :
Բաւարիա ա. Պաւարիա :
Բեղերման 6. 5 ր. 23 ր. 32 ա :
Բժշկարան. 27 ա :
Բիզա. 11 ր :
Բիւռոս. 12 ր :
Բլին. 12 ա :
Գաղիկ. 12 ա, ր. 13 ա :
Գառնից. 22 ա. 23 ա :
Գանձարան. 26 ա :
Գառնեցի ա. Յովհաննէս :
Գեմարդի ա. Քովմաս :
Գէշ. 32 ր :
Գէորգ. Ս.— Վաշք. 33 ր :
— ա. Յէր—Յովհաննիսեան :
Գէորգ զբգպտ. 13 ա :
Գիմա. 27 ա :
Գիււ. կթղկա. 13 ա :
Գոշ ա. Սխիթար :
Գործք Աւարակց. 26 ա :
Գուլիելմոս. 13 ր :
Գունդուստապլ. 29 ր :
Գուներոյ Ս. Ուխտ. 4 ա. 6, 7 ա, 8 ա, ր :
Գրադով. 22 ա :
Գրիգոր. 8 ր. Ս.—. 10 ա :
— Ս.— Լուսաւորիշ. 9 ա. 14 ր. 15 ա. 16 ա. 17 ր. 21 ր. 26 ր. 27 ր. 33 ա :
— Գ. կթղկա. 17 ա :
— Գ. կթղկա. 24 ր. 25 ա :
— Է. կթղկա. 8 ր :
— Եպս. 24 ր :
— Եպս. Մովսէս. 13 ա :
— կրօնաւոր 13 ա, ր :
— Հնծացի. 12 ր. 18 ր :
— Սագիստորոսի թուղթ. 6, 11—14, — ի փիւռոփայի Ներբրողեան ի Ս. Խաչն. 13 ր. Նորին Ձեռնհոգի խաչին. 13 ր :
— Ժայնակեաց, Գրիշ 5 ա, ր. 6, 10 ա, ր. 11 ա, ր :

Գրիգոր Նազիանզացի. 26 ր.
 — Նարեկացի. 17 ր. 27 ր.
 — Բանկերի. 4 ր. 5 ր. 6 ր. 21 ր. 22 ր. ր.
 — Վրդպետ. 28 ր.
 — Տաթևացի. 26 ր.
 Գրիգորիոս. 20 ր.
 Դանիել. Մահ Դանիելի մրգրեի. 28 ր.
 — Երաժիշտ. 12 ր.
 Դատաստանագիրք. 27 ր.
 Դաւիթ Անյաղթ. 27 ր. ր.
 — մրգրե. 15 ր. 17 ր. 22 ր. 33 ր.
 Դպրավանդ. 29 ր.
 Դրազրկեցի. 29 ր.
 Եզրկատո. 8 ր.
 Եզրկիւն. Մահ Եզրկիւնի մրգրեի. 28 ր.
 Եզրկացի տ. Եզրկացի տ. Պաշտաման. Պաշտաման.
 Եղիշէ. 27 ր.
 Եղիշէ. Եղիշէ եպո. 12 ր.
 Եպիսկոպոս միայնակեաց. 10 ր.
 Եսայի. Մահ Եսայի մրգրեի. 28 ր.
 Եսայի. 12 ր.
 Երգարան. 26 ր.
 Երեմիա. Մահ Երեմիայ մրգրեի. 13 ր. 28 ր.
 Երեմիա. 21 ր.
 Երեմիա. 9 ր. 25 ր. 32 ր.
 Երեմիա. Երեմիա. Երեմիա. 7 ր.
 Երեմիա. 9 ր.
 Երեմիա. 10 ր. 11 ր.
 — եպո. Բիւր. 12 ր.
 Զաքարիա. Մահ Զաքարիայ մրգրեի. 28 ր.
 — Կիւր. 28 ր.
 — Զաքարիա. Կիւր. 5 ր. 15 ր. 19 ր. 20 ր. ր.
 Զաքարիա. Եզր. 4 ր. 5 ր. 6 ր. 24 ր. 25 ր. 26 ր. 27 ր.
 28 ր. ր. 29 ր. ր. 30 ր. ր.
 Էջմիածին. 33 ր.
 Էջմիածին. 15 ր.
 Ըստման. Ըստման. 22 ր.
 Ըստման. 21 ր.
 Ըստման. 23 ր.
 Թաթևացի. 32 ր.
 Թեոփիլ. Ս. — 33 ր.
 Թեոփիլ. 25 ր.
 Թեոփիլ. 8 ր.
 Թեոփիլ. 11 ր. ր.
 Թեոփիլ. Ըստման. 27 ր.
 — Թեոփիլ. Ըստման. 16 ր. ր. 24 ր.
 — Գեորգի. 27 ր.
 — Մեծոփեցի. 19 ր. 21 ր.
 Թեոփիլ. 20 ր.
 — Թեոփիլ. 8 ր.
 Թեոփիլ. 11 ր.
 Թեոփիլ. Ըստման. 9 ր.
 — Գր. Մագիստրոս. 11 ր.
 Թեոփիլ. 20 ր.
 Թեոփիլ. 22 ր. ր.
 Թեոփիլ. 25 ր.
 Դատմագիրք. 6 ր. 14 ր. 26 ր. 27 ր.
 Դատմագիրք. 6 ր. 9 ր. 10 ր. 14 ր. 24 ր. 26 ր. 27 ր. ր. 28 ր.
 Դատմագիրք. Սուրբ. 23 ր.
 Դատմագիրք. 25 ր.
 Դատմագիրք. 25 ր.
 Դատմագիրք. 5 ր. 9 ր. 11 ր.
 Դատմագիրք. տ. Ներսէս.
 Դատմագիրք. 26 ր.
 Լեւոն Բ. Մեծ. 25 ր.
 — Գ. 8 ր.
 — Դ. 8 ր.
 — Ե. 29 ր.
 — Զ. 19 ր.
 Լեւ. 8 ր.
 Լեւ. 12 ր.
 Լեւ. 10 ր. 22 ր.
 Լեւ. 14 ր.
 Լեւ. 24 ր.
 Լեւ. 5 ր. 9 ր. 11 ր.
 Լեւ. 5 ր. 6 ր. 31 ր. ր.
 Լեւ. 8 ր.
 Լեւ. 33 ր.
 Լեւ. 13 ր.
 Լեւ. 26 ր.

Խորենացի տ. Մագիստրոս.
 Խորենացի. 26 ր.
 Խորենացի. Խորենացի. 15 ր. 23 ր.
 Խորենացի. 6 ր. 31 ր.
 Խորենացի. 4 ր.
 Խորենացի. 27 ր.
 Խորենացի. 7 ր.
 Խորենացի. 9 ր.
 Խորենացի. 32 ր.
 — Ս. — Ի Վանք. 13 ր. ր.
 Խորենացի. 19 ր.
 Խորենացի. 7 ր.
 Խորենացի. 13 ր.
 Խորենացի. 17 ր.
 Խորենացի. 33 ր.
 Խորենացի. 29 ր.
 Խորենացի. 7 ր. 8 ր.
 Խորենացի. 5 ր. 7 ր.
 Խորենացի. 12 ր. 13 ր.
 Խորենացի. 10 ր.
 Խորենացի. 11 ր.
 Խորենացի. 8 ր.
 Խորենացի. 5 ր. 6 ր. 11 ր. 29 ր.
 — Ի Ս. Ժողով. 15 ր.
 Խորենացի. 29 ր.
 Խորենացի. 21 ր.
 Խորենացի. 27 ր.
 Խորենացի. Մագիստրոս.
 Խորենացի. 10 ր.
 Խորենացի. 10 ր.
 Խորենացի. 14 ր. տ. Ըստման.
 Խորենացի. 8 ր.
 Խորենացի. 29 ր.
 Խորենացի. 27 ր.
 Խորենացի. 26 ր.
 Խորենացի. 27 ր.
 Խորենացի. 8 ր.
 — Բ. տ. Ըստման.
 — Խորենացի. 29 ր.
 Խորենացի. տ. Մագիստրոս.
 Խորենացի. 4 ր. 5 ր. 33 ր.
 Խորենացի. 27 ր.
 Խորենացի. 7 ր. 8 ր.
 Խորենացի. 23 ր.
 Խորենացի. 33 ր.
 Խորենացի. Ս. — Ներսէս. 6 ր. 25 ր. — Խորենացի. 16 ր.
 Խորենացի. 25 ր. 28 ր. 33 ր.
 Խորենացի. 4 ր. 5 ր. 6 ր. 9 ր. 14 ր. 17 ր. 18 ր. 19 ր. 25 ր. ր.
 Խորենացի. 17 ր. 25 ր.
 Խորենացի. տ. Մագիստրոս. 20 ր.
 Խորենացի. 21 ր.
 Խորենացի. 26 ր.
 Խորենացի. 5 ր. 32 ր.
 Խորենացի. 22 ր.
 Խորենացի. 7 ր. 8 ր. 14 ր. 24 ր. 32 ր. ր.
 Խորենացի. 26 ր.
 Խորենացի. 26 ր. ր.
 Խորենացի. 29 ր. ր.
 Խորենացի. 29 ր.
 Խորենացի. տ. Գրիգոր.
 Խորենացի. 33 ր.
 Խորենացի. 25 ր.
 Խորենացի. 22 ր. 23 ր.
 Խորենացի. տ. Խորենացի. 12 ր.
 Խորենացի. 13 ր. ր.
 Խորենացի. 23 ր.
 Խորենացի. տ. Ըստման.
 Խորենացի. 11 ր. 12 ր.
 Խորենացի. 32 ր.

Մաշկուորի վանք. 29 ր:
 Մաշկուոր, Մաշկուոր. 26 ր. 1:
 Մաշկուորի Աւետարան, Գլխակարգութիւնը, Նախագրութիւն. 7 ր. 14 ր. 32 ր. 1:
 Մաշկուոր, Մաշկուոր առաքելայ վանք. 10 ր. 11 ր. 20 ր. 1:
 — Ուսնայեցի. 24 ր. 25 ր. 27 ր. 1:
 — Վրդպետ. 27 ր. 1:
 Մարգարէ կազմութիւն. 9 ր. 1:
 Մարիամ Աստուածածին. 16 ր. 1:
 Մարկոսի Աւետարան, Գլխակարգութիւն. 7 ր. 14 ր. 24 ր. 32 ր. 1:
 Մարմաշինայ Ս. Ուսնայ. 12 ր. 1:
 Մարտիրոս. 8 ր. 14 ր. 1:
 — Եպս. 4 ր. 5 ր. 6 ր. 14 ր. 1:
 Մարտիրոսի Բ. Թոր. 4 ր. 1:
 Մեկնութիւն. 12 ր. 1:
 Մեկնութիւն. 32 ր. 1:
 — Եպս. 4 ր. 5 ր. 6 ր. 11 ր. 14 ր. 1:
 Մեծոփայ Ս. Ուսնայ. 5 ր. 6 ր. 15 ր. 19 ր. 20 ր. 21 ր. 1:
 Մեծոփայի ա. Թոր. 4 ր. 1:
 Մեծոփայ. 8 ր. 1:
 Մեծոփայ. 5 ր. 6 ր. 33 ր. 1:
 Մեծոփայ. Ս. — 15 ր. 1:
 Մեծոփայ. 14 ր. 1:
 Մեծոփայ. 33 ր. 1:
 Մեծոփայ. 12 ր. 1:
 Մեծոփայ. 3 ր. 4 ր. 5 ր. 1:
 Մեծոփայ. 27 ր. 1:
 — Եպս. 19 ր. 21 ր. 1:
 Մեծոփայ, Մաշկուոր մրդերի. 28 ր. 1:
 Մեծոփայ. 30 ր. 31 ր. 1:
 — Գր. 10 ր. 17 ր. 1:
 — Զեքի. 27 ր. 1:
 — Սկզբ. 27 ր. 1:
 Մեծոփայի վանք. 7 ր. 1:
 Մեծոփայ. 33 ր. 1:
 Մեծոփայ. 3 ր. 4 ր. 5 ր. 1:
 — Եպս. 19 ր. 21 ր. 1:
 Մեծոփայ. 6 ր. 15 ր. 19 ր. 1:
 Մեծոփայ. 9 ր. 1:
 Մեծոփայ. 5 ր. 13 ր. 1:
 Մեծոփայ. 10 ր. 1:
 — Եպս. 6 ր. 25 ր. 27 ր. 28 ր. 1:
 — Եպս. 13 ր. 31 ր. 1:
 Մեծոփայ. Ս. Ս. 4 ր. 1:
 Մեծոփայ. 22 ր. 23 ր. 1:
 Մեծոփայ. 25 ր. 1:
 Մեծոփայ. 22 ր. 23 ր. 1:
 Մեծոփայ. 14 ր. 1:
 Մեծոփայ. 29 ր. 1:
 Մեծոփայ. Ս. — 15 ր. 19 ր. 20 ր. 1:
 — Ս. — 17 ր. 33 ր. 1:
 — Ս. — 4 ր. 8 ր. 1:
 Մեծոփայ. 26 ր. 27 ր. 1:
 Մեծոփայ. 28 ր. 1:
 Մեծոփայ. 32 ր. 1:
 Մեծոփայ. Ս. — 14 ր. 33 ր. 1:
 Մեծոփայ. (Հեթում Բ.) 8 ր. 1:
 — 8 ր. — Սկզբ. 15 ր. 1:
 — Սկզբ. Սկզբ. 5 ր. 6 ր. 7 ր. 8 ր. 1:
 — Սկզբ. Սկզբ. 12 ր. 1:
 — Սկզբ. Սկզբ. 7 ր. 14 ր. 24 ր. 32 ր. 33 ր. 1:
 — Սկզբ. 18 ր. 1:
 — Սկզբ. 9 ր. 27 ր. 1:
 — Եպս. 4 ր. 5 ր. 6 ր. 23 ր. 24 ր. 1:
 — Կիւր. 27 ր. 1:
 — Սկզբ. 9 ր. 1:
 — Սկզբ. Սկզբ. 15 ր. 23 ր. 1:
 — Եպս. 5 ր. 6 ր. 9 ր. 1:
 — Սկզբ. 10 ր. 15 ր. 17 ր. 18 ր. 23 ր. 26 ր. 27 ր. 1:
 — Սկզբ. 26 ր. 1:
 — Սկզբ. 16 ր. 28 ր. 1:
 — Սկզբ. 5 ր. 15 ր. 19 ր. 20 ր. 1:
 — Եպս. 27 ր. 1:
 — Սկզբ. 26 ր. 1:
 Մեծոփայ, Մաշկուոր մրդերի. 28 ր. 1:
 Մեծոփայ. 23 ր. 1:
 — Եպս. 25 ր. 1:

Մեծոփայ. 28 ր. 1:
 Մեծոփայ. 13 ր. 1:
 Մեծոփայ. 11 ր. 1:
 Մեծոփայ. Գր. 1:
 Մեծոփայ. 33 ր. 1:
 Մեծոփայ. Սկզբ. 19 ր. 1:
 Մեծոփայ. 19 ր. 1:
 Մեծոփայ. 28 ր. 1:
 Մեծոփայ. 16 ր. 24 ր. 28 ր. 1:
 — Եպս. 5 ր. 6 ր. 15 ր. 19 ր. 20 ր. 1:
 — Սկզբ. 24 ր. 1:
 — Գ. Կիւր. 29 ր. 1:
 — Եպս. 17 ր. 23 ր. 1:
 Մեծոփայ. 13 ր. 1:
 Մեծոփայ. Ս. Եպս. 14 ր. 1:
 Մեծոփայ. Եպս. 1:
 Մեծոփայ. 9 ր. 1:
 Մեծոփայ. Սկզբ. 8 ր. 1:
 Մեծոփայ. 20 ր. 1:
 Մեծոփայ. 12 ր. 1:
 Մեծոփայ. 4 ր. 6 ր. 26 ր. 32 ր. 33 ր. 1:
 Մեծոփայ. Եպս. 9 ր. 1:
 Մեծոփայ. 29 ր. 1:
 Մեծոփայ. Սկզբ. 19 ր. 1:
 Մեծոփայ. 13 ր. 1:
 Մեծոփայ. 19 ր. 1:
 Մեծոփայ. 13 ր. 1:
 Մեծոփայ. 22 ր. 23 ր. 1:
 Մեծոփայ. 28 ր. 1:
 Մեծոփայ. 27 ր. 1:
 Մեծոփայ. 17 ր. 1:
 Մեծոփայ. 25 ր. 1:
 Մեծոփայ. Սկզբ. 6 ր. 15 ր. 20 ր. 1:
 Մեծոփայ. Ս. Եպս. 14 ր. 1:
 Մեծոփայ. 11 ր. 1:
 Մեծոփայ. 25 ր. 1:
 Մեծոփայ. 13 ր. 1:
 Մեծոփայ. 14 ր. 1:
 Մեծոփայ. 23 ր. 1:
 Մեծոփայ. 22 ր. 1:
 Մեծոփայ. 8 ր. 1:
 Մեծոփայ. 6 ր. 14 ր. 26 ր. 27 ր. 1:
 Մեծոփայ. 27 ր. 1:
 Մեծոփայ. 12 ր. 1:
 Մեծոփայ. 4 ր. 14 ր. 15 ր. 1:
 Մեծոփայ. 33 ր. 1:
 Մեծոփայ. 12 ր. 1:
 Մեծոփայ. 19 ր. 33 ր. 1:
 — Ս. — 16 ր. 1:
 — Եպս. 28 ր. 1:
 — Կիւր. 11 ր. 12 ր. 13 ր. 1:
 Մեծոփայ. 4 ր. 1:
 Մեծոփայ. 27 ր. 1:
 Մեծոփայ. 27 ր. 1:
 Մեծոփայ. 12 ր. 1:
 Մեծոփայ. 33 ր. 1:
 Մեծոփայ. 12 ր. 1:
 Մեծոփայ. 4 ր. 33 ր. 1:
 Մեծոփայ. 26 ր. 1:
 Մեծոփայ. 21 ր. 1:
 Մեծոփայ. 19 ր. 1:
 Մեծոփայ. 25 ր. 1:
 Մեծոփայ. Ս. — 15 ր. 1:
 — Սկզբ. 28 ր. 1:
 — Սկզբ. 5 ր. 32 ր. 33 ր. 1:
 Մեծոփայ. 6 ր. 21 ր. 26 ր. 1:
 Մեծոփայ. 13 ր. 1:
 — Սկզբ. 25 ր. 27 ր. 28 ր. 1:
 Մեծոփայ. Ս. — 5 ր. 6 ր. 10 ր. 11 ր. 1:
 Մեծոփայ. Ս. — 12 ր. 1:
 Մեծոփայ. 13 ր. 15 ր. 19 ր. 20 ր. 1:
 — Ս. — 32 ր. 1:
 — Եպս. 5 ր. 15 ր. 20 ր. 1:

Սարգիս Շալվե. 20 ա. ր.
 — զրգայտ. 12 ա. ր. 13 ա. ր.
 — քչն. 8 ր.
 Սարկաւազ ա. Յովհաննէս:
 Սեբաստիա. 13 ա.
 Սեւեթիկա, Սեւեթիկ. 25 ա.
 Սեյիմ Սուլթան. 22 ր.
 Սեւանայ Ս. Ուխտ. 13 ա.
 Սիկհարդ. 8 ր. Յովհաննէ. 5 ր. 24 ր.
 Սիսեանայ զրգայտ. 28 ր.
 Սիւնիք. 21 ա. 28 ա.
 Սկեւազի ա. Միխիմար:
 Սմբատ. 11 ր.
 — իշխան Պարոն. — 5 ր. 7 ա. 8 ա.
 Սոսթենէս. 12 ր.
 Սուլէյման Սուլթան. 22 ր.
 Սուրս գիւղ. 5 ա. 6. 33 ա. ր.
 Սոփոնիա, Մահ Սոփոնիայ մրգրէի. 28 ր.
 Ստեփանոս, Ստեփանոս Ս.— Նախավայ. 33 ա.
 — Մարեպա. 13 ր.
 — Կալս. Սեւեթիկ. 27 ր.
 Վահրամ որդի պարոն Սեպեմի. 8 ր.
 — Տօրեղբայր Գր. Մագիւարոսի. 12 ա.
 — Վէստ, որդի Գր. Մագիւարոսի. 12 ր.
 Վանայ ծով. 20 ր. 33 ր.
 Վանան, անուն կնոջ. 10 ր.
 Վասակ. 8 ր.
 — Տայր Գր. Մագիւարոսի. 11 ր.
 Վասիլ, Բարսեղ, ծաղկող. 5 ա. 7 ա. 8 ա. ր.
 Վասպուրական. 11 ա.
 Վարդայ Ս. Ուխտ. 13 ր.
 Վարդ. 10 ր. 11 ր.
 Վարդան, գրիչ, ստաղիչ. 5 ա. 6. 15 ա. 33 ա. ր.
 — Կալս. 17 ր.
 — զրգայտ. 9 ա. 18 ր. — Մեկք. 27 ր. — Ջատագովու-
 թի. 26 ր.
 — պամպիր. 24 ր. 29 ր.
 — Ռարի. 20 ա.
 Վարչա. 5 ա. 6. 21 ա. 22 ա.
 Վեներիկ. 4 ր. 6. 25 ա. ր. 28 ա. 32 ա.

Վէստ Վահրամ. 12 ր.
 Վիկնես. 7 ա. 11 ր. 27 ր. 33 ր.
 Վիտամաշգատ, Վիտամաշատ ա. Արեւրդա —
 Վիրք. 9 ա.
 Տաթեւազի ա. Գրիգոր:
 Տաղք. 27 ր.
 Տանիք. 22 ա.
 Տանցիկ. 22 ա.
 Տարեցոյց. 9 ր.
 Տարսն. 25 ա. ր.
 Տարոն. 11 ա. 13 ա.
 Տարոնցի ա. Պօղոս:
 Տեղեմի. Տեղեմի. 13 ր.
 Տէր-Յովհաննէսան Գեորգ. 5 ր. 6. 29 ա.
 Տիրու. 12 ր.
 Տնօրինական տեղիք. 9 ր.
 Տուժար Գրիգորեան. 9 ա.
 Տուն Հայոց. 10 ա. 11 ա. ր.
 Տրաքոնցի. 12 ր.
 Տրգատ. 8 ր.
 Տփիս. 9 ր.
 Տօմարգիրք. 27 ա.
 Տօնապատճառ. 26 ր.
 Տօնացոյց. 26 ր.
 Փայտակարան. 9 ր.
 Փարիզ, Փարեզ 6. 25 ա. ր. 26 ա. 27 ր.
 Փիլիպուպոլիս. 25 ա.
 Փիլիպք. 25 ա.
 Փնոս. 12 ր.
 Փոռէլ. 14 ր.
 Քաղաք, Էրնէստ. 4 ա. 5 ր. 6. 24 ա. 25 ր. 28 ա. ր. 30 ա. ր.
 Քերականութիւն. 27 ա.
 Քարանանդ Ն. 21 ր.
 Օգոստոս, Ոգոստոս. 10 ր.
 Օնեցի ա. Յովհաննէս:
 Օսմանցիք. 27 ա.
 Փիրենցա. 6.
 Փռանգ. 25 ր.
 Փռանկայ աշխարհ. 11 ա.

ՈՒՂՂԵԼԻՔ ԵՒ ՅԱՒԵԼԼԻՔ

Էջ	Տող		
9 ա	38	Տրգատ	կարդա՜
11 ր	22	1890	.. 1891
19 ր	25	ոտանաւոր	յաւել՜
21 ա	18	թանագ	կարդա՜
21 ր	8	յաւել՜	Լ. յա ձեռագրոյս զրայէն օրի- նակուած է վիկնեսյի կայոր. մագրի- թ. 9 ձեռագրին: Հմմտ. Մայր ցուցակ

Էջ	Տող		
		Հայ. ձեռագր. Հար. Վ. Յեար	Վ. 1891.
		էջ 13—15, Յիշատակագրութիւնք 6:	
		Յայտնի է ուրեմ որ ձեռագիրս Վ. Պոլ-	
		սոյ զրայէն Հոռմ է տեղացի:	
30 ա	19	Բաւերու	կարդա՜
32 ա	35	1868	.. 1879

42

ՄԱՅՐ ՅՈՒՅԱԿ
ՀԱՅԵՐԷՆ ԶԵՌԱԳՐԱՅ

ՀՐԱՏԱՐԱԿԵՐ

Ի ՄԻԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵՆԷ

ՀԱՅՈՐ Բ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ

ՑԵՏՐ Է

ՅՈՒՅԱԿ ՀԱՅԵՐԷՆ ԶԵՌԱԳՐԱՅ
ԱՐՔՈՒՆԻ ՄԱՏԵՆԱԳԱՐԱՆԻՆ Ի ՄԻՆԵՍԻՆ

HAUPT-CATALOG
DER
ARMENISCHEN HANDSCHRIFTEN

HERAUSGEGEBEN VON DER
WIENER MECHITHARISTEN-CONGREGATION.

BAND II.

DIE ARMENISCHEN HANDSCHRIFTEN IN DEUTSCHLAND.

HEFT I.

CATALOG DER ARMENISCHEN HANDSCHRIFTEN
IN DER K. HOF- UND STAATSBIBLIOTHEK ZU MUENCHEN.

GLX	FEB	15	1996
GL/Rec	OCT	19	1995
JUL 29 2002			
SEP 29 2006			
Printed in USA			

**Printed
In USA**

Z
6605
A7
M4
v.2

06845142